Anul XXI
nr.5-6
(237-238)
mai
- iunie
2015

Contrafort

24 pagini
6 lei R. Moldova
2 lei România

Revistă de literatură şi dialog intelectual

ISSN 1857-1603

Editor: Fundaţia Culturală Contrafort
Cu sprijinul Institutului Cultural Român

Apare lunar la Chişinău. Fondată în 1994
http://www.contrafort.md
E-mail: contrafort@moldnet.md

„Cronograf” - un festival de tradiţie la Chişinău

Însemnări de Iulia Brad şi interviu cu Dragoş Zămosteanu

- Interviu cu Valentina Tăzlăuanu
- Vitalie Ciobanu despre romanul „basarabean” al Tatianei Niculescu Bran
- Versuri de Vitalie Răileanu
- Marius Chivu, „Sfârşit de sezon” - cronică de Lucia Ţurcanu
- Leo Butnaru - eseu despre Liviu Damian (I)
- Proză de Mihaela Perciun
- Praga literară. Scriitori cehi contemporani: Tomáš Zmeškal
- Literatura germană contemporană: Katharina Hacker

„Oricât ar fi de greu, libertatea e mai bună decât sclavia”. Dialoguri basarabene: Maria Pilchin şi Răzvan Voncu (I)

15056 >
9 771857 160117 >

În cărţi lumea e mai limpede

Lumea s-a întors de-a binelea pe dos. Îmi amintesc câteva expresii ale lui Eugen Ionescu, pe care le-am tot repetat la cursul de Istorie a literaturii române, că „eroii lui I. L. Caragiale sunt înnebuniţi după politică, dar sunt nişte politicieni cretini” şi că ei „perorează în jurul nimicului”. Secolul al XIX-lea îl dădea pe I. L. Caragiale – primul nostru dramaturg autentic – , care ironiza clasa politică abia în formare, cu biografii false, cu mania no-

de
Maria Şleahtiţchi

torietăţii, adulterină, şantajabilă, versatilă, demagogică şi ticăloasă. Secolul al XX-lea îl dădea pe Eugen Ionescu – fondatorul teatrului absurdului – , care observa că lumea alunecă în neunde şi că amestecul de comic şi tragic o scoate din ţâţâni. Dar nici Caragiale şi nici Ionescu nu au putut bănui barem că în secolul al XXI-lea lumea noastră va fi şi mai decăzută, că va plana deasupra hăului, iar catastrofa va deveni iminentă. Astăzi, realitatea socială depăşeşte cu mult puterea ficţiunii literare. Viaţa cotidiană a devenit o farsă tragică, iar absurdul – condiţie existenţială. Campaniile electorale dintotdeauna au dat în vileag mizeriile fiinţei umane, ale relaţiilor dintre oameni, ale societăţii, în cele din urmă. De la un timp însă prea s-au încurcat toate. Observam cândva într-o dezbatere că propaganda, paradoxal, ar cauza un rău mai mic decât răul perfid al manipulării. Mi se înfiora cugetul gândind astfel şi aproape nimeni dintre interlocutori nu-mi dădea dreptate. Cu toate acestea, continui să cred la fel. Azi cu şi mai multă tărie, întrucât manipularea se insinuează în melanjul tranziţiei şi ni se înfăţişează cu masca corectitudinii, echidistanţei, democraţiei. A democraţiei – acesta e cuvântul de ordine sub care se ascund mişeliile. Când, arareori, mi se întâmplă să mă uit la vreo dezbatere pe teme politice, primul lucru la care mă gândesc este de-„ai cui” sunt vorbitorii. Urmăresc cum i-a metabolizat contextul pe oamenii pe care, în parte, îi cunoşteam şi în care aveam încredere. De ani buni deja aceştia nu mai coboară de pe sticlă, pe când intelectualii neangajaţi nu apar în lumină. Demnitatea se plăteşte cu marginalizare şi reducere la tăcere. Azi prosperă trâmbiţarii şi surlarii. Am ajuns o societate discreditată: nimeni nu crede pe nimeni; discursul şi-a pierdut mesajul şi referentul; pe scena prezentului se joacă aceeaşi farsă. Senzaţia că levităm deasupra prăpastiei şi, odată treziţi din somnul cataleptic, ne vom prăbuşi în gol nu încetează.

Totodată, banchetul VIP-urilor şi festiviştilor este în toi. La bâlciul pseudovalorilor şi al democraţiei de faţadă mulţimile au nevoie de spectacole, iar scenaristica politicului şi regia presei nu întârzie să le servească eroi. Pentru reţeta eroului se ia un individ, i se trunchiază biografia, spre a reprezenta simbolul martirului naţional. De îndată ce şi-a făcut rolul, eroului i se răstoarnă imaginea în antierou. I se umblă iarăşi la biografie, i se găseşte un detaliu vulnerabil sau i se insinuează ceva, şi, aruncat în gura presei să savureze şi ea, este lăsat acolo să se cureţe de etichete. Semnele alienării naţionale sunt şi mai evidente prin, mai nou, cultivarea unui soi de empatie cu „băieţii răi”, ajunşi aproape în vârful ierarhiei sociale. Cum de directorii noştri de opinie publică, „lucizi” şi „intransigenţi”, nu au căzut în leşin la alegerea primarilor de Orhei şi Bălţi, însă dau ochii peste cap când ar fi de optat pentru un primar de dreapta la Chişinău? Indiferenţa şi ifosele elitiste care planează în aerul Chişinăului, la momentul când scriu aceste rânduri, vin din zona ranchiunei politice şi a jongleriei sado-mazochiste autohtone. În aceste condiţii, ca să ne păstrăm firea şi să rămânem noi înşine, e bine să trecem la cărţi. În cărţi lumea e mai limpede.

„Să alergăm împreună”. Cărţile din faţa mea sunt rânduite în câteva teancuri: să le citesc, să scriu eventual despre ele. Sunt apariţii recente, mai vechi. Una, bunăoară, este a poetului ieşean Lucian Vasiliu, pe care îl cunoşteam de ani buni ca poet, editor şi muzeograf, şi pe care acum îl descopăr ca prozator. Lectura cărţii îmi acoperă una dintre petele albe de pe domeniul vast al romanului generaţiei ’80. La începuturile activităţii sale, după publicarea a două volume de versuri, în 1981 şi 1983, Lucian Vasiliu îşi schimbă brusc direcţia literară spre proză. Cu treizeci de ani în urmă publica la Editura Junimea (unde astăzi este director) *mini-roman*-ul „Să alergăm împreună”. În primii ani de activitate tânărul poet îşi căuta instrumentele, ezita între poezie şi proză, iar romanul său face dovada unei dileme aproape metafizice, prin care trece nu doar eroul său, ci şi autorul însuşi. Alegerea fu în favoarea poeziei. Lucian Vasiliu a semnat mai multe volume de poeme, fiind unul dintre poeţii remarcabili ai literaturii române contemporane. Romanul, realizat în maniera prozei autoreferenţiale, povesteşte viaţa lui Abel, un bibliotecar dintr-un târg românesc, care se prea poate că este tocmai „dulcele târg al Ieşilor”. Cartea este despre universul bibliotecii, aşezate temporal la sfârşitul secolului XX. Cu un pronunţat suport autobiografic (atâtea detalii coincid) şi altul de natură biblică (dincolo de numele personajului sunt şi alte intruziunii de natură intertextuală), romanul mi-a amintit imediat de proza lui Mihai Eminescu. Abel devine avatarul literar al Sărmanului Dionis şi al lui Toma Nour luaţi împreună, iar monologul interior al personajului atribuie continuitate seriei de eroi metafizici din literatura română.

Imaginea de pe coperta romanului, în care fotograful surprinde din spate pe doi tineri alergând, are o poveste a sa. Mi-a relatat-o scriitorul Adrian Alui Gheorghe şi, cu acceptul lui, o trec aici. „Pe copertă alerg eu şi regretata poetă Irina Andone”, îmi spunea Adrian. „Lucian, care trebuia să alerge, sub privirea artistului fotograf Liviu Rusu, avea discopatie şi, cum tocmai ajunsesem acolo, l-a scos pe el din rol şi m-a băgat pe mine”, povesteşte prietenul lui Lucian Vasiliu. „Cuplul improvizat” a alergat jumătate de oră până fotograful a găsit expresia „cea mai potrivită, în accepţia lui”, acesta fiind singurul moment când scriitorul Adrian Alui Gheorghe fu actor. În restul timpului Adrian Alui Gheorghe şi Lucian Vasiliu sunt scriitori.

24 iunie 2015

■

Revista *Contrafort* poate fi procurată (inclusiv numere mai vechi) la librăria „Pro Noi/Luceafărul” de la parterul Uniunii Scriitorilor din Moldova (str. 31 August nr. 98. Telefon: 022 237541) şi la sediul redacţiei.

Gala Premiilor Uniunii Scriitorilor din Moldova pe anul 2014

Vineri, 12 iunie 2015, au fost acordate Premiile Uniunii Scriitorilor pe anul 2014 şi Bursele de creaţie pe anii 2015-2016. La Gală au participat scriitori, actori, interpreţi, politicieni, oameni de cultură.

Juriul pentru decernarea Premiilor Uniunii Scriitorilor din Moldova pe anul 2014, alcătuit din Ana Bantoş (preşedinte), Ion Ciocanu, Adrian Ciubotaru, Nina Corcinschi, Irina Nechit, Emilian Galaicu-Păun, Lucia Ţurcanu, a stabilit următoarele premii:

I. Cartea de poezie
Mircea V. Ciobanu, *Resetare*, Editura Vinea (Bucureşti).
Alte nominalizări: Svetlana Corobceanu, *Rozariu*, Editura ARC; Arcadie Suceveanu, *Ferestre stinse de îngeri*, Editura Prut (autorul şi-a retras cartea din concurs).

II. Cartea de proză
Vladimir Beşleagă, *Voci sau Dublul suicid din zona lacurilor*, Editura ARC.
Alte nominalizări: Grigore Chiper, *Nisipul de sub picioare*, Editura Tracus Arte (Bucureşti); Ion Bogatu, *Balada florii de cireş*, Editura TipoMoldova (Iaşi).

III. Cartea de eseu, critică şi istorie literară
Vitalie Ciobanu, *Scribul în grădina fermecată*, Editura ARC.
Alte nominalizări: Maria Şleahtiţchi, *Romanul generaţiei ’80. Construcţie şi reprezentare*, Editura Cartier; Mircea V. Ciobanu, *Deziluziile necesare*, Editura ARC.

IV. Cartea de publicistică şi memorii
Gheorghe Erizanu, *Ce spun cărţile*, Editura Cartier.
Alte nominalizări: Valeria Floarea-Dascăl, *Nu te-am uitat*, Editura Pontos.

V. Cartea de traduceri şi traductologie
Leo Butnaru (pentru volumul ***Osip Mandelştam, Timp ilegal***, Editura Tracus Arte, Bucureşti).
Alte nominalizări: Miroslava Metleaeva (pentru volumul *Igor Volniţchi, Палач/ Călăul,* Editura Lyceum).

VI. Cartea pentru copii şi tineret
Marcel Gherman, *Cer albastru deasupra Arcadiei*, Editura Prut.
Alte nominalizări: Iulian Filip, *Comoara tâlharului şi pălăriuţa oranj*, Editura Prut; Cezar Cosmin, *Lupul de foc şi prinţesa sciţilor,* Mediastil Grup.

VII. Cartea de debut
Virgil Botnaru, *Return to inno-*

→

Această revistă a fost tipărită cu sprijinul Ministerului Afacerilor Externe – Departamentul Politici pentru Relaţia cu Românii de Pretutindeni - www.dprp.gov.ro

Conţinutul acestei reviste nu reprezintă poziţia oficială a Departamentului Politici pentru Relaţia cu Românii de Pretutindeni

MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE
DEPARTAMENTUL POLITICI PENTRU RELAŢIA CU ROMÂNII DE PRETUTINDENI

Contrafort

ISSN 1857-1603

Editori:
*** Fundaţia Culturală Contrafort**
*** Cu sprijinul Institutului Cultural Român**

Director: **Vasile Gârneţ**
Redactor-şef: **Vitalie Ciobanu**

Redactori asociaţi:
Grigore Chiper, Nicolae Spătaru, Eugenia Bojoga, Vladimir Bulat, Lucreţia Bârlădeanu, Iulian Ciocan, Constantin Cheianu
Procesare computerizată:
Vitalie Stelea

Secretar de redacţie: Ana Druţă
Corector: Aleutina Saragia

Adresa pentru corespondenţă:
2012, Chişinău,
Bd Ştefan cel Mare, 134,
Oficiul poştal 12,
Căsuţa poştală nr. 155

Sediul redacţiei Contrafort:
str. 31 august nr. 98,
Chişinău, Republica Moldova,
tel./fax 022 23 24 79
e-mail: contrafort@moldnet.md
web: http://www.contrafort.md

Publicaţie înregistrată la Ministerul Justiţiei al Republicii Moldova la 5 mai 1995, nr. 10602137

Orice reproducere a textelor, fotografiilor şi ilustraţiilor apărute în *Contrafort* se va face numai cu acordul scris al redacţiei. Revista aşteaptă colaborările dumneavoastră fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Materialele nu trebuie să depăşească 7 000 de semne (cu spaţii) de calculator. Manuscrisele nepublicate nu se recenzează şi nu se înapoiază. Responsabilitatea pentru conţinutul textelor publicate în *Contrafort* revine integral autorilor.

◆

Invităm autorii din Basarabia şi România să expedieze pe **adresa pentru corespondenţă** a redacţiei exemplare din cărţile nou-apărute, pentru a fi prezentate şi recenzate. Invitaţia este valabilă şi pentru toate revistele de cultură.

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Indice de abonament pentru Republica Moldova - 30692.

Abonamente:
6 luni - 36 lei;
12 luni - 72 lei.

Format A-3, tipar ofset.
Tiraj: 800 ex.
Vizitatori lunar pe web site: 15 000

Tipărit la Î.S. „Combinatul Poligrafic din Chişinău”, str. Mitropolit Petru Movilă nr. 35, mun. Chişinău.
MD-2004
Tel. 022 23 32 05.
Com. 50682

Alegeri locale într-o țară de frontieră

Votul etnic şi geopolitic - o fatalitate

S-au încheiat şi alegerile locale din 2015 cu miza lor principală – primăria Chişinăului. Dorin Chirtoacă a câştigat al treilea mandat la o diferenţă

de **Vasile Gârneț**

de peste 7% (53,54% faţă de 46,46%) – un ecart mai mare decât anticipau mulţi, ca să nu spunem că destui o vedeau câştigătoare pe Zinaida Greceanîi, care a cheltuit în campanie (nu ea, ci partidul şi sponsorii generoşi din afară!) sume enorme. A fost un vot etnic şi geopolitic, ca de obicei. Şi e naivă pledoaria unor reprezentanţi ai societăţii civile care, în această campanie electorală, au clamat principii şi exigenţe potrivite mai degrabă pentru capitala Elveţiei. Nu suntem şi nu vom fi încă mult timp Elveţia şi nici măcar o ţară cu adevărat independentă şi prosperă, în care să scoţi în prim-plan profesionalismul şi abilităţile manageriale ale candidaţilor de la locale, deşi – fără îndoială - rămâne destul loc pentru comentarii la obiect cu privire la modul de gestionare a Chişinăului. Şi aceste critici provin de cele mai dese ori din partea oamenilor de bună-credinţă, a alegătorilor care i-au preferat în primul tur pe alţi candidaţi pro-europeni, şi în primul rând pe Oazu Nantoi.

Fatalitatea votului etnic şi, iată, şi a celui geopolitic în Chişinău şi în întreaga Basarabie, în condiţiile războiului din Ucraina, când Rusia atacă valorile lumii libere şi tratatele de pace de după cel de-Al Doilea Război Mondial, ne va urmări încă multă vreme. Socialiştii lui Dodon şi partidul lui Usatîi nu-şi ascund subordonarea şi esenţa lor de marionete ale Rusiei. Vladimir Putin *macină*, subminează Republica Moldova de ani de zile, dar cu alte mijloace decât aşa cum o face, azi, cu tancurile în Ucraina. Şi dacă Chişinăul ar fi căzut în mâna socialiştilor, Putin obţinea o victorie certă, o răsturnare politică în Moldova fără o intervenţie militară, prin aşa-zisul *soft power* rusesc, uzând instrumentele democratice, adică prin alegeri. Şi în această ofensivă Moscova a mobilizat o armată numeroasă de agenţi de influenţă şi a turnat foarte mulţi bani.

Nu vom sublinia niciodată îndeajuns faptul că propaganda moscovită în Republica Moldova, unde spaţiul televizat este copleşit de limba rusă şi de „ideologia lumii ruse", este determinantă în ce priveşte alimentarea opţiunii antiromâneşti, antieuropene şi antiamericane (această triadă este inseparabilă!). Faptul că actualii guvernanţi nu fac nimic ca să subţieze jetul toxic al propagandei ruseşti, ba dimpotrivă, profită în mod cinic şi sfidător de banii scoşi din retransmiterea isteriei războiului la posturile TV pe care le controlează şi în general a modului rusesc de viaţă (inclusiv filme artistice şi emisiuni de divertisment), ne arată că avem o clasă politică foarte diluată, şantajabilă şi periculoasă pentru obiectivul nostru de integrare europeană. Politicienii nu-l servesc, ci îl îngroapă de fapt.

„Norocul" Republicii Moldova, cu aceşti conducători mediocri, tranzacţionişti şi duplicitari, este că Rusia lui Putin şi-a ieşit din minţi, la propriu, a devenit un paria pe plan mondial şi asta îi cabrează pe basarabenii noştri, care n-au fost niciodată nişte campioni ai naţionalismului, precum balticii, după cum nu sunt azi nici fani prea zeloşi ai europenismului. Frica de război, de haosul care stă să se instaleze în Rusia, i-a făcut pe chişinăuieni şi pe mulţi cetăţeni ai Moldovei să aleagă în continuare partidele şi candidaţii pro-europeni, trecând peste toate metehnele şi păcatele lor.

Cine i-a asigurat victoria lui Dorin Chirtoacă

Dorin Chirtoacă şi Partidul Liberal n-ar trebui să-şi facă iluzii şi să se culce pe lauri. Pentru că pe 28 iunie actualul primar a fost ales tocmai de cei care l-au contestat în primul tur, de cetăţenii dezamăgiţi de prestaţia sa şi a echipei sale de la primărie, de cei pe care i-a insultat şi ostilizat printr-un comportament arogant, lipsit de perspicacitate şi discernământ politic. A fost un vot de respingere a candidaturii Moscovei (că o chema Greceanîi sau altfel nu a contat absolut deloc!), nu neapărat un vot de susţinere necondiţionată a lui Dorin Chirtoacă. Dacă în turul II acesta ar fi avut un contracandidat de valoare, venit de pe partea dreaptă a eşichierului politic (aşa cum s-a întâmplat de altfel în unele primării din provincie, cu adversari aparţinând aceleiaşi tabere pro-europene), nu e deloc sigur că ar fi învins. Această nuanţă ar fi bine să o reţină, atunci când încep să-şi facă o analiză retrospectivă, Dorin Chirtoacă şi Partidul Liberal. Alegătorii pro-europeni vor privi de-acum încolo cu mai multă exigenţă prestaţia sa din al treilea mandat. „Rezerva de indulgenţe" pentru nou-alesul primar s-a epuizat odată cu votul din 28 iunie 2015.

Primăria Chişinăului are nevoie de o echipă profesionistă şi mai puţin coruptă. Ea trebuie să fie mult mai deschisă, mai transparentă în ce priveşte promovarea şi realizarea planurilor sale de urbanism. De pildă, ni se spune că va fi renovat bulevardul Ştefan cel Mare şi Sfânt, se vorbeşte că se va construi şi o mare parcare subterană în zona Pieţei Marii Adunări Naţionale, însă acest proiect de importanţă copleşitoare pentru Chişinău nu a fost discutat, nu a fost supus dezbaterilor publice. Nu ştim nimic despre costurile amenajării, despre concursul de proiecte arhitecturale, nimic despre licitaţia pentru firmele care vor demara lucrările de reconstrucţie a bulevardului central al oraşului. Avem o mare problemă cu situaţia ecologică. În afara Lacului Morilor, unde s-a făcut o investiţie impresionantă şi rezultatele se văd, alte parcuri din capitală, dar şi albia râului Bâc, au rămas în paragină. Ce să mai spunem de demolările sistematice ale clădirilor istorice din capitală! Cine eliberează aceste autorizaţii? Cum se obţin ele? Va reuşi noul Consiliu Municipal să oprească buldozerele? Şi încă o întrebare: va fi oprit iureşul distrugător al celor de la „Finpar Invest", care ameninţă Aleea Clasicilor Români din Chişinău şi vor să construiască un hotel de lux? Sensibil, aşa cum se declară, faţă de patrimoniul nostru cultural-artistic, Dorin Chirtoacă sper să nu ezite să oprească această barbarie. Altfel îşi va pune în cap întreaga intelectualitate, pentru care nu putem spune că a făcut prea multe, susţinând proiecte culturale serioase, profesioniste.

Stilul acesta de a acţiona - la pleznea-lă, fără să discuţi, fără să te asiguri că ai ţinut cont de critici şi de propuneri alternative -, care s-a încetăţenit la primăria Chişinăului, mi se pare o manieră de lucru primitivă, condamnabilă, deloc europeană. Chirtoacă a câştigat prin votul direct al cetăţenilor. Asta înseamnă că are o datorie faţă de ei, că trebuie să se sprijine pe opinia publică, să organizeze consultări şi dezbateri, pentru a nu fi acuzat de voluntarism, agende secrete şi licitaţii trucate în favoarea unor firme prietene şi sponsori de partid. Nu poţi avea asentimentul oamenilor doar hrănindu-i cu sloganuri patriotice şi apeluri la tragediile istoriei, se cuvine să ai un dialog permanent cu cetăţenii, să-i implici, să făureşti ceea ce numim „spirit comunitar", care lipseşte Chişinăului. Doar acest comportament te face cu adevărat un politician apreciat şi demn de încredere.

Nu-i va fi uşor lui Dorin Chirtoacă să adopte o nouă atitudine, o relaţie mai deschisă cu cetăţenii şi, mai ales, să destrame păienjenişul de interese dubioase care s-au format în cele două mandate ale sale la primăria Chişinăului. Dar nu va avea încotro. Schimbarea trebuie să înceapă de undeva. Chişinăul, municipalitatea capitalei pot şi trebuie să fie terenul de încercare al unei noi mentalităţi politice – democratice, responsabile, evoluate -, pe care o vrem întronată şi la nivel central în Republica Moldova.

▣

→

cence, Editura Casa de Pariuri Literare (Bucureşti).

Alte nominalizări: Sorin Hadârcă, *Zen la pachet*, Editura Cartier; Alexandru Şchendrea, *Satul de graniţă*, Continental Grup.

***

Premiile acordate de Consiliul USM:

Premiul Opera Omnia: **Vasile Romanciuc**

Premiul de Excelenţă: **Efim Tarlapan**

Premii speciale: **Silvia Goteanschi, *Dramaturgia lucioaselor funii***, Editura Vinea (Bucureşti); **Maria Şleahtiţchi, *Romanul generaţiei `80. Construcţie şi reprezentare***, Editura Cartier; **Igor Volniţchi, *Învaţă-mă să mor***, Editura Lyceum

Bursele de creaţie pentru 2015-2016 au fost acordate scriitorilor: Adrian Ciubotaru, Mihaela Perciun, Irina Nechit, Ana Rapcea, Nicolae Roibu, Ion Vicol, Dumitru Marian, Vitalie Răileanu, Ecaterina Negară, Nina Josu.

Este de apreciat efortul administraţiei Uniunii Scriitorilor din Moldova, în frunte cu preşedintele Arcadie Suceveanu, de a premia cele mai bune cărţi ale anului precedent, precum şi de a încuraja scriitorii, creaţia literară. De asemenea, salutăm deschiderea Ministerului Culturii al Republicii Moldova, care a subvenţionat o parte din premiile literare.

În acelaşi timp, instabilitatea politică, profunda criză economică – trăim, de câteva luni, sub zodia miliardului de euro dispărut din bănci! –, lipsa alternativelor de finanţare, inclusiv slaba receptivitate la doleanţele USM şi la nevoile culturii în general din partea sponsorilor privaţi, care nu sunt stimulaţi de stat să facă acte de mecenat, vor alimenta mereu critici şi nemulţumiri, acuzaţii că anumiţi politicieni „i-ar avea la mână pe scriitori". E poate momentul să ne solidarizăm cu Uniunea Scriitorilor, să găsim soluţii pentru a exercita presiuni asupra autorităţilor, care au obligaţia să susţină cultura vie, creaţia artistică în Republica Moldova. După cum, la fel de adevărat, este că şi USM ar trebui să lucreze mai intens cu fundaţii şi instituţii europene, pentru a nu mai depinde exclusiv de zgârcitele resurse interne. *(R.D.)*

▣

Carte românească la zi

Librăriile CARTIER

Librăria din Centru,
bd. Ştefan cel Mare, nr.126, Chişinău.
Tel.: 022 21 42 03.
E-mail: librariadincentru@cartier.md

Librăria din Hol,
str. Bucureşti, nr. 68, Chişinău.
Tel.: 022 24 10 00.
E-mail: librariadinhol@cartier.md

www.cartier.md

Amintiri din ținutul melancoliei

Există cărți pe care le citești pe nerăsuflate, ca un drumeț flămând ajuns la spartul petrecerii, când nu-ți prea mai pasă de privirile ironice și ghiftuite ale comilitonilor. Și nici de rigorile cronicarului literar, obligat să nu-și părăsească rezerva critică – „ține minte: orice ți s-ar întâmpla, orice îți va fi dat să

de
Vitalie Ciobanu

vezi/să citești și... să simți în următoarele trei zile, să nu-ți scoți armura!" (asprul avertisment pe care l-ai auzit înaintea ritualului de inițiere într-ale meseriei) –, să fie atent la coerența subiectului, la adecvarea stilistică, la credibilitatea personajelor, la percutanța detaliului de atmosferă. Cunoașteți aceste remușcări ale profesiunii: după ce te-ai lăsat sedus de meandrele unui *story* și ți-ai neglijat vigilența, cea care face diferența dintre un cititor amator și un lector profesionist...

De data aceasta, ispita ce m-a furat se numește **Povestea domniței Marina și a basarabeanului necunoscut.** Mărturisesc că alegerea nu mi-a fost cu totul inocentă, o „toană" estivală. O știam pe Tatiana Niculescu Bran, autoarea cărții, începusem să o urmăresc mai ales după apariția volumului său *Spovedanie la Tanacu* (Humanitas, 2006 – „primul roman non-ficțional din literatura română" –, reeditat de Polirom în 2012, din care a rezultat ulterior o piesă de teatru, montată în 2007 la New York de Andrei Șerban) și după vâlva produsă de filmul *După dealuri/ Beyond the Hills*, în regia lui Cristian Mungiu, premiat la Festivalul de la Cannes în 2012. *Spovedanie la Tanacu* a fost, așa cum se știe, transpunerea unei investigații de presă – moartea unei tinere călugărițe, de numai 23 de ani, supusă unui ritual de exorcizare la o mănăstire din județul Vaslui. Un caz cutremurător.

Nu poți aborda cu succes niște scrieri de non-ficțiune, cred, decât dacă ai o dublă calificare: de scriitor și de jurnalist, atent la provocările imediatului. Este un teren pe care Tatiana Niculescu Bran pășește cu pas sigur: a fost redactor la Radio BBC World Service, secția română de la Londra, și apoi, între 2004 și 2008, a condus biroul BBC World Service de la București. Nu știm dacă ultima sa calificare de purtător de cuvânt al președintelui Klaus Iohannis îi va prilejui o altă scriere non-ficțională, ceva în genul *Cronicii de Cotroceni* semnată de Adriana Săftoiu, șefa de cabinet a lui Traian Băsescu. A fost o experiență prea scurtă și, dacă s-ar întâmpla, miza pentru Tatiana Niculescu Bran ar fi diferită. Cum profund diferit ar fi și „personajul" unei asemenea cărți.

Am ales, spuneam, această carte, cu un titlu de basm romantic, și pentru trama sa care rezonează mai special sub presiunea actualității pe care o trăim (situație inversă deci: când contextul receptării favorizează *lectura*, nu doar scrierea cărții). Încerc să înțeleg ce premise au motivat-o pe Tatiana Niculescu Bran să se dedice acestui subiect. Niște amintiri de familie? O misterioasă filiație de rudenie basarabeană, mărturisită de atâția intelectuali și artiști români? Sau pur și simplu interesul, potențat de *feeling*-ul său de jurnalist, pentru o nefericită provincie românească, pe care o simte ofertantă din punct de vedere literar? În orice caz, ceea ce impresionează și asigură, aș spune, anticipându-mi concluziile, farmecul acestui roman, este reconstituirea inspirată a unei lumi care nu mai există. Să le luăm pe rând.

O femeie, Marina Olaru, agent imobiliar din București, primește vizita unui necunoscut, un bărbat de o vârstă incertă (60 sau 70, sau doar de 50 de ani, depinde de unghiul de vedere sau de dispoziția sufletească a privitorului), care își caută o locuință, dar nu una obișnuită, ci „o casă a amintirilor", după expresia lui, în care să-și poată regăsi familia pierdută, strivită sub șenilele istoriei nemiloase. Și pentru a-i da niște repere, îi arată o fotografie veche – doi adulți și doi copii, un băiețel și o fetiță mai mică: familia al cărei unic supraviețuitor a rămas el, Ilie Hagiu. E basarabean, născut la Comrat, fostul județ Tighina (azi, centrul administrativ al unei regiuni pe care n-o mai înțelege). Firma de imobiliare e pe muchia falimentului, așa că Marina nu mai ezită, se pune imediat pe treabă, oricât de ciudată îi pare solicitarea, dorind să-i facă pe plac enigmaticului client, venit parcă de niciunde, și căutarea locuinței îi dă mai mult decât o motivație profesională.

Nu obții un *love story* fără a da relief protagoniștilor implicați în această poveste, fără a le construi un fundal care le motivează apropierea. În cazul lui Ilie Hagiu e vorba de trecutul său basarabean și parțial de viața din România comunistă, după cele două refugii ale familiei sale din calea tăvălugului rusesc, dar nu aflăm mai nimic despre activitățile sale curente (filon sacrificat de autoare poate din teama de redundanță a detaliilor), cu excepția faptului că a emigrat în America. Marina, în schimb, aduce la această *întâlnire a destinelor* un „bagaj" recognoscibil majorității românilor de azi: a divorțat de puțin timp, are un frate emigrat în Anglia, fan Pink Floyd, și o mamă (o prezență bine conturată în roman) cicălitoare, obsedată de sfârșitul lumii: suntem în toamna lui 2012 când așteptam cu toții, cu un amestec de amuzament și îngrijorare, apocalipsa prevestită de mayași. Femeia își iubește pătimaș băiatul plecat în străinătate și îi scrie lungi răvașe e-mail de pe laptopul fiicei sale. Lectura secretă a acestor misive o bulversează pe Marina, care se simte nedreptățită în raport cu dragostea disproporționată a mamei sale față de Matei, fiul risipitor. Tot ce aflăm despre băiatul din Anglia este indirect – Matei e un referent mut, o referință discursivă. Rolul său în narațiune e să dezvăluie caracterul celorlalți membri ai familiei, mama și fiica, natura relațiilor lor complicate. Marina își judecă sever mama pentru felul în care s-a adaptat și a profitat în perioada regimului comunist, evocă secvențe oribile, de genul încercării fratelui său autist de a se sinucide la vârsta de 13 ani, sau umilința ei de a se culca, împinsă de maică-sa, cu un ofițer din unitatea în care era încartiruit Matei (se întâmpla înainte de '89) contra unui regim de cazarmă mai suportabil (a acceptat să-și piardă virginitatea de dragul fratelui său și a trebuit să-și facă un avort, în secret, pentru că rămăsese însărcinată). Apoi, dorința compulsivă a mamei de a-și vedea fiica împlinită, tendința ei de a țese mituri care să-i susțină prejudecățile și închipuirile despre Marina și despre lume în general, susținută de habotnicia în care căzuse la pensie...

Istoria lui Ilie Hagiu e de-a dreptul fabuloasă și ar putea constitui scenariul unei (alte) epopei cinematografice. Întâlnirile pe care și le dau cei doi, agenta imobiliară și clientul ei, pentru a discuta despre locuință, dezvăluie o lume stranie și pitorească, îmbibată de legende, superstiții și eresuri, de suferințe greu de imaginat, dar și de habitudini incredibile. E ca și cum ți-ar apărea deodată în fața ochilor, ridicându-se din valurile Dunării, insula Ada-Kaleh, scufundată de Ceaușescu. Fluxul amintirilor lui Ilie Hagiu se declanșează în vraja muzicii turcești a lui Dimitrie Cantemir (o adevărată „madlenă proustiană"), la o ceașcă de ceai fiert în samovarul din ceainăria „de sub vișini" din Bucureștiul vechi, iar Marina îl ascultă absorbită. Sudul Basarabiei, fieful de altă dată al tătarilor nogai, și cultul lor nebun pentru cai; viața familiei lui Ilie Hagiu în Comratul interbelic, românesc, pe strada cu numele domnitorului („escrocul", „bolnavul de putere"), a cărui muzică o îndrăgise. Cofetăria lui Sotir. Mozaicurile cu muzicanți de la palatul Topkapî din Istanbul (figurile lor îmi vor aminti, în economia romanului, de peștera cu „înotători" din filmul *Pacientul englez*). Tatăl său citind o carte, în ziua când l-au conceput pe el, Ilie Hagiu, după ce plecase de acasă, supărat pe „pântecele zăvorât" al nevestei sale. Neaca, bunica de la Comrat, care dansase, pentru a se răzbuna, la moartea soțului său infidel (un chip desprins parcă din galeria marilor personaje feminine ale literaturii universale). Sau frânturi dintr-o memorie și mai veche: călătoria la Ierusalim a lui Micu, un strămoș al povestitorului, cel care i-a și lăsat moștenire numele („Hagiu" = pelerinul).

Ritualul frământării cozonacilor în Săptămâna Mare, la Comrat, o aduce în scenă pe Gulea, o altă creatură fascinantă, din copilăria și adolescența lui Ilie: *„Gulea era tânără și nurlie. Purta o cămașă de in cu motive populare pe la gât și, înainte de a se apuca de cozonaci, își prindea părul lung sub o basma pe care si-o lega în vârful capului, își sufleca mânecile până deasupra cotului, iar pieptul odată i se umfla de ziceai că-i sfâșie cămașa! (...) Noi, copiii, eu, soră-mea, verii și verișoarele n-aveam voie să asistăm la frământat și ne învârteam pe-afară, când la fereastră, când în dreptul ușii, ca să tragem cu urechea. Gâfâitul femeii se auzea ore și ore în șir. Era ca un icnet de dragoste, știți? Puteai să crezi că plămădea prunci de cocă, nu cozonaci. Multe lucruri ne treceau prin cap... Eram îndrăgostit de Gulea (...) Dacă Dumnezeu i-ar fi încredințat primele zile ale Creației, eram convins c-ar fi fost în stare să plămădească universul întreg, luna, stelele, mai mulți sori și pământul cu toate continentele și roadele lor. (...) Femeile se înțelegeau între ele din ochi, îi ștergeau zeiței mele broboanele de nădușeală de pe frunte, apoi mâinile, de la mânecile suflecate până mai jos de cot, să nu cumva să pice în copaie vreo picătură de sudoare. Iar ea întorcea coca pe toate părțile, o învârtea, o răsucea, o ridica în aer și o trântea, se îndrepta de șale, mai punea untdelemn sau unt, vanilie, nucșoară, coajă de lămâie și portocală rasă, iar frământa, până începeau să i se spargă printre degete bășicile de aer din aluat (...) Nu aveai voie să deschizi nicio ușă, să scârțâi vreun scaun ori vreo fereastră, să strănuți, să tușești ori să vorbești fie și în șoaptă, să alergi pe lângă fereastra bucătăriei ori să trânțești poarta. La cel mai mic zgomot, coca se lăsa. Umblam cu toții în ciorapi, în vârful degetelor. Iar Gulea dispărea. Cum și unde, nu știu. Parcă o înghițea pământul. O mai vedeam când se apropia Crăciunul. Niciodată, deatunci, n-am mai trăit o asemenea tăcere."* (p.85-86)

Grozăviile ocupației sovietice din '40 și '44, calvarul familiei lui Hagiu dau peste cap această desfășurare mitică, ancestrală, de imagini și senzații, o înecă în tragediile dureros de concrete ale istoriei. Pe celălalt plan, al prezentului imediat, autoarea își plasează narațiunea (poate prea accentuat, totuși) într-un cadru temporal precis – criza politică din vara lui 2012, încercarea de suspendare a președintelui Traian Băsescu, situația din Republica Moldova, discuțiile despre Unire, inscripțiile „Basarabia e România" de pe zidurile caselor din București... Evenimente triste se derulează și în viața protagonistei: mama sa moare subit, în metrou, după ce aflase, șocată, că Matei, fiul său pierdut în Anglia, căruia i-a scris zeci de mesaje afectuoase, rămase fără răspuns, se va întoarce în țară, dar nu de dragul ei, ci pentru concertul formației Pink Floyd – obsesie care l-a răpit de lângă ea. Apocalipsa mayașă n-a mai venit, dar mama Marinei a refuzat să-i supraviețuiască.

În pofida acestei brutale intervenții a realului, povestea de iubire dintre cei doi, necunoscutul Ilie Hagiu și „domnița" Marina, cum o alintă el, va avea un deznodământ în cheie onirică în locuința din Sfinții Apostoli - „casa" pe care i-a găsit-o în cele din urmă agenta imobiliară, acolo unde cei doi au copt împreună un cozonac și și-au împletit trupurile... O reuniune mistică, alegorică, în noaptea de Anul Nou, a familiei basarabeanului, cu părinții săi și strămoșii mai îndepărtați, îi va da Marinei Olaru, a doua zi, dimineața, când se va trezi, sentimentul și ulterior certitudinea că Ilie Hagiu nu mai este viu. Că a plecat la ai săi, în Basarabia, sau poate că tatăl său a întors ultima filă a cărții pe care o citea, mulți ani în urmă, la Comrat... Informațiile culese de la poliția moldoveană îi vor confirma că un bărbat cu acest nume a traversat frontiera în ultimele zile ale anului și nu s-a mai întors înapoi, în România...

Romanul Tatianei Niculescu Bran – emoționant și atât de generos afectiv – expune un măiestrit exercițiu al dozajului între ceea ce considerăm real, plauzibil, verificabil prin trăire directă, și ceea ce reprezintă proiecția minții noastre învolburate, expresia unor dorințe sublimate, niciodată atinse. Basarabia se retrage pe un plan simbolic, este ținutul melancoliei, tărâmul unui trecut revizitat, care hrănește imaginarul artistic românesc, compensând pe plan estetic frustrările unui proiect național neîmplinit.

Tatiana Niculescu Bran, ***Povestea domniței Marina și a basarabeanului necunoscut*** (roman). Editura Polirom, 2013

■

Efectul lentilei

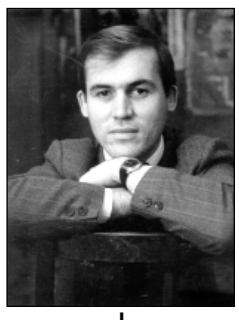

de
Grigore Chiper

Dacă acum câteva decenii noutatea era că poemul-poveste, axat pe desfolierea unei teme poetice aşa cum s-ar desface, una câte una, figurinele păpuşii ruseşti, ceda înaintea poemului rizomic, care, alcătuit din secvenţe autonome, semăna cu ţâşnirea unui gheizer de raze policrome în toate părţile, în ultima vreme – care poate fi măsurată şi ea în decenii – poezia se reîntoarce la poemul unitar, în interiorul căruia elementele se pun în relaţie şi în circuit. Un rol în resuscitarea acestui tip de poem l-a avut discursul prozaic, pe care poezia română l-a utilizat mai accentuat începând cu generaţia poetică ´80. Se ajunsese până la nararea unui discurs poetic de o largă respiraţie epică.

Vasile Dan este un poet eminamente liric, el nu pare a fi tentat, în cea mai recentă plachetă a sa, **Lentila de contact**, de achiziţiile prozastice în domeniul poeziei lirice, ci doar de poemul unitar, o poveste lirică în care se produce o întâmplare la nivelul simţămintelor celor mai intime. Unitatea poemului constă în urmarea neabătută a unei linii melodice indiferent de numărul de variaţiuni.

Această organicitate a detaliilor care converg într-un univers destul de omogen este caracteristică nu numai poemelor scurte, unde controlul este mai lesne de realizat, ci şi celor mai ample. De aici şi apelul permanent la repetiţii, enumeraţii şi diverse conective transfrastice, care dau impresia unui bloc de artă plastică non-figurativă. În *Corăbii pe cer* imaginează o călătorie spre o Itacă a sa pentru a-şi exprima, pe drum şi acolo, regretele şi neliniştile. Câteva repere geografice şi nume homerice au rolul de a crea o prezenţă fizică *in absentia*.

În *Oglinda fluidă (I)*, poetul reia cunoscutul motiv literar al dedublării şi existenţei contrariului în mijlocul aceleiaşi entităţi, iar între faţetele lui Ianus este aşezată lentila de contact, care a şi dat titlul cărţii. Aceasta se încarcă astfel de numeroase valenţe conotative, între care se remarcă situaţia de intermediar şi de spectator a două medii. Poetul este (ca) lentila de contact, aflăm din poemul liminar, omonim titlului cărţii: „eu mă uit în ochii lui care sunt ochii mei/ şi văd…” (*Oglinda fluidă (I)*). Poemul devine jocul perspectivelor, din care derivă o poetică mai ales a rememorării. „Eram la mijloc între cei de dinaintea mea/ şi cei ce mă urmau orbi/ ţinându-mă de mână fără să ştie/ ca pe un baston alb” (*Lentila de contact)*. Lentila e o perdea a timpului, e martorul care îl face pe personajul liric să se confeseze. Lentila de contact devine o parte a corpului biologic şi a existenţei înseşi.

Efectul lentilei se „transmite” şi altor texte, chiar dacă lentila nu e menţionată. „Dar nu eram eu însumi,/ cum nu sunt, vai, nici acum” (*Mireasa*). În acelaşi context trebuie interpretată pomenirea lui Pessoa în *Oglinda fluidă (II)*.

Lentila de contact, deşi disponibilă în continuare diverselor abordări poetice, nu reprezintă o temă acaparatoare, obsesivă,

dominatoare. Ar fi prea uşor de a construi mitul poetului pornind de la o trăsătură pe cât de evidentă, pe atât de restrictivă. E adevărat, lentila a ajuns pe coperta volumului, doar că fiecare titlu înseamnă şi alegerea unei variante din mai multe.

Poezia, poetul, pagina scrisă sau albă ocupă un loc important în economia cărţii. Unele poeme abordează în întregime problemele artei poetice, în altele referinţa la scris e numai tangenţială. Am putea cita *Cerneala simpatică, Poveste de iarnă, Sunt un poet sceptic* ş.a. În ultimul poem al seriei de mai sus, relaţia autor-cititor e văzută în termenii viscerali ai unei donaţii simbolice de organe dinspre scriitor spre cititor.

Poetul invocat adeseori e un bătrân „aproape orb”, ajuns deci la vârsta amintirilor. Clocotirea energiei şi trăirea tinereţii se reconstituie din aceste flash-uri ale memoriei, dintr-o „fotografie ştearsă” (*Mireasa*). Din aceste scene răzleţe se întrupează „portretul artistului la tinereţe”. În poemul *Mireasa* sunt puse dramatic faţă în faţă două tipuri de irealitate: ceea ce simţea, fiind încă foarte tânăr, în preajma femeii şi ceea ce crede că a trăit atunci în acel episod consumat de mult (se interpune şi aici o lentilă): „Îi topeam cu propria mea răsuflare chipul înzăpezit./ Căci mă grăbeam să termin. Dar nu eram eu însumi,/ cum nu sunt, vai, nici acum/ acel chipeş subţire, aproape imberb,/ împiedicat la limbă, timid, irezistibil atras/ şi pierdut în focul ei aspru de gheaţă ce te devoră atât de încet./ Mai întâi jupuindu-te. Apoi/ de carne, de trup”. Aceeaşi întâlnire cu trecutul redată sub forma de coexistenţă a două perioade distincte: „… erai tot mai aproape şi speriată foarte/ atât să mai fi rămas acum din tine atât/ o parte e pe aici pe undeva pe jos alta departe/ poate chiar în această fotografie” (*Poemul de dragoste al autorului bătrân şi aproape orb)*.

Unele dintre poeme au alura de peisaje scrise într-un limbaj descriptiv. *Dis-de-dimineaţă* ilustrează un început de zi, când obiectele schiţate sau abia intuite prind relief, iar raza „căzută din lună” rămâne undeva „acolo”. Eul poetic e un proustian lăsat în voia timpului matinal: „înghiţituri scurte de ceai verde/ spre a mă trezi./ Fiindcă acum, gata, toate iluziile/ au deja contur”.

Uneori un poem îl continuă pe altul. Dimineaţa din *Dis-de-dimineaţă* reapare în altul/altele ca o continuare firească: „Zorii ce par că mijesc, somnambulul/ care învaţă încet, încet să vadă” (*Gaura neagră*).

În încheiere vom reproduce integral un poem bun, citabil şi din cauza scurtimii sale: „Mulţimea aceasta imponderabilă ce te înconjoară.// Ştii:/ nu oricine are voce să vorbească,/ nu oricine are auz să audă,/ nu oricine are miros să-şi anunţe o prezenţă,/ ci doar aşa cioplind în aer contururi cu umerii moi/ ca ai ploii uşoare şi scurte care tocmai a trecut/ grăbită pe lângă tine” (*Întâmplări crepusculare*).

Cuvintele magice durează cât un masaj

Nu există cuvinte magice este volumul lui Andrei Mocuţa şi deocamdată singurul de poezie, întrucât autorul scrie proză. Este cert însă că poezia e pe agenda zilei, ca dovadă servind participarea sa la Turnirul de poezie de la Balcic (2015), a cărui condiţie este ca autorul să citească, în cadrul mai multor recitaluri, poeme neapărute în volum.

Formula poetică practicată în acest volum este una ludică şi ironică, bazată în permanenţă pe exerciţiul inventivităţii. E şi o carte a unui tânăr care îşi pune la încercare spiritualitatea. Nu e poezie satirică sau parodică, nici măcar nu e peste tot umoristică, diferenţiată totuşi de lirica propriu-zisă, care selectează registrele mai grave, apelând cel mult la ironie sau autoironie. Modelul la care poate fi raportat e, bineînţeles, Sorescu. Ambii au deconstruit subminând modelele existente, ambii şi-au intitulat cărţile de debut de o manieră ce purta datele unui recul. Ceea ce nu le ajunge să devină parodii este lipsa de ţinte concrete şi de bătaie până la demolare. A.M. durează un univers poetic coerent, în care părţile componente sunt cusute cu aţă albă la vedere, iar finalul, dacă nu e chiar poantă în genul sorescian, e o pastilă de virtuozitate: „Aleargă/ cu trabucul fumat/ pe jumătate.// Dacă n-ar avea/ trabuc/ picioarele lui/ par desprinse/ de pământ.// Când îl stinge,/ face acrobaţii/ prin aer” (*Trabucul*). (Efectul comic ar fi avut, din punctul nostru de vedere, o bază mai logică, dacă în loc de trabuc ar fi pus narghileaua, datorită accesoriului acesteia.)

Textele sunt uşor inegale în ceea ce priveşte complexitatea. Unele sunt simple de tot, abil construite, şi ar fi putut figura într-o carte pentru copii sau adolescenţi. De exemplu, *Şobolanul Sherlock* sau *Abalo*. Cartea dovedeşte spirit tineresc şi optimist (poate şi din pricina tonului sprinţar). Poemele conţin câte un conflict, pe care autorul îl expediază irevocabil în derizoriu, acomodându-se unei reţete a umorului.

Unul dintre procedeele exploatate în astfel de poezie este rescrierea miturilor şi evenimentelor istorice. Procedeul a fost vizitat de unii optzecişti: Cărtărescu, Iaru,

Vişniec. În această ordine de idei pot fi enumerate: *Casanova, Frankenstein, Poveste din Theba* ş.a. *Poveste din Theba* începe cu relatarea unui eveniment pe un ton glumeţ sau fals-serios: „Grébaut/ a descoperit mormântul/ unei preotese thebane în 1891,/ deasupra unei grote pline de tutun”, apoi, cum era de aşteptat, fumul pătrunde cetăţenii Thebei, transformându-i în fantome.

Nu numai translaţia evenimentelor, ci şi a textelor este prezentă. *Dragostea durează cât un masaj* trimite la un roman al lui Beigbeder, *Dragostea durează trei zile*.

Scepticismul alimentează textele poetului arădean şi formează filigranul celor mai imaginative dintre ele. Cuvintele magice din poemul omonim sunt cuvintele dragostei, perisabile ca şi dragostea, care „se-aprinde ca/ un candelabru/ de cristal,/ din care căldura/ iese brusc/ şi pentru totdeauna”.

Efectul este stors din contrastul dintre romantic şi trivial: „Nu-ţi dai seama/ dacă în depărtare/ auzi şoapte fierbinţi/ sau răpăitul vioi/ al tocurilor,/ fiindcă cineva trânteşte/ capacul veceului/ şi te trezeşti” (*Dacă în depărtare*).

Nici problemele literaturii şi scrisului nu rămân neatinse. Dacă trecutul poeziei este privit cu nonşalanţă teatrală: „Înainte să scrie Odiseea/ a răpus cu mâinile goale/ nouă lei în arenă,/ sub privirile/ criticilor literari.// Pe vremea aia,/ publicul gusta poezia” *(Homer)*, atunci actualitatea literară nu are nici atât. *3 lei* e un titlu şi e echivalentul bănesc al unei poezii viitoare, pentru care s-au achitat drepturile de autor.

Acolo unde poetul a găsit cheiţa fermecată, poemul are croiala costumului sobru la modă. Poemele de dragoste sunt inspirate mai ales când anecdoticul nu este forţat: „S-a scurs atât de multă/ vreme/ de când nu te-am văzut/ goală/ încât am uitat culoarea/ pielii tale.// Sânii tăi sunt două buline/ de îngheţată/ topindu-se la marginea/ ultimului meu gând” (*S-a scurs atât de multă vreme*).

Vasile Dan, ***Lentila de contact***, Ed. Mirador, Arad, 2015

Andrei Mocuţa, ***Nu există cuvinte magice***, Ed. Tracus Arte, Bucureşti, 2013

■

Lucia Ţurcanu, **Manierismul românesc.** Manifestări şi atitudini. Eseu. Editura Cartier, 2015

„Fără să insist asupra teoriei manierismului (până în prezent au fost scrise mai multe studii relevante pe acest subiect), voi încerca, în textul de faţă, să întreprind o abordare a termenului în sensul lui tipologic, trans-istoric (perspectivă din care manierismul a fost prezentat de Erwin Panofsky, Ernst Robert Curtius şi Gustav René Hocke). Ipoteza de la care pornesc este că manierismul literar românesc se produce mult mai târziu, la mai bine de trei secole de la perioada de înflorire a acestei mişcări artistice în Italia, Spania, Franţa, Anglia sau Germania, în anii ’70 ai secolului al XX-lea, având efecte catalizatoare asupra evoluţiei poeticităţii româneşti. Anume acum, când nu se mai pot realiza pe deplin din cauza bornelor impuse de regimul politic, scriitorii români, cu precădere poeţii, pun în funcţiune retorica manierismului postrenascentist, ca modalitate de refugiu, de evazionism, dar şi ca formă de reacţie la o lume ale cărei valori s-au

dezagregat, iar echilibrul se clatină, devine problematic. Tot acum se realizează trecerea de la o „eră” estetică la alta”. *(Lucia Ţurcanu)*

Lumea rurală văzută de medici

În încheierea cronicii din urmă cu opt ani – apărută tot în această rubrică – la cartea despre imaginarul corpului uman în cultura țărănească și cultura savantă (secolele XIX-XX), salutam în autorul ei, Constantin Bărbulescu, pe unul dintre puținii istorici români capabili să treacă dificilul prag al interdisciplinarității, împlinind un vechi deziderat al istoriografiei noastre, de nenumărate ori clamat, dar rareori realizat. Volumul de față, al doilea al istoricului clujean, confirmă această constatare. El demonstrează, o dată mai mult, cît de interesantă devine perspectiva istorică, atunci cînd primește o infuzie consistentă de etnologie.

de

Alexandru-Florin Platon

În cartea precedentă, principalele surse ale autorului au fost observațiile de teren. În cercetarea de imagologie socială pe care ne-o prezintă acum, mai apropiată de istorie decît de etnologie, izvoarele utilizate de dl Bărbulescu sînt altele. Este vorba de un *corpus* foarte consistent de rapoarte sanitare, redactate de medicii din diferite eșaloane ale administrației locale și centrale (plasă, județ, spitale rurale) sau trimiși în inspecție, pe teren, completate cu rapoartele Consiliului Sanitar Superior, ale serviciului sanitar al Capitalei și ale medicilor de regiment. Acestora li se adaugă mai multe documente memorialistice, care întregesc, tocmai pentru că sînt scrise într-o altă cheie, imaginea lumii rurale, zugrăvită de textele oficiale.

Această imagine nu este deloc încurajatoare. În orice caz, ea este foarte departe de ceea ce, din punct de vedere statistic, apare ca o perioadă (1860-1910) de intensă modernizare a țării. Toți observatorii epocii sînt frapați, în primul rînd, de mizeria lumii rurale. Precaritatea igienei corporale, vestimentația neîngrijită și murdară, locuințele lipsite de cele mai elementare condiții de confort revin sistematic în descrierile medicilor români, ca tot atîția *topoi* ai unei lumi aflată la limita dintre umanitate și sălbăticie. Pentru niște oameni de la oraș, care, în a doua jumătate a veacului trecut, începuseră să fie educați în ambianța Europei civilizate, universul țăranului român reprezintă expresia alterității totale. Și, ca de obicei, această alteritate izbește, mai întîi, prin expresiile sale exterioare: corpul (respectiv, vestimentația) și mirosul. „Baie generală – notează Constantin Popescu la finele secolului al XIX-lea – nu fac, nici femeile, nici bărbații și aceștia nici pe cap nu se spală decît excepțional [...]. Se înțelege lesne în ce stare e pielea țăranului. Un strat gros de murdărie stă totdeauna pe dînsa și acei care au avut ocazie să stea între dînșii cunosc mirosul caracteristic pe care îl exhală din cauza pielii și a hainelor murdare” (p. 78). Olfacția specifică lumii țărănești, caracterizată ca un „miros miasmatico-empyreomatico-alcoolic”, este incriminată și de un alt observator al epocii, Nicolae Manolescu. Medicul român o tratează ca pe o veritabilă „infecție”, provocată de „cumulul necurățeniei corpului și locuinței” (p. 79), ceea ce ne aduce aminte, nu întîmplător, de unul din stereotipurile evreului, din aceeași perioadă: ca și țăranul, alogenul „arată” și „miroase” altfel. Rarele notații contrare – ca aceea a medicului Crăiniceanu, care scrie că țăranii „nu bagă dimineața mîncare în gură fără a se spăla pe față și pe mîini și a se închina” (p. 81) – trec aproape neobservate. Ele se pierd în oceanul de consemnări negative, care scot în evidență „sălbăticia” universului țărănesc.

Regimul alimentar întărește această impresie. Hrana țăranului conține prea puține proteine, este preponderent vegetală și, mai presus de orice, săracă. „...Țăranul nostru – scrie medicul C. I. Istrati la 1880 – se nutrește, în genere, cu substanțe grele de digerat și, afară de fasole, foarte puțin nutritive; astfel că, pentru a se putea nutri fiziologicește, trebuie a ingera un volum enorm și a se servi de condimente acre și iritante. Din cauza regimului ce duce acum, ...rezultă o influență tristă asupra fizicului și moralului său, precum și asupra progeniturii sale” (p. 124). Vom reveni la această concluzie, dar nu înainte de a constata că, aidoma imaginii despre habitat, aceea a precarității regimului alimentar constituie, și ea, un leitmotiv al consemnărilor din rapoartele medicale despre lumea rurală. Întocmai ca C. I. Istrati, Nicolae Manolescu notează că „țăranul trăiește cu un regim alimentar sărac sau mai bine zis neîndestulător... nu numai prin aceea că țăranul mai bine de jumătatea anului mănîncă numai din regnul vegetal și mineral, dar încă și prin felul substanțelor hrănitoare și prin mica cantitate de hrană ce ia din regnul animal atunci cînd religia îi dă voie. Această neîndestulare de hrănire – conchide Manolescu – este în legătură cu cauzele generale, care opresc pe țăran de a ieși din sărăcie” (p. 125).

În asemenea condiții, nu este de mirare că alcoolismul face ravagii, însoțind viața țăranilor „de la naștere pînă la moarte”. Iată ce scrie în acest sens N. Takeanu, într-un raport din 1887 asupra stării sanitare a județului Covurlui: „Băuturile alcoolice la care adesea [țăranii] se dedau într-un mod insațiabil... le dă lovitura de grație. Am asistat adesea la veseliile lor și am avut tristul spectacol a nu mai vedea în mișcările lor acea vigoare, acea agilitate fizică și hilaritate ce trebuie să ne dea aceste excitante organice prin excelență...” (p. 163). Nicolae Manolescu consemnează și el prezența acestui flagel printre țărani, fiind confirmat în considerațiile sale de diagnosticul fără drept de apel al lui Gh. Crăiniceanu: „de băuturile ce le au, țăranii fac un abuz înspăimîntător” (p. 165). Descrierea ravagiilor alcoolismului în lumea satelor intră în consonanță, iarăși, deloc întîmplător, cu discursul antisemit de la finele secolului al XIX-lea și începutul celui următor. Acuzele aduse evreilor de a-i „îmbolnăvi” pe țărani prin comercializarea băuturilor alcoolice constituie, ca și imaginea lor respingătoare, corporală și olfactivă, o idee comună tuturor textelor epocii, fie articole de presă, discursuri parlamentare, rapoarte sanitare etc. Alături de mulți politicieni ai vremii, preocupați de ridicarea lumii rurale din starea ei de mizerie endemică, medicii nu obosesc să pledeze pentru asanarea (inclusiv pe cale legislativă) a acestui mare rău social, considerat că amenință viitorul națiunii.

La fel de gravă în rapoartele sanitare ale timpului este și problema maladiilor. Cea mai frecvent semnalată dintre toate este pelagra. Numită popular „jupuială” sau „pîrleală”, ea este boala sărăciei, a subnutriției, pe scurt, a mizeriei care macină lumea satelor. Sub pana celor care o descriu, imaginea ei împrumută, uneori, aspecte terifiante. „Prin unele sate ale Țării Românești – scrie medicul Iacob Felix într-un amplu raport despre igiena publică din România în anii 1896-1897 – puteți vedea tîrîndu-se niște cadavre vii acoperite cu răni, cu pielea crăpată la mîini și la picioare, prefăcută într-o coaje groasă la alte locuri. Cea din urmă înflăcărare a sufletului acestor sărmani e cîteodată o nebunie letală. Simplicitatea țăranului numește boala aceasta... «pîrleală», în alte locuri «pecingine rea», știința a botezat-o «pelagră»” (p. 190).

Nu trebuie să ne mirăm că încheierea la care ajung toate rapoartele sanitare din perioada indicată după ce înfățișează gravele neajunsuri din viața țăranilor este degenerarea rasei și, corelativ, primejdia înspăimîntătoare a „pieirii neamului”. Astăzi, nici una dintre ele nu mai pare serioasă. Mai exact, accentul s-a schimbat: noțiunea de criză nu se mai declină, ca în urmă cu un secol și ceva, în termeni biologici, ci spirituali. Nu mai deplîngem „degenerarea rasei” și slăbirea „corpului național”, ci schimbarea valorilor, pierderea reperelor, estomparea ierarhiilor. Metonimic vorbind, „corpul” a lăsat „sufletului” (spiritului) rolul de purtător al disfuncțiilor epocii noastre post(-post)moderne. În epoca în care medicii români își scriau rapoartele despre starea țăranilor, lucrurile stăteau cu totul altfel: „degenerarea rasei” era resimțită ca o catastrofă perfect posibilă, în condițiile în care, pretutindeni în Europa, interpretarea în „cheie” biologică și organică a genezei și evoluției națiunii (imaginată ca un „corp”) constituia, atunci, expresia culturii comune, adică o modalitate uzuală de a înțelege alcătuirea și funcționarea lumii. Medicii din România nu se puteau sustrage, nici ei, acestei paradigme intelectuale, din care făcea parte și antisemitismul (al cărui vocabular, cum se știe, a împrumutat masiv, în epoca modernă, din domeniul biologic).

Ce însemna, însă, concret, „degenerarea rasei” pentru cultura medicală din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, în ambianța căreia s-au format specialiștii români? În principal, trei lucruri: o rată înaltă a morbidității, creșterea exponențială a mortalității și depopularea, totul pe fondul unei acumulări constante, prin ereditate, a caracterelor degenerative, cu un impact foarte grav și asupra tăriei morale a neamului. Înțelegem, astfel, mai bine cauza tușelor foarte sumbre care colorează tabloul „României medicilor” în intervalul menționat. Ele nu au sens decît în logica unei concepții organiciste și corporale despre națiune, a cărei vitalitate – credeau medicii – era amenințată să se atrofieze din cauza situației îngrozitoare în care trăia partea ei cea mai numeroasă – țărănimea. Beneficiarii acestei nenorociri nu puteau fi decît străinii. Verdictul lui C. I. Istrati este, din acest unghi, categoric, exprimînd o convingere generală: „Această descreștere constantă a populațiunii țării noastre este cu atît mai importantă pentru noi, românii, căci dacă pămîntul nostru părintesc pare că se transformă într-un mormînt pentru neamul nostru, el din contră este o rîzătoare grădină în care streinii și cu deosebire israeliții se înmulțesc într-un mod prodigios [...]. Acum cîțiva ani s-a zis că Iașul va deveni un oraș ovreiesc. Faptul e îndeplinit. Același lucru se poate zice acum și de București, care furmică nu numai de tot soiul de streini, dar în special de ovrei [...], capul, inima țării fiind înstreinate, corpul va urma natural această tendință. Jumătate din acest corp e deja putred prin gangrena ovreiască. Restul furmică de bulgari, greci, ovrei” (p. 238). În aceeași logică a „organicismului național” și pe fondul spaimelor „degenerării rasei” trebuie înțelese și practicile eugenice, de „ameliorare” genetică a indivizilor, curente în Europa, inclusiv în România. Astăzi, asemenea practici par aberante. La finele secolului al XIX-lea și începutul veacului următor, ele erau, însă, perfect „normale”, constituind o componentă esențială a concepțiilor organiciste prin prisma cărora era interpretată societatea la nivel științific și în cultura comună. Acesta era cadrul intelectual în limitele căruia gîndeau și medicii români. M-aș fi așteptat ca dl Bărbulescu să stăruie mai mult asupra sa, decît a făcut-o în paginile (foarte bine scrise, de altfel) din capitolul 6 („«Degenerarea rasei și pieirea neamului» sau despre spaimele demografice”) al părții a doua a cărții. Acest context este important, pentru că explică multe din atitudinile intelectuale și conduitele colective inspirate de aceste atitudini, pe care astăzi nu le mai împărtășim, considerîndu-le condamnabile, dar aveau sens pentru predecesorii noștri.

Cît de realistă – ne-am putea întreba – era, pînă la urmă, sumbra imagine a lumii rurale zugrăvită de medicii români și cum se împacă ea cu cealaltă imagine, idilică, a aceleiași lumi, oglindită de scrierile sămănătoriste și poporaniste din România începutului de secol XX? Dl Bărbulescu nu omite această întrebare, iar răspunsul său este corect: adevăratul chip al lumii rurale din România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și în primii ani ai veacului următor rezultă din combinarea ambelor imagini. Acest chip nu are, desigur, prospețimea pe care i-o atribuie ideologiile conservatoare ale epocii. Dar, el nu este nici atît de sumbru, cum pretind medicii. În universul țărănesc dintre 1860 și 1910, modernitatea pătrunde încet și greu, fiind continuu sfidată de tradiție (din acest unghi, semnificativă este supraviețuirea terapiilor magice și a vindecătorilor empirici, a căror popularitate dă mereu bătăi de cap autorităților vremii, incapabile să curme în vreun fel practicile respective; analiza acestui aspect face obiectul unuia din cele mai reușite capitole ale cărții dlui Bărbulescu). La începutul Primului Război Mondial, partida este departe de a fi cîștigată: lumea rurală continuă să trăiască după regulile sale arhaice, cum o va face, în mare măsură, și în perioada interbelică. Abia instaurarea comunismului va desăvîrși aducerea acestui univers în matca modernității, dar cu un preț uman exorbitant.

Logic articulată, metodologic bine gîndită, corectă în interpretări și foarte bine scrisă, cartea dlui Constantin Bărbulescu merită citită. Lentila etnologică prin care privesc personajele sale principale – medicii – societatea țărănească ne ajută să înțelegem, o dată mai mult, cît de complex și contradictoriu a fost, în realitate, fenomenul modernizării românești, marcat – în trecut ca și astăzi – de adînci decalaje, cu perdanți și cîștigători, aflați într-o necontenită schimbare de roluri.

Constantin Bărbulescu, ***România medicilor. Medici, țărani și igienă rurală în România de la 1860 la 1910***, București, Humanitas, 2015

▣

Vitalie Răileanu

***

s-au surpat malurile nisipoase
peste ochii
buzele
sânii tăi
în această dimineaţă
când am revenit mai devreme
sedus de Marea Cretei la chef
acum caut prin hărţile de navigaţie
alte căi
mai rătăcite
să pot acosta mai târziu
să fiu în stare
să pot bea liniştit cafeaua
ce n-ai reuşit
s-o prepari pentru mine

***

în această noapte
ai intrat nudă în unghiul de apă - oglindă
contemplată de Lună
ai legănat coapsele
apoi ai tăiat genul visului marin
şi te-ai îmbăiat în planctonul
forforescent
până dimineaţa

în această dimineaţă

am păşit pe nisipurile plajei uitate de noi
erai aproape de mine
aproape ca şi atunci...
cerul s-a răsturnat la orizont
norii *Stratus* şi-au îndreptat liniile
de parcă-s pânzele de pe *Focul săgeţii*
albatroşii călători –
răpitori de furtuni
şi talazuri
îşi curăţă aripile prin *Briza* acestei
dimineţi
cu plete de spumă – nacru
marea încearcă să îngurgiteze urmele
lăsate demult de noi
chiar şi pe scoicile de mărgăritar
făcute cioburi pe plaja pustie
în această dimineaţă
tu ai rămas aici
la marginea apelor
pe această plajă a noastră
într-un enorm şi singuratic castel de nisip
iar urmele tale
au fost încălzite de palmele mele
şi ...

***

femeie
încătuşată în mine
visam să fim aruncaţi împreună
de furia furtunii atlantice
pe o insulă din *Arhipelagul Madeira*
ca să edific în jurul tău
Farul cu un singur *ochi-lumină*
şi simplă lungime de undă
spre care vor înota naufragiaţii
istoviţi de furibundele valuri...
îţi mai aduci aminte
cum visam?

***

nu încerca să-mi spui iarăşi cuvinte
ipocrite
deoarece în ochii tăi se aprind
curenţii reci din Marea Mânecii
şi miracolul corpului tău
luminează ca peştii fluturi
ador această noapte a destăinuirii
care-ţi fură coapsa în baia de lumină a
lunii
ca şi coralii de pavona
iar sângele-mi zvâcneşte în timpane
numele tău, numele meu e în acest
habitat maritim
o încleştare dramatică
în sezonul ceţos
al unor amintiri
marea nu e întotdeauna o frontieră
ea rămâne a fi un liant!

... apoi am plecat

fără să-ţi mai promit
că pot reveni pe acest chei
pândind alte căi marine
ca *Marele Alb*
ce nu şi-a ucis încă prada
... apoi am plâns doar cu un ochi
ca de vatos tirenian
ascuns în albastru adânc
şi vreau să nu te mai gândeşti
nici la moarte
sau la zi de naştere
eşti atât de inconştientă şi inutilă
ca norii ce vin din Sardinia
dar mai ai timp să vezi Oceanul
adânc şi fantastic!
să observi şi zborul
acestei fregate
şi să ştii
că sub aripa lui
e această *Mare Tireniană*
iar sub apele ei
se deschid adâncuri antice
şi pereţii de stâncă acvatică
... să reluăm
eu am plecat
fără să-ţi mai promit
că pot reveni la acest chei al uitării

sunt un matelot singuratic

ce taie apele mării
în imensa Lume a rechinilor albi
navighez cu multă îndârjire
peste nemernicia cărnii smulse
de pe braţul drept
de parcă îmi cartez alte căi maritime
observ promiţătoarele lumini de pe ţărm
acolo unde vântul e doar o adiere
prin mine curge sângele, cerul, sarea
sunt rănit şi de mângâierea ta
iar ochii din nou mă înşală
că limanul e aproape
şi atunci alung negrul *Furtunarului uriaş*
dar noaptea-mi împăienjeneşte văzul
însă trebuie să ajung dincolo de cerul
mort
să pot privi iarăşi rechinii albi
ce se apropie în salturi enorme
apoi să desfac adâncurile
potolind foamea altor răpitori

Alexandria!

iată şi *Marele far*...
care a scrutat aici în *Delta Nilului*
moartea a mii de corăbii şi marinari
virtuoşi
mă apucă setea
am nevoie de apă!
dar izvoarele au secat
s-au scurs în *Deşertul arabic*
strămutând istoria acolo –
El-Faiyām şi Beni Suef
par imense oraşe pustii
unde nu s-au găsit foi de papirus
pentru a fi descrisă *tragedia Alexandriei*
inima îmi este goală
şi mă-ntorc în largul mediteraneean
să prind alte furtuni
ocolind *Marele far*

numele Tău e numai vuiet de mare

o insuportabilă fantasmă
o undă
un val
agonie... şi poate multă-multă iubire
pe crestele valurilor minţite
mai semeni şi cu statuile
din muzeele de la Bygdöy
a căror înşiruire sfârşeşte cu „Kon-Tiki”
– lasă-mi inima să trăiască aşa
pe drumul călătoriilor nautice
iar sălbaticul noptaticul vânt al Oceanului
Arctic
să-mi smulgă epiderma feţei
oricum, nicio altă cale maritimă nu-mi
mai arată
ochii tăi
odată frumoşi
te-aş fi părăsit eu?
ba nu suntem oricum aproape
de Timpul prezent
ce nu ne mai aparţine

nici n-ai observat

cum apele mării revin mereu
răzbunătoare
din adâncul enigmatic al rocilor
apoi din cumpăna vremii
cad peste noi
şi spălându-ne ochii
se rostogolesc înapoi
vin apele mării
ce turn vulnerabil!
hai să ne refugiem în *Farul de Veghe*
în această noapte
când nimeni nu ne vede
priveşte!
vin apele mării, vin anii,
amintirile, vin laolaltă...
întinde braţele ca şi mine
să le oprim
să rămânem aici
pe acest mal abrupt
de pe *Capul Sariel*
şi nici *Valul reginei*
să nu ne spintece spatele
priveşte
vin apele
mările se întorc către noi
prin alte strâmtori şi fiorduri
lasă-te liber pe braţele mele
furtuna apelor mării
iar ne încearcă
de parcă suntem o galeră
naufragiată în largul infinit

mă visez un matelot

din legendele cântate de *skalzi*
să am faţa omului din fiorduri
scăldată în bătaia vântului nordic
să pot intra în ploile grele, scandinave
care pândesc alte spaţii întinse
şi cânturi uitate
iar lichenii de pe stâncile umede
înfloriţi în pastelarul verde-pal
să-mi picure ezitările
şi poate resignările tale
aici la margine de Lindensnes
să mai privim nava „Fram”
apoi să ne cuprindem pentru ultima dată
cu mine voi strânge în braţe şi vântul
Vestfiorden
şi singurătatea
iar ochii mei vor plânge cu versuri
ce nu-ţi aparţin

straniu

mă cutremur în mine
şi iar mă înghite al nouălea val
regret că nu m-am legat cu parâmele
de bolardul singuratic din Conakry
şi să nu pot rupe cu dinţii
din carnea acestui rechin-ciocan
e un cutremur în mine
aş mânca lapţii răpitorului
rătăcit ca şi mine în larg
mă cutremur în mine

pe acest mal abrupt
de pe Capul Sariel
şi nici *Valul reginei*
să nu ne spintece spatele
priveşte
vin apele
mările se întorc către noi
prin alte strâmtori şi fiorduri
lasă-te liber pe braţele mele
furtuna apelor mării
iar ne încearcă
de parcă suntem o galeră
naufragiată în largul infinit

(Poeme din volumul
„Fiordurile falezelor solitare”,
în curs de apariţie)

■

„până anomaliile devin schimbări de paradigmă…”

Aura Maru a ales pentru volumul său de versuri un titlu care mi s-a părut banal şi chiar ieftin, ca joc de cuvinte: **Du-te free**. Mai mult: coperta contextualizează tautologic-explicit acest titlu, imaginând un personaj (este chiar autoarea sau „eroul liric” al cărţii) care duce după sine un troler, deplasându-se deloc „free” printre stâncile unui golf maritim (un tărâm „străin”, deci). Va trebui să intrăm în spaţiul dintre coperte şi să descoperim în acest troler, în această valiză mişcătoare-zburătoare, o adevărată Arcă a lui Noe. În care toate *dobitoacele* lumii sunt personaje, iar lumile sunt cărţi.

de

Mircea V. Ciobanu

Iar într-o zi chiar eroul liric se va ghemui în acest spaţiu al valizei, ca în uterul unei lumi mişcătoare…

Într-un poem autoarea face trimitere directă la arta conceptuală şi asta ar putea fi una dintre cheile de lectură: obiectul (lumea, existenţa) şi discursul (reflecţia, contextul, comentariul, expresia fixată în scris a acestei existenţe) fac un tot întreg. Ergo: tânăra autoare are şi conştiinţa poeziei, nu numai darul de a face poezie. Definiţia acestui tot e poezia, scriitura: „înţelegi că singura boală pe care ai avut-o vreodată e/ amânarea/ şi poate că nici nu te-ai fi trezit dacă a doua zi/ n-ar fi trebuit să trimiţi ce scriseseşi noaptea” (*manualul convalescentului*).

Iar într-un alt text programatic, intitulat *toate scheletele din toate dulapurile*, acest joc al obiectului şi imaginii este şi mai explicit, invocând cunoscutul volum al lui Michel Foucault despre *cuvinte* şi *lucruri*: „dar spune-mi ceva, ceva palpabil, ceva tranzitiv, ceva/ de care să ne putem agăţa, în sfârşit, toate scheletele din toate dulapurile. *pielea mâinilor mai subţire decât foile cărţilor. mi-e/ teamă că într-o zi ţi-ai putea tăia degetele cu pagina 13 / din* les mots et les choses”.

Cunoscând-o pe autoare ca poetă cerebrală, m-a surprins poezia ei „corporală”. Scriitura face trimitere la maşina de tocat carne şi la scrierea pe propria piele. Viaţa nu intră în poem prin auz şi văz, ci prin suciri de oase şi răni deschise. Poezia se naşte din corpul, nu din mintea autoarei. Între corp şi cuvinte (sau tăceri) e o legătură directă.

Cartea începe cu o construcţie ce porneşte literalmente de la corp, de la durerile fizice, de la boală şi convalescenţă. O forţare a unei stări bolnave. Definiţia lumii comune (privită dinspre infirmitatea fizică şi poetică, cea care este, altfel spus, *neordinaritatea*) nu poate evita ironia: „lucrurile sunt la locul lor şi în curând vei coborî/ printre oamenii perfect asamblaţi şi simetrici”. Rana devine un fel de *axis mundi*: „pentru câteva săptămâni corpul/ e doar o pernă de apărat rana –/ dansează/ dansează oarbă/ fără gravitaţie”. (*Manualul convalescentului*, camertonul acestui volum.)

Pe aceeaşi undă a acordării auzului e şi poemul intitulat *încă nu*: „unii scriu după principiul maşinii de tocat/ cu o mână săţi înfunzi corpul/ cu cealaltă să roteşti mecanismul mai departe” (un fel de Escher, varianta *hard* şi *horror*). Pe contrasens, „alţii intră chiar acum în rufăria vieţii/ îi felicit şi le urmăresc corpurile/ lansându-se în tuneluri din cearşafuri”. Încordarea e o stare de aşteptare a marelui eveniment, a naşterii lumii demne de poem, dar: „*încă nu/ încă nu/ se întâmplă nimic*”.

Construcţiile onirice (visele elaborate) împrumută imaginile din suprarealism (vise venite din inconştient), iar acesta face casă bună cu un soi de hyperrealism din zona medicinei, convertibil în expresionism: („am auzit despre doctori care îşi trimit mesaje/ prin forma cusăturilor pe burta unui pacient”). Această perpetuă *gâlceavă a poetului cu lumea* (care este, tot ea, conform uzanţei, şi g*iudeţul trupului cu sufletul*) are ca reper sigur (şi singur) propriul corp: „*pun pariu că un om se poate spânzura cu propriul braţ/ chiar dacă celălalt/ începe să fluture cu disperare*/ apoi strâng mâna dreaptă cu mâna stângă/ şi tai cu capul” (*pariu*).

Viaţa, ziceam, nu intră prin senzaţiile (impresioniste) ale văzului şi auzului, ci nemijlocit, brutal, crud-expresionist. Poezia se naşte direct, din corpul, nu din mintea autoarei. O producţie materială, nu una spirituală. Un citat din *viaţa cea nouă (deformaţii)*: „kinetoterapeutul întreabă/ *tu de ce/ nu încapi/ în nici un/ oraş*/ apoi brusc întoarce pe dos oasele/ *viaţa cea nouă/ cu tot cu berlin/ reaşază carcasele* –/ refren cât mă târăsc din kreuzberg acasă/ apoi întinsă pe/ duşumea/ ce specie sunt nu ştiu ce bine e/ îmi ies din piele/ (oasele)”.

Legătura directă dintre corp şi cuvinte (sau, dimpotrivă, tăceri) e redată prin invocarea unui joc din copilărie „de-a ruşii şi nemţii”, în care celui prins i se sucesc literalmente, nemilos-necruţător (cum poate fi doar jocul unor adolescenţi) braţele, pentru a afla „parola”: „Şi nu e nimic de spus/ şi îţi auzi oasele scrâşnind/ şi mai bine ai muri stâlcit/ ţinându-te de cuvântul acesta/ cu picioarele şi cu braţele”. Finalul poemului e inteligent, antologic, cu valoare de maximă: „*până anomaliile devin / schimbări de paradigmă/ sunt deformaţii*”. E [încă o] definiţie a [evoluţiei] artei autentice.

Nu toate poemele sunt de aceeaşi densitate intelectuală. Al doilea compartiment al cărţii este unul evocator-patriotic, un fel de rememorare a baştinei. Poezie impresionistă, rarefiată de substanţa poetică, pasabilă şi acceptabilă literar doar ca „etapă” a vieţii care nu poate fi ignorată. Există aici, dar şi în următorul compartiment, al cunoaşterii altei lumi, şi texte mai aerisite, mai fără vlagă, instantanee impresioniste, stampe, fotografii din mers. Uimitor că o poezie de acelaşi fel, emoţionantă şi evocatoare, dar în care difuziile impresioniste sunt înlocuite de un soi de fotorealism, este faza străinătăţii, în special, cea americană.

Un poem care ţine de experienţa cunoaşterii „Celuilalt” aşa se şi numeşte: *cealaltă parte*. „Lumea de-afară” începe – atunci când e privită „din interior” – în cutia geamului (o primă fixare). Urmează o punere în abis, un fel de dramatism transcendental: „dacă cealaltă parte a vieţii există/ dar ea trebuie să existe”… Apoi lumea e privită cu ocheanul întors: din afară spre cei de dinăuntru (este impresia unui venetic privind în geamul localnicilor): „când toate obloanele vernil/ sunt deschise şi nici măcar pereţii din sticlă/ nu sunt acoperiţi/ iar ei sunt înăuntru şi privesc tv/ sau aleg de pe raft o carte”. Adică deschid şi ei „cealaltă parte”.

Ultimul compartiment al cărţii (intitulat *hudson*) e un fel de *Vita nova* sau de „viaţa de dincolo”. Aici trolerul Aurei, valiza ei mişcătoare, călătoare, zburătoare, o adevărată Arca lui Noe, cum spuneam (versiunea Aura Maru), devine nu pur şi simplu un detaliu de anturaj, ci personaj, subiect, simbol şi titlu de poem. Acest compartiment este povestea încă a unei înstrăinări-regăsiri, povestea încă a unei *mari migrări a popoarelor*. Universul descoperit de autoare este, de fapt, un *multivers*, o lume a diferenţelor (tolerante, totuşi).

Excursionistul perfect e personaj-cheie. Creierul călătorului e o minge de bowling, iar nervii – reţelele de metrou. Într-un final de poem, omul („eul liric”) obosit de călătorii, prins de o „iubire tâmpă faţă de toţi necunoscuţii cu valize”, exclamă cu o bună doză de lehamite (totul se produce în zona aeroportului cu reţeaua de magazine *duty free*), justificând titlul cărţii, care mă enervase iniţial: *duty free/ not duty / du-te free, frate*. A doua jumătate, descriptiv-explicativă, a poemului e superfluă.

Urmează megatextul exponenţial al compartimentului: *hudson*. Râul care scaldă coastele New Yorkului devine pretext de meditaţii metafizice asupra existenţei ale unui străin (şi asupra existenţei umane). Totul pe fundalul unor stampe în genul Warhol. Compartimentul e un serial de stampe, picturi fotorealiste sau impresionist-hiperrealiste, surprinzând exotismul unei societăţi postindustriale. Imaginile creează asocieri şi meditaţii (tot în jurul discursului, al limbajului): „învăţ să vorbesc de la cel care poate să vorbească/ norilor de insecte/ *dacă vorbeşti limba cărnii să nu mai vorbeşti în cuvinte/ dacă vorbeşti limba cuvintelor să nu mai doară.*”// *„şi e adevărat” că se pot spune/ lucruri/ aşa/ ca şi cum/ fiecare/ cuvânt/ ar fi/ ceva/ mai mult”*. Acestea vor conduce la imagini halucinante, suprarealiste şi expresioniste: „*dar mai bine singurătatea/ copiilor spânzuraţi şi femeilor de 30 de ani/ toate bolile toate organele/ e tot mai rău/ viorile-s îmbrăcate în piele de om/ cântaţi/ cântaţi”*.

Priveliştea spre râu devine obsesie şi, într-un moment, înlocuieşte totul, fluviul fiind ridicat şi el la valoare de simbol (pe paginile de mai sus, râul Hudson era doar o derivată imaginară a Senei): „înţelesesem/ într-o zi o să mă uit la el cum se uită japonezii la/ muntele fuji // învelită în pătura albă după uşa de sticlă/ *doar hudson*// Hudson”.

Cartea se încheie cu un grupaj care îmi plăcuse şi la o lectură anterioară. Poeme-pătrate amintind de Malevici. Poeme-cadru despre *în-cadrare* în societate: „americanii te/ înţeleg, te iau în braţe. *hi-how-are-you-good-how-are-you.*/ ei ştiu că totul e sinuos. toţi vin de undeva, iar undeva-ul/ te lasă cu sechele. pumnul ăsta de sechele eşti tu. dacă tai/ cu lama, se scurge un pârâiaş de stereotipuri. la urmă,/ după caz, petrol, cafea, vin” (*petrol, cafea, vin*).

În aceeaşi cheie e şi poemul *dans* (care poate fi numit „dansul imigrantului”): „târziu, când pe holuri mirosul de *weed* coboară spre/ duşumea, îmi vine deodată să dansez. să dansez dansul/ imigrantului rătăcit. localnicii se dau la o parte – ei/ ştiu că dansul se poate transforma oricând în lovituri./ corpul imigrantului aruncă astfel la suprafaţă tot felul/ de calcule, frustrări, comparaţii. nedreptatea i s-a arătat/ din toate unghiurile, ca o curvă într-o vitrină din amsterdam./ nici măcar nedreptatea: contingenţa. Când/ corpul oboseşte în sfârşit, creierul spune că e bine cum/ e şi găseşte motive. imigrantul bis”.

Deocamdată, în totalitatea ei, poezia Aurei Maru, pe lângă articulaţiile foarte personale, e cea mai bună dintre cele scrise în ultimele decenii în Basarabia privind emigraţia şi cunoaşterea Celuilalt. O poezie care ar putea să ne reprezinte perfect la un eventual festin literar mondial având ca subiect *marea migraţiune a popoarelor* de la intersecţia ultimelor milenii.

Generaţia pe care o anunţă editorial al doilea deceniu al secolului XXI intră în literatură destul de convingător. Aura Maru, Alex Cosmescu, Maria Pilchin, Anatol Grosu, Ion Buzu, Virgil Botnaru sunt (doar) câteva nume care, alături de ceilalţi douămiişti basarabeni, confirmă o certitudine. Şi suntem abia la mijlocul deceniului…

Aura Maru, ***Du-te free*** (poeme), Cartier, 2015, 64 pag.

▣

Simona Popescu, **Autorul, un personaj.** Literatură&ficţiune, critică, istorie literară, eseuri. Colecţie: Studii literare, Editura Paralela 45, Piteşti, 2015

„Cartea de faţă poate fi privită ca întâlnirea mea, scriitoare, cu nişte autori sau teoreticieni cu aceleaşi preocupări. M-au mirat întotdeauna cei care despart viaţa unui scriitor de *opera* lui. La fel de mult ca şi aceia care le apropie didactic-meschin. Şi unii, şi alţii au o înţelegere îngustă a ceea ce numim cu toţii *viaţă*, atunci când o pun în legătură cu literatura. Cred că ei nu ştiu cu adevărat nici ce e viaţa şi nici ce-i literatura. Mesmerizaţi de Text sau intimidaţi de Autor (dacă e în viaţă sau de efigie dacă e în moarte), mulţi uită de scriitorul în carne şi oase despre care Holden Caulfield, puştiul lui Salinger, spunea că ar vrea să fie cel mai bun prieten al său şi să-i dea câte-un telefon când are chef.” *(Simona Popescu)*

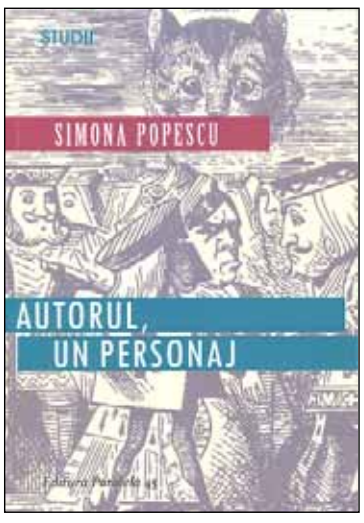

It’s about fear

Marius Chivu face cronică literară de vreo douăzeci de ani, debutează editorial cu un volum de poezie, publică o carte de interviuri şi un jurnal de călătorie, dar marea lui pasiune pare să fie proza scurtă. După ce coordonează, în 2008, proiectul *Cartea cu bunici* (un volum de proze-evocări semnate de mai mulţi scriitori români), editează, în 2013, antologia *Best of. Proza scurtă a anilor 2000*, iar în anul 2014, având deja mâna dată, după atâtea lecturi-selecţii, publică propriul volum de povestiri, **Sfîrşit de sezon** (Editura Polirom). Într-un interviu acordat revistei *Psychologies*, Marius Chivu evidenţiază

de

Lucia Ţurcanu

reperele tematice ale cărţii: „Scriu destul de mult despre relaţiile de familie, despre îmbătrânire, despre pierderea sentimentelor şi a raţiunii, despre însingurare. Când cartea a fost gata, am putut să formulez şi un *tagline*: «11 povestiri despre singurătate, boală şi moarte»”. Sunt, într-adevăr, unsprezece proze scurte (într-un timp al impurităţii genurilor, autorul nu ezită să indice pe foaia de titlu apartenenţa generică, deşi textele ar putea fi numite mai curând *short stories* în care accentul se pune pe situaţie, cum se întâmplă în povestirea clasică, naraţiunea însă nu este lăsată întotdeauna pe seama unui narator implicat sau martor la cele expuse) construite în jurul unor personaje (de obicei tineri bucureşteni) care, într-un moment neaşteptat, se ciocnesc cu aceste realităţi existenţiale. Dincolo de asta însă, motivele care unesc toate aceste povestiri sunt fatalitatea şi frica. În ultimul text din carte, *În faţa conchistadorilor*, personajul Harry Chapman afirmă într-un moment: „It’s about fear. Cred că m-am temut dintotdeauna să ajung în acel loc în care poate n-o să fiu pregătit. Sau împăcat. Sau demn. Şi pot să-ţi spun că începe devreme, mult prea devreme...” Este sentimentul pe care îl trăiesc (vag sau mai pronunţat) personajele centrale din **Sfîrşit de sezon**, o carte cu un titlu care indică în mod evident ideea de temporaritate şi repetabilitate.

Marius Chivu îşi începe de obicei prozele într-o manieră minimalistă, evocând scene aparent insignifiante, banale, inexpresive din viaţa de zi cu zi a personajelor. O intrigă propriu-zisă nici nu există. Aceasta este mai degrabă intrinsecă, intuibilă, presupusă. Sunt schimburi de replici, acţiuni monotone lipsite de conotaţii, situaţii care nu anunţă nimic ieşit din comun, acţiunea lipsind cu desăvârşire: un bărbat care are o afecţiune a testiculelor se pregăteşte ritualic şi merge la spital în speranţa că va fi consultat de medic (*Cel mai departe*); un băiat vine la ţară să-şi viziteze tatăl şi bunicii sclerozaţi şi aşteaptă să meargă să-şi vadă mama, care, înţelegem numai din sugestiile făcute, este într-un azil (*În familie*); Cezar, un tânăr de 31 de ani, o cunoaşte pe plajă pe Cati, o adolescentă de 11 ani aflată într-un scaun cu rotile (*Wyoming*); Mihnea merge în vizită la Clara, o femeie divorţată care are un băieţel de şase ani, şi abia aşteaptă să plece ceilalţi oaspeţi şi să rămână cu iubita (*Petrecerea*); un tânăr (el şi narator) merge la mare, sperând că îşi va întâlni, ca din întâmplare, fosta iubită (*La vulturul de mare cu peştele în gheare*); personajul despre care se narează revine în oraşul copilăriei şi îşi aminteşte de colegii de şcoală (*Domino*); naratorul îi scrie o scrisoare iubitei sale Talia (sau poate rosteşte un monolog, ca în *Vocea umană* a lui Cocteau?), de care s-a despărţit (*Obiecte pierdute*); personajul-narator petrece un weekend la bunica lui, care trăieşte şi gospodăreşte singură la ţară (*Întoarcerea*); atenţia unui tânăr care se află pe plajă cu prietena sa este atrasă de o femeie trecută de prima tinereţe, care „avea părul lung, roşcat, nu purta sutien, iar la brâu, peste slip, îşi prinsese o eşarfă lungă de culoare neagră” (*Vieni qua!*); tânărul Alexandru Predescu, aflat la Londra, în vizită la verişoara sa, face cunoştinţă cu Harry Chapman, un scriitor gay de optzeci de ani (*În faţa conchistadorilor*). Face excepţie doar povestirea *Prin uşile larg deschise*, de un umor negru vădit: într-un autocar în care urmează să urce naratorul moare un pasager, iar ambulanţa şi poliţia ezită să ia cadavrul. Cu toate acestea, se creează o atmosferă a aşteptării inexplicabile, şi poate uneori chiar neconştientizate, a ceva incert, indefinibil. „Mi-am terminat repede cafeaua, mă grăbeam, urma să-i fac semn chelnerului să-mi aducă nota, când *am avut senzaţia că urma să se întâmple ceva* (s.m., L.Ţ.) şi am rămas, făcându-mă că butonez preocupat la telefon”, zice un personaj într-un moment, iar asta e starea pe care o are şi cititorul. Este o continuă senzaţie de vag, de nespunere până la capăt, de voalare a adevărurilor. Într-un moment însă, firescul cotidian este tulburat, iar naraţiunea glisează către finaluri încărcate de dramatism – morţi inopinate sau violente, despărţiri fără vreo explicaţie, bătăi etc. Aici este miza

povestirilor lui Marius Chivu – în punerea omului faţă în faţă cu inevitabilul, cu acea întâmplare care bulversează vieţile.

Volumul **Sfîrşit de sezon** este unitar tematic şi caracterologic (utilizez acest cuvânt convenţional, pentru că personajele lui Marius Chivu nu sunt caractere, ci indivizi încercând să-şi pună în ordine relaţiile, având sentimentul înstrăinării şi al vinii faţă de părinţii/bunicii rămaşi să-şi ducă traiul la ţară, amintindu-şi cu nostalgie de oamenii care le-au făcut copilăria, trăind neputinţa în faţa bolii şi a durerii). Diversitatea ni se relevă la nivel de scriitură: de la minimalism (ca în *Cel mai departe*, bunăoară) la scriitura căutată, pe alocuri manierist-textualistă (*Obiecte pierdute*). Atunci când vrea să descrie o situaţie plină de tensiune, care pare să nu se mai sfârşească (de exemplu, scena în care personajul-narator din *La vulturul de mare cu peştele în gheare* este bătut de doi necunoscuţi), Marius Chivu experimentează fraza în flux (care se întinde pe mai bine de două pagini), ca în finalul romanului lui Joyce. Cele mai autentice şi mai pătrunzătoare par să fie însă prozele *În familie* şi *Întoarcerea*, minimaliste la nivel de imagistică şi frază, dar cu un mesaj existenţial profund, atingând cotele dramatismului. Personajul central, revenind în satul copilăriei, descoperă o lume care-şi trăieşte sfârşitul, urmărită de morbiditate şi vetustеţe: „Am plecat apăsat de nostalgie, cu un nod în gât. Simţeam o anume încordare, dar eram cumva şi uşurat că-mi făcusem datoria şi că mă îndepărtam de locul acela atât de încărcat. Vizitasem încă o dată memorialul în aer liber al copilăriei, un loc tot mai trist şi mai tăcut, unde hotărâsem să nu-mi aduc puştiul, tocmai pentru că aici totul fusese deja trăit, şi nici eu, nici altcineva nu mai aveam prea multe de făcut”. Singurătatea, descumpănirea, nesiguranţa sunt stările pe care le conturează subtil autorul, raportându-le, de fapt, la drama unei întregi civilizaţii care, se pare, a ieşit din faza ei rustică, dar nu este întru totul pregătită să asimileze legile vieţuirii în citadin.

Scrise cu pricepere şi cu multă acurateţe, cele unsprezece povestiri din **Sfîrşit de sezon** al lui Marius Chivu alcătuiesc o carte bună despre precaritatea existenţială şi iminenţa sfârşitului.

Marius Chivu, ***Sfîrşit de sezon*** *(povestiri)*. Editura Polirom, 2014 ■

Jurnalul unei Ţestoase

cutia neagră

m-am mutat cu totul în cap. capul meu
avariat, ignorant şi pieziş, ca nasul lui Gogol şi-a luat nasul la purtare: vede un hăţiş
de străzi şi-i dă sensul. vede florile şi le dă
mirosul. aude vîntul şi-i dă cheful nebun
să-mi pălmuiască faţa dungată adînc între
sprîncene. ce-ar fi lumea fără eu în ea?, repetă el orgolioasa întrebare a lesbienei intrate adînc în rîu, cu ochii deschişi,
cu buzunarele pline de pietre.

o corolă de minuni pe tija care sînt îmi e
capul, doar prea sus

de

Mariana Codruţ

ridicată ca să ştiu ce ascunde. iată-ne mergînd singuri pe-un drum, cînd Fecioara ni se arată în glorie: idiotul, în loc să cadă cu fruntea în praf, o ia la-ntrebări de ce-a primit blîndă ca oaia moartea Fiului ei şi n-a dat cu pumnii în Tatăl! altă dată, cînd vreo zi senină mă aduce pe linia de plutire, fără veste îi înfige colţii în jugulară şi, mîndru, mi-o depune moartă la picioare.

dar alteori, cînd, pliată cu genunchii la gură în măruntaiele lui reci şi caustice, tremur zile şi zile de neputinţă şi frig, tot el – un sfînt graal, un uter ceresc plin cu apă şi sînge pînă în buză – mă trage cu mîinile lui diafane şi spune: *ieşi, copile, şi rîde la soare*!

iată de ce, de un timp, mereu mă rog: Doamne, dacă tot e să nu fiu veşnic tînără şi ferice, numai de cap nu te-atinge. aici am stivuit pe vecie: blîndeţea mamei cu ochi albaştri; bătăile pripite ale inimii – era vară, demult –, cînd nările unui puşti înecat în Prut m-au învăţat oarecum ce e moartea; plopii baleind fără linişte cerul grădinii, unde cruzimea şi mila, mirarea, extazul şi plictisul le-am descoperit... spun: nu-mi lua, Doamne, capul, că el e pămîntul îngrăşat cu iubirile disperate şi oarbe din care mereu am fugit. el e uzina de sensuri care-mi dau forţă. cutia neagră, jurnalul de bord al zborului meu prin aer şi prin pămînt.

■

Dorin Tudoran, **România ca părere.** Eseu. Prefaţă de Sorin Antohi. Ilustraţii de DION. Polirom, 2015, 312 pag.

Cum a ajuns România, altădată animată de idealuri înalte, o ţară în care scandalurile politice şi corupţia sunt la ordinea zilei? În stilul său contondent, Dorin Tudoran încearcă să explice de ce astăzi suntem pe unul dintre ultimele locuri în Europa. Vina, susţine el, nu le aparţine doar „celorlalţi” – indiferent că aceştia sunt parlamentari oportunişti, oameni de afaceri corupţi sau fosta Securitate –, ci nouă, tuturor. Fiindcă lipsa unităţii şi a iniţiativei colective nu poate duce decât la regres.

„În elegia sa *Viaţa lumii*, Miron Costin scria: «Fum şi umbră sunt toate, visuri şi părere». În acest sens, dar în dezacord cu relativul optimism al învăţatului (şi păţitului) boier moldovean, aş citi şi *România ca părere*. Fiindcă datul cu părerea, principala ocupaţie românească din ultimul sfert de secol (alături de pasivitate şi furt), ne-a transformat prezentul în haos, viitorul în iluzie, opinia în flecăreală cu accente isterice. Din ţara noastră, o vedem zilnic şi nu putem ascunde acest diagnostic nici de noi, nici de străini, prin vreo campanie stupidă pentru imaginea României (adesea desfăşurată tot în România), asta a rămas după atâtea experimente postcomuniste ratate: fum şi umbră, visuri şi părere.

Tudoran o spune memorabil într-un titlu din *Băsesc, deci exist!*: «Am avut tot ce ne trebuie, dar am lipsit tocmai noi». Absenţa unui *noi* e marea noastră culpă colectivă, la care contribuim fiecare, e motivul pentru care românii nu fac istoria pe care cred c-o merită, autoamăgindu-se cu utopii derizorii şi, chiar mai des, cu acronii compensatorii.” *(Sorin Antohi)*

Valentina Tăzlăuanu:
„Puterea elitei culturale este una simbolică”

- Dragă Valentina Tăzlăuanu, ai fost înconjurată de cărți din copilărie? Ce citeau părinții tăi?

- După posibilități. În prima fază am urmat, cred, exemplul mamei mele (Elena Olmadă – *n.n.*), mare amatoare de lectură până la sfârșitul vieții. Pe tatăl meu (Gheorghe Tăzlăuanu – *n.n.*) l-am pierdut de timpuriu... Erau cărți de la bibliotecă, dar și cărți de autori români, rămase prin unele case probabil dinainte de război. În căutare de cărți am mers mai întâi la biblioteca din sat (satul Druță, Râșcani – *n.n.*), iar când am mai crescut, la cea din satul vecin, unde am învățat până în clasa a opta. Școala medie am absolvit-o la Zăicani, o localitate mult mai mare, care avea un fond de carte pe măsură, unele în limba rusă. Pe atunci încă nu cunoșteam bine această limbă, dar tentația de a cuceri noi... teritorii beletristice era mare. Nu mă puteam opri. Îți imaginezi, pe lângă cărțile bune care mi-au căzut sub mână, câtă maculatură am putut să ingurgitez? Cu această ocazie m-am procopsit și cu tot felul de obiceiuri nepotrivite – precum cel de a citi în pat sau chiar în timp ce luam masa, sau ținând lumina aprinsă până hăt după miezul nopții, spre necazul mamei mele, care a regretat, probabil, că mi-a lăsat o prea mare libertate în această privință, dar n-a avut puterea de a mi le dezrădăcina la timp.

Am avut noroc și de o altă sursă de cărți, cu adevărat prețioasă în condițiile de atunci. Un văr de-al prietenei mele din copilărie (prietenă care avea același nume, prenume și chiar patronimic ca mine și care s-a făcut psihanalistă și locuiește la Paris) învăța la facultatea de limbi străine de la Bălți, unde în acea perioadă se vindeau și cărți românești. Cu o ocazie, am putut să-mi procur eu însămi de la acea librărie de oraș câteva volume absolut noi, ceea ce m-a umplut de entuziasm. Pe această cale am avut acces la multă literatură românească și mai ales la traduceri, pe care le citeam cu schimbul, mai ales în vacanțe. A fost o șansă nemaipomenită pentru noi să învățăm astfel limba română literară, alta decât cea mult mai rudimentară care se vorbea în jurul nostru și chiar la școală.

- Când ai simțit că poți scrie? Păstrezi primele tale texte? Ai scris și poezie?

- Nu, n-am avut niciun fel de revelație în această privință. Pur și simplu citeam destul de mult, iar dintr-a cincea până într-a opta am avut o profesoară cu liceu românesc, doamna Galina Valuță, care ne punea tot timpul să scriem compuneri pe temă liberă. Cred că a fost pentru mine cea mai captivantă îndeletnicire pe tot parcursul școlii, deși mă descurcam binișor și la științele exacte și chiar mi-a plăcut la un moment dat matematica. La o anumită vârstă toți scriem versuri sau ceea ce ne închipuim noi că înseamnă poezie. În ce mă privește, am înțeles repede că, deși eram destul de timidă și retrasă, aveam mai degrabă înclinație spre o privire (ca să nu spun interpretare) raționalistă și uneori chiar parodică asupra realității. Spiritul critic, care poate fi și un handicap, o lua înaintea efuziunilor lirice. Mai târziu, inspirată de cărți (am învățat a citi în grafie românească de pe *20.000 de leghe sub mări* de Jules Verne), dar și de filmele pe care le vedeam la TVR, noi locuind aproape de Prut, m-am apucat să scriu un roman SF pe teme... cosmice, pe care nu l-am mai dus până la capăt. Situația pare amuzantă, fiindcă acum, în compensare, băiatul meu, Marcel, scrie anume proză SF. N-am păstrat nimic din acele prime texte. Nici ultimele nu le-aș prea păstra, dacă nu le-ar reține memoria computerului. Nu-mi fac fetișuri din ele.

- Ce obiecții aveai față de revistele de cultură la începutul carierei tale?

- Mai întâi am lucrat la radio, specializându-mă pe teme de cultură, dar colaboram încă din facultate și la revista „Nistru”. Atunci când am fost angajată la „Literatura și arta”, aveam și o experiență de redactor la Comitetul pentru Edituri. Știi cum era și ce posibilități ni se deschideau, fiindcă mai târziu ai lucrat și tu în aceeași redacție. Cred că la început nu-mi puneam problema unei distanțări (prea) critice, săptămânalul condus de poetul Victor Teleucă abia se înființase. Încercam să contribui, cel puțin în zona mea de interes. Eram tineri, reprezentam o nouă generație și mi se părea firesc să mergem mai departe cu bagajul nostru de pregătire, altul decât al generației anterioare. Și în bine și în rău, din păcate. Spre deosebire de colegii mai în vârstă, care apucaseră și alte vremuri,

cea mai mare parte dintre noi eram totuși un produs al școlii sovietice. Așa că ar fi exagerat să căutăm în biografiile noastre timpurii germenii unei disidențe conștiente, numai pentru că aceasta dă astăzi bine la CV. Exista o situație de fapt, un nivel de competență și de scriitură, peste care se trecea cu greu. La „Literatura și arta” eram șefa secției de arte, iar textele colaboratorilor externi trebuiau redactate uneori nu doar la nivel stilistic, ci și la cel al ideilor și conceptelor. Cu toate acestea, trebuie să-ți spun că eu cred în ideea de continuitate și în progresul culturii. Nu vii niciodată pe un teren absolut gol, iar a face *tabula rasa* din tot ce a existat până la tine, pe lângă că este o ocupație ingrată, nu are nici prea mulți sorți de izbândă. Mai înainte de „Literatura și arta” a existat un alt săptămânal, „Cultura”, făcut preponderent de scriitori șaizeciști, pe care îl citeam încă de pe când eram elevă. Pe valul dezghețului hrușciovist, care n-a durat, se întâmplau și pe la noi lucruri incredibile. A fost o perioadă în care „Cultura” reproducea frecvent texte din autori români, o îndrăzneală de neimaginat după numai un deceniu, atunci când chingile au început să fie strânse din nou. La terminarea facultății, în 1971, moment în care domnul Axentie Blanovschi a angajat un grup de tineri absolvenți de jurnalistică la Redacția radio pentru copii și tineret, pe care o conducea, veneam deja pe un teren devastat, unde se făcuse „curățenie ideologică” la sânge. Ca și în alte instituții scăpate pentru scurtă vreme de sub control și suspectate de o prea mare libertate de exprimare și tupeu naționalist. Sunt cazuri cunoscute, cu victime concrete, unele încă în viață. Pentru noi însă era începutul, nici prin gând să ne treacă că ceea ce înregistram noi la microfoane putea fi pasibil de vreo pedeapsă. Nu aveam încă dezvoltate niciunul dintre reflexele de prudență, teamă sau calcul meschin, de carieră, pe care le însușești după mai mulți ani de „concubinaj” cu sistemul. Îmi amintesc doar că unul dintre superiorii noștri avea o riglă cu care linia și tăia cu precizie, într-un fel pedant, bucăți mari din acele texte ale mele. Îl irita mai ales abundența de neologisme. Nu am rămas la radio decât doi ani.

- În 1990 erai un profesionist format. Cine te-a invitat să conduci noua publicație? Chiar din momentul apariției ți-ai propus să faci din „Sud-Est” o revistă de elită?

- Propunerea a venit de la Ministerul Culturii sau poate și de la Uniunea Teatrală. Aveam pe atunci o anume vizibilitate ca jurnalist cultural și critic de teatru, și fiindcă se dorea fondarea unei reviste cu profil artistic mai larg care, din binecunoscuta inerție autohtonă sau lipsă de imaginație, trebuia să se numească „Arta Moldovei” (cum altfel?), cineva s-a gândit că eu mi-s omul potrivit. Era și timpul să-mi schimb locul, să ies din rutină. Jurnalistica, cea culturală în speță, este o meserie care te epuizează și fizic și psihic, nu trebuie să-ți spun ție asta. Chiar dacă se consideră absolut eronat că, vezi doamne, dacă ești zilnic în relație cu cultura, cu artele, ai o viață relaxantă, distractivă, plină de emoții plăcute, nu este deloc așa. Nu am făcut decât să profit de oportunitate pentru a pune pe picioare o revistă de cultură pe măsura înțelegerii mele și a colegilor cu care am colaborat. Este adevărat că mulți dintre ei s-au cam perindat prin redacție fără a se ataşa prea mult de ea. Poate era în legătură și cu timpurile schimbătoare ce au urmat. O publicație trimestrială, cu salariile ei modeste și foarte curând lăsată să se descurce pe cont propriu, nu prezenta o perspectivă de carieră jurnalistică și nici un job din care să poți trăi. Mai întâi, i-am pus un alt titlu, cu care ministrul de atunci, domnul Ion Ungureanu, s-a arătat de acord. Avea această deschidere în calitatea sa de factor de decizie în cultură, ceea ce îl deosebea de antecedenții săi în această funcție. Programul revistei s-a mai modificat în timp, dar ceea ce a stat la baza lui ca premisă esențială, integrarea într-un spațiu de cultură general românesc și european, s-a păstrat și i-a marcat evoluția pe parcursul a 25 de ani. Se pare că anume această orientare a determinat lăsarea ei pe dinafară după ce s-a schimbat conducerea ministerului. Linia revistei nu a prea convenit nou-veniților decidenți. Nu-mi fac iluzii, bineînțeles, că ea convine și astăzi.

Strict vorbind, nu ne-am erijat într-o instanță elitistă sau mai știu eu ce altă grandilocventă asociere de termeni s-ar potrivi aici și care nu ar fi adecvată democrației moldovenești, ci am dorit – și vreau să cred că într-o bună măsură am izbutit – să realizăm o revistă care să reprezinte cultura noastră de azi, cu conexiunile ei – dacă nu reale, măcar virtuale – la o cultură a lumii. Dar și ideea,

→

Valentina Tăzlăuanu, **ceea ce rămâne.**
Editura ARC, 2015

Într-o lume a verbalismului expansiv, textele Valentinei Tăzlăuanu, laconice, austere, anticalofile, par cu totul deosebite. Autoarea merge direct spre esența ideii, eludând floricelele de stil și alinturile metaforice. Pe lângă acel *multum in parvo* greu de atins, fraza ei are exactitatea gândului bine formulat și o riguroasă eleganță a expresiei pe care am invidiat-o mereu. Nu oricine știe să-și stăpânească astfel discursul și să se țină atât de departe de păcatul poliloghiei. De aceea, pentru cei neobișnuiți cu acest fel de a vedea și rezona la realitate, demersul Valentinei Tăzlăuanu poate părea sec sau poate chiar atins de rigiditate. Ea știe însă să-și adapteze scrisul în funcție de subiect și scop. E aspră, acidă sau chiar incisivă atunci când fixează deruta și rătăcirile social-politice de la noi, atunci când ia în discuție clasa noastră politică rămasă fără busolă, fără hartă și, ce e mai important, fără conștiința unei matrice a adevărului istoric. E de o dureroasă luciditate atunci când dezbate pe marginea faptului cultural (literatură, presa din branșă, dramaturgie, teatru, performanțe artistice etc.), o realitate care, din cauza unei crize fără sfârșit, își amână *sine die* împlinirea. Și e de o caldă și senină empatie atunci când evocă oameni, fapte și nume dragi care au dat rost și speranță fenomenului cultural de aici. Așa sunt paginile despre regretatul Aureliu Busuioc, așa se percep pătrunzătoarele rânduri despre colega Valeria Grosu, dispărută subit dintre noi (eseu publicat în *Sud-Est cultural).*

Într-un cuvânt, publicistica Valentinei Tăzlăuanu, scrisă în mai multe registre afective, radiografiază la nivel molecular secvența de timp pe care o traversăm în prezent. *(Eugen Lungu)*

elitistă dacă vrei, de cultură. Asta şi pentru a ne delimita de mentalitatea anti-intelectualistă, care nu mai este un secret pentru nimeni, a unei bune părţi din societatea noastră, dar şi a tipului de cultură agreat pe meleagurile mioritice, deloc străin de această mentalitate. Cred că din acelaşi motiv, ca expresie a aceleiaşi atitudini de fond, revista tinerilor scriitori (optzeciști), care avea să apară peste câţiva ani după „Sud-Est" la Chişinău, s-a intitulat „Contrafort". Ambele noastre publicaţii, plus „Semn"-ul de la Bălţi, au funcţionat în aceşti ani sub imperiul aceluiaşi efort de recuperare şi asumare a unor valori culturale, dar şi de afirmare a propriului discurs. Şi în planul ideilor, şi în cel al limbajului. Sper că nu m-am exprimat prea bombastic.

- Care a fost perioada cea mai productivă pentru revista „Sud-Est", a cărei denumire s-a schimbat în „Sud-Est cultural"?

- Depinde cum o iei. Dintr-un punct de vedere, în primii zece ani a funcţionat euforia începutului, a schimbării de regim şi a libertăţii de expresie. A funcţionat stimulativ şi dorinţa de nou, determinarea de a promova nişte principii. Cumulate, toate acestea au luat forma unor numere, inclusiv tematice, în care, din periferia noastră culturală (pe care mixajul de aroganţă imperială şi sovietică a centrului rusesc în raport cu „naţmenii" a accentuat-o), intram masiv, aproape fără niciun fel de complexe, în câmpul de cultură din exterior. Aveam şi exemplul unor reviste de cultură româneşti, dar şi al celor franceze. Colocviile cu invitaţi de marcă organizate de revistă, printre care mulţi intelectuali români, au favorizat abordarea în paginile ei a unor teme de interes general, nu doar strict culturale. Din punctul de vedere al comentariului cultural şi în primul rând al expertizei critice, literare şi de artă, realizate de colaboratorii noştri autohtoni, în ultimii cincisprezece ani revista a câştigat categoric în profesionalism. Şi dacă pe anumite paliere s-a produs o sincronizare cu spaţiul de cultură general-românesc, mi-ar plăcea să cred că în acest proces a avut un rol şi revista „Sud-Est cultural".

- Cum au comunicat în paginile revistei autorii din Basarabia cu cei din România?

- În modul cel mai cordial şi mai eficient cu putinţă. În paginile revistei am publicat, pentru prima dată dincoace de Prut, multe texte de referinţă ale unor mari autori români, de la pleiada interbelicilor până la cei mai importanţi scriitori şi critici contemporani. Apărând din 1990, am avut privilegiul să introducem în circuitul cultural basarabean nu doar nume notorii, româneşti şi străine, ci şi teme, concepte, şi chiar domenii, nefrecventate în mod curent în practica locului, precum filozofia culturii sau psihanaliza, ca să mă rezum doar la cele care îmi vin acum în minte.

- Cât de periculoasă este elita culturală pentru putere?

- Pentru puterea din părţile noastre, aproape deloc. În primul rând, pentru că puterea elitei culturale este una simbolică, iar genul de clasă politică emanat de democraţia noastră specifică, şi nu doar de a noastră, nu judecă în categorii simbolice, ci în termenii cei mai brutali pragmatici sau populişti. Ceea ce se întâmplă astăzi cu noi, şi nu doar cu oamenii din cultură, este consecinţa directă, fără niciun fel de echivoc, a acestei atitudini. Iar eu una nu o văd schimbându-se esenţial în timpul apropiat. Este şi un dat al societăţilor democratice pline de contradicţii din lumea de azi. Prin alte părţi mai există însă nişte uzanţe, nişte ritualuri (chiar dacă uşor ipocrite) de respectat în raport cu „aristocraţii minţii", o anume decenţă. La noi scena publică este dominată în exclusivitate de materia puterii, pe cât de ubicuă, pe atât de inconsistentă. „Prezenteism" atoatedevorator, ce exclude din start (şi din principiu!) orice altceva.

- Ultimii ani au fost cei mai grei pentru revistă. Cine îţi dă puteri pentru a continua?

- Când eşti pus într-o situaţie de viaţă şi pur şi simplu nu ai încotro, nu-ţi pui problema dacă te ţin sau nu puterile, dacă merită să te zbaţi, dacă are vreun rost să construieşti strategeme de supravieţuire, să baţi pe la uşi şi să oferi la nesfârşit argumente că ceea ce faci merită să fie sprijinit. Este o formă de umilinţă care, la o anumită vârstă şi mai ales în prezenţa unor nefericite particularităţi de caracter (nu le mai poţi schimba spre sfârşitul vieţii, oricât de mult ţi-ai dori acest lucru), este imposibil de suportat. Poate o să-ţi par patetică sau lipsită de sinceritate, dar realmente mă simt responsabilă faţă de viaţa acestei reviste şi faţă de colaboratorii ei. În acelaşi timp, înţeleg că totul are o limită...

1. La Fundaţia Culturală Română, cu Augustin Buzura şi Dan C. Mihăilescu
2. În Franţa, alături de Paul Goma şi Leo Butnaru

- Cărţile pe care le-ai editat – „Măsura de prezenţă" (1991), „Discursuri paralele" (2005), „Lumea după Hamlet" (2011) – te definesc drept un eseist de performanţă. Ai (sau ai avut) nişte modele în arta eseului?

- Probabil, deşi îmi este greu să identific un nume sau două. Influenţele au venit nu doar din partea unor „artişti ai eseului", dar şi din tot ce am citit, inclusiv de la marii prozatori care au scris (sau nu) în acest gen. Eseistica românească, cea interbelică dar şi cea actuală, oferă nişte modele redutabile, pe care ar fi fost păcat să le ratez. Încă din facultate m-au fascinat marii eseişti francezi, la care am avut acces graţie formaţiei francofone, dar şi anglo-saxoni, mai mult în traducere (engleza învăţată târziu şi pe apucate nu este un instrument prea util pentru a-l citi pe Aldous Huxley în original). Mărturisesc că mi-a plăcut întotdeauna să citesc cărţi de eseu şi, în general, texte-cu-idei, iar dacă acestea erau îmbrăcate şi într-o haină stilistică interesantă, cu atât mai bine. În altă ordine de idei, jurnalistica culturală ca şi cum te-ar condamna să practici această formă eseistică de scriitură, cea mai deschisă, mai generoasă şi mai dătătoare de satisfacţii, dacă îi prinzi gustul. În ce priveşte „performanţa" de care pomeneai, cred că trebuie s-o lăsăm mai moale...

- Cum suporţi întunericul dintr-o sală de teatru? Textele tale despre teatru sunt destinate în primul rând actorilor, regizorilor, dramaturgilor sau spectatorilor?

- Îmi pare rău să te dezamăgesc, dar atunci când scriu despre teatru nu-mi propun nicio destinaţie precisă. Ba chiar am convingerea că a scrie pentru cineva din categoriile la care te-ai referit înseamnă oarecum a-ţi îngusta marja de manevră. Poate exagerez. Pentru că vin mai mult dinspre jurnalistică şi nu dinspre cercetarea academică, dinspre literatură şi nu dinspre teatru, ceea ce scriu, mai ales ceea ce scriu în ultimul timp, ia tot mai mult forma unor „improvizaţii pe marginea posibilului". Dacă îmi amintesc bine, aşa definea critica unul dintre teoreticienii postmodernismului. Eu însă mă gândesc anume la eseu, pentru care această definiţie pare să se potrivească mănuşă. A improviza pe marginea posibilului (şi aş adăuga aici: şi a imposibilului) este o îndeletnicire ciudată şi în acelaşi timp în firea lucrurilor. Într-un anume sens, posibilul, cu întreaga lui garnitură de opţiuni, poate fi asimilat – nu-i aşa? – şi destinului, pe marginea căruia avem cu toţii tendinţa să improvizăm cu mai mult sau mai puţin talent, cu mai mult sau mai puţin curaj (sau tupeu) până ajungem la punctul terminus.

- Mulţi actori basarabeni spun că în Republica Moldova nu există critică de teatru...

- Dar tu ce crezi? Dacă atâţia actori consideră acest lucru, înseamnă că ceva nu este totuşi în regulă. Unii comentatori ai fenomenului teatral, dar şi unii oameni de teatru, sunt de părere că nu prea avem teatru. Este şi acesta un punct de vedere.

- Mi-ai mărturisit zilele trecute că cel mai des îl citeşti pe Shakespeare. De ce Shakespeare?

- A-a, vorbeam aşa, *par exemple*, nu că stau tot timpul cu un volum de Shakespeare sub pernă. Când citeşti un mare autor, iar Shakespeare este fără îndoială unul dintre ei, nu doar pentru că Harold Bloom l-a pus în centrul canonului occidental, îţi dai seama cât de inepuizabilă şi plină de strălucire poate fi imaginaţia unui scriitor. Pe mine lectura unei cărţi bune mă ţine trează şi, în acelaşi timp, mă reconfortează, îmi oferă material pentru reflecţie, dar şi un fel de compensare emoţională. Este o consolare pentru mizeriile vieţii pe care suntem nevoiţi să le suportăm zi de zi. Sunt destul de lucidă pentru a-mi da seama că nu este decât un paliativ, dar ...

- Cum reuşeşti să fii calmă, să nu te lamentezi? Învaţă-ne şi pe noi să nu ne lamentăm. Ai un sfat pentru intelectualul basarabean ce-şi deplânge soarta?

- Nici pe departe nu sunt calmă. Viaţa este complicată pentru toţi. Nu-i prea frumos să te lamentezi. E o formă de impolitețe în raport cu alţii, poate mai disperaţi decât tine. Iar dacă ajung să mă plâng, o fac pe din două cu un sentiment de jenă pentru care pur şi simplu n-am cuvinte. Mă surprind uneori în această postură şi, drept să-ţi spun, nu-mi place deloc. Nici la mine, nici la alţii, pentru care jelania a devenit o redundantă piesă de repertoriu. Totuşi, nu-mi permit să judec prea aspru pe nimeni pentru acest lucru. Omul nostru este slab, timpurile sunt dificile, ţara se împotmoleşte tot mai mult în hăţişul unor probleme pentru care nu se găsesc soluţii. Din păcate, toate s-au amestecat în această oală care stă să dea în clocot: afacerile oneroase, corupţia, concurenţa neloială dintre partidele politice, dezbinarea interetnică, încurajată în modul cel mai cinic din exterior. Suntem în stare să ne împotrivim, avem inteligenţa sau măcar abilitatea de a contracara efectele acestei situaţii cu adevărat grave asupra vieţii noastre? Nu ştiu să răspund la această întrebare. Sunt la fel de descumpănită ca şi tine.

Interviu de **Irina NECHIT**

■

Iulia Brad

„Cronograf” – ecranul unde realitatea devine artă

Se zice că atunci când Gagarin s-a văzut în cosmos, a declarat: „Dumnezeu nu este aici”. Știu sigur că atunci când eu am ajuns pentru prima oară în sânul „Cronografului” (acum 4 ani), am spus că Dumnezeu *este* aici. Și El se ascunde în inima fiecăruia dintre cei care aranjează an de an, deja a douăsprezecea oară, pe cerul filmului de calitate această minunată constelație – constelația „Cronograf”.

În 2015, la Festivalul Internațional de Film Documentar (FIFD) „Cronograf” au participat 18 documentare din 15 țări la *Secțiunea Principală*, 12 filme din 5 țări la *Secțiunea CadRO* și 9 lucrări de la studiouri independente din Moldova la *Secțiunea Producții Locale*, în timp ce la Secțiunea *Un LIKE pentru documentar* au fost proiectate 5 filme.

Cu un număr atât de impresionant de documentare, e o bucurie pentru mine să afirm că între 12 și 18 mai „Cronograful” a fost stăpân autoritar al Chișinăului. Mare chin și necaz pe capul celor care în acest timp erau nevoiți să țină companie computerului de birou și nu aveau acces decât la filmele de seară ale „Cronografului” și la cele de weekend. Din tagma asta făceam parte și eu. Am mers totuși la festival și am reușit să pun la loc de cinste, în mintea mea, o foarte bună parte din gustoasele filme rulate. (Vă mint. Nu toate-au fost gustoase. Au fost și filme amare, și acrișoare, și fără gust – după părerea mea –, iar altele, altele… amețitoare prin simplețe și efect – dar ce efect! Notă*:* vezi *Portretul Aidei,* Spania*; Gabor,* Spania*; The Gift,* Moldova*; Povești din zonele de conflict,* Franța*; Povestea domnului Tandrețe,* Cehia.)

Contrastul nostru cel de toate zilele

Instrumentul pe care l-a folosit anul acesta echipa admirabilă a OWH Studio, în frunte cu Virgiliu Mărgineanu (președinte FIFD „Cronograf”) și Leontina Vatamanu (regizor, director artistic al festivalului), este contrastul. Contrastul regizorilor, al țărilor lor de origine, al sălilor de proiecție (tocmai 5 la număr!), al ideilor și filmelor prezentate și, bineînțeles, contrastul spectatorilor care au inundat (slavă Domnului!) sălile ospitaliere ale celui mai așteptat festival de film documentar din Europa de Est.

În aceeași ordine de idei, ce mi se pare mie cel mai îndrăzneț, mai curajos și mai de laudă este faptul că timp de o săptămână întreaga Republică Moldova a devenit centrul Pământului documenta(t)r, aducând pe același ecran circa 70 de filme din toate colțurile lumii: Polonia, Armenia, Suedia, Turcia, Israel, Spania, Ungaria, Cehia, Rusia, Cuba, Canada, Austria, Belgia, România, Estonia, Belarus, Germania, Franța, Venezuela, Ucraina și Olanda. În mod intenționat am enumerat (sper) toate țările participante la eveniment. Și asta pentru că vreau să înțelegem cât de largi sunt aripile acestui Festival minunat de film, care vine să schimbe realitatea, să o treacă prin „fabrica minții” regizorilor și să ne-o ofere nouă moștenire, or, vorba cunoscutului regizor american John Milius, „durerea este temporară, filmul este veșnic!”.

Cine are ochi să vadă, cine are urechi să audă, iar cine poate, să înțeleagă

Filmul documentar nu s-a limitat niciodată la metodele clasice de percepție. Poate anume din acest motiv o seamă de filme rulate la „Cronograf” au rămas puțin înțelese de unii privitori, care după proiecție aveau să întrebe: „da’ iată ce ați vrut să spuneți mai exact??” și chiar să se apuce de criticat, afirmând că, de faaaapt, „cred că se putea mai bine”. Trăim într-o lume unde cuvântul-cheie este liberul arbitru și contrastul. Iată de ce cred c-ar fi fost trist să fim mereu de acord cu privire la filmele-de-Cronograf. Ne-am fi plictisit de moarte.

Unul dintre lucrurile care mi-au plăcut cel mai mult la „Cronograf” este posibilitatea de a discuta despre filme în pauzele („pentru minte”, le-am numit eu) festivalului. Am apreciat și grija deosebită a gazdelor de a organiza anul acesta un festival de amploare care oferă și tinerilor cinești posibilitatea să se afirme, grație secțiunii dedicate tinerilor: „Un like pentru documentar”. Aș adăuga aici și includerea în program a proiectului „Filmul ca motor al schimbărilor sociale”, organizat de Institutul Polonez, dar nu mi-aș ierta dacă n-aș menționa și secțiunea „Cu ochii pe Moldova”, cea care ne deschide „ușa minții” regizorilor străini asupra a tot ceea ce înseamnă Moldova, ajutându-ne să înțelegem cum arată țara noastră prin ochii lor.

Noi nu producem filme pentru a face bani, noi facem bani pentru a produce filme

(*Walt Disney*)

„ - Unde-i Ministerul Culturii? Unde e susținerea? Vai, Doamne, cât se poate!” – aceste întrebări le „strigau” atât-de-multele filme (nefilmate) din capul regizorilor moldoveni pe care i-am văzut la festival. Cu toate că beneficiază de prea puțin sprijin din partea statului, aceștia au reușit să producă anul acesta 11 filme (!), multe dintre care au rulat la proiecții, spre delectarea spectatorilor. Păcat doar că producătorii moldoveni de filme sunt nevoiți să facă bani pentru a face filme și nu viceversa, vorba lui Disney.

O istorie trebuie să aibă un început, un cuprins și o încheiere… dar nu neapărat în această ordine (*Jean-Luc Godard*)

Am privit o bună parte din filmele pe care ni le-a dăruit anul acesta „Cronograf”. Eu-spectatoarea am avut extrem de fericita ocazie, timp de o săptămână, să pătrund în lumea filmului documentar, în lumea ideilor și a minților vizionare, în lumea comunicării dintre caractere și vremuri, în universul multidimensional al cinematografiei, care are puterea de a transforma realitatea-n artă.

În general, filmele de la „Cronograf” m-au ajutat să conștientizez cât de ușor și armonios poate îmbina filmul documentar artele, regizorul având atâtea (!) căi de exprimare, pe lângă text, sunet și imagine. Mai mult decât atât, judecând după pelicula care a câștigat marele trofeu al festivalului, CARDIOPOLITICA, realizată de Svetlana Strelnikova (Rusia), mi-am dat seama că un film documentar este mai mult decât derularea unor date statistice pe fundalul unor imagini, așa cum se crede eronat adesea. *Par contre*, vorba francezilor, acest tip de producție de cinema poate fi profund și rebel, combativ și capabil să inspire, să te motiveze și să nască idei cărora vrei din tot sufletul să li te alături. Așa s-a întâmplat cu mine în raport cu filmul premiant, apreciat de membrii juriului drept *„un film care prezintă un caracter puternic, Serghei Sukhanov, un chirurg cardiac forțat să se implice în politică, cu scopul de a-și face în mod corespunzător meseria și a salva vieți, chiar dacă pare a fi complet împotriva ideii”*. Această producție – dar și alte filme proiectate la „Cronograf” – reprezintă o luptă. Filmele (documentare, în special) sunt, în opinia mea, cea mai fină metodă de modelare a societății, de educare și schimbare a viziunilor și ideilor oamenilor. Ele reprezintă viața reală pusă într-un soi de… conservă la rece. Conservă care ține mult și e aproape mereu la fel de comestibilă. În altă ordine de idei, deși nu observă aproape nimeni asta, filmele nu sunt despre detalii. Ele sunt, de fapt, despre acel „the big picture” (imaginea de ansamblu), care trebuie să apară în mintea fiecărui spectator vizionar și cu spirit de gândire critică. Numai în acest fel, un film capătă rost și devine o parte importantă din puzzle-ul lumii din jurul nostru, pe care ne tot străduim s-o înțelegem.

Iulia Brad, studentă la College of Europe (Natolin, Polonia) și Academia Politică a Fundației germane Friedrich Ebert Stiftung (Chișinău). Absolventă a Facultății de Jurnalism și Științe ale Comunicării a USM, autoarea unui *blog despre Oameni și Cultură (iuliabrad.wordpress.com)*. În 2013 a fost desemnată drept una dintre 50 cei mai buni studenți ai țării. A participat la diverse proiecte culturale, sociale și de caritate în Germania, Austria, Polonia, România, Georgia, Armenia, Letonia. Promovează lectura, cultura și cooperarea dintre oamenii talentați.

Gala de premiere în cadrul „Cronograf”. Protagonistul filmului *Gabor* (director de imagine orb) primește diploma de la directorul festivalului, Virgiliu Mărgineanu

Gala de închidere a festivalului

Dragoș Zămosteanu:

„Încerc în filmele mele să-i fac și pe alții să reflecteze la istorie, la sensul artei, al vieții, la respect...”

- Dragă Dragoș Zămosteanu, ai participat la cea de a XII-a ediție a Festivalului Internațional de Film Documentar „Cronograf”. Cu ce impresii te-ai întors? Riști o comparație între actuala ediție și cea de acum doi ani?

- Ediția 2015 a Festivalului Internațional de Film Documentar „Cronograf” mi-a prilejuit a doua vizită la Chișinău. În 2013 am participat pentru prima dată, la secțiunea CadRO, cu un documentar despre o mare profesoară de canto, o strălucită soprană a scenei lirice ieșene, unul dintre maeștrii fondatori ai Operei din Iași. E vorba de doamna Ella Urmă, originară din Costulenii din stânga Prutului. Lesne de înțeles ce bucurie am simțit atunci când filmul unui *no-name* a fost selectat la „Cronograful” anului de grație 2013. Impresiile de anul acesta... sunt multe și amestecate! Talent veritabil, ospitalitate și multă diplomație, așa cum probabil se întâmplă în „zona liniilor punctate”, ca să sintetizez.

Despre cele două ediții nu am decât cuvinte de laudă! Documentare bune, realmente excelente! Parcă mai multe faine au fost acum doi ani..., zic și eu. Excelent filmul Violetei Gorgos despre marele jucător de fotbal Simatoc! O arheologie cinematografică! Mare meșter și directorul de imagine, Cristian Sbângu. Să trăiască și producătorii! Sunt esențiali. Necazul meu că în Iași nu există așa ceva. La Iași sunt orgolii!

Evident, anul acesta „Cronograful” s-a diversificat: un pic de ficțiune, workshop-uri despre care am auzit că au fost foarte interesante, cât despre documentare... *Gabor* sau *Portretul Aidei* au reprezentat pentru mine un veritabil racord cu cinematografia de înaltă clasă! Un festival care crește de la an la an. Cred în profesionalismul, entuziasmul și pasiunea lui Virgil Mărgineanu și a Leontinei Vatamanu. Împreună ei sunt garanția unui eveniment cinematografic frumos! An de an!

- Cum ți s-a părut Chișinăul față de „dulcele târg al Ieșilor” (evident, folosesc un clișeu...)

- Un oraș frumos de care m-am îndrăgostit, cu mult mai mult verde decât Iașiul și cu un epsilon (esențial în analiza matematică!) în plus în ceea ce privește pasiunea pentru artă. Apoi, există – este imposibil să nu simți și să nu vezi – apăsarea istoriei și ușurătatea celor care conduc destinele! Dar în acest caz funcționează la fel de bine teoria asemănării. Și am avut șansa și onoarea să întâlnesc oameni adevărați! Adică acei oameni care cred în ceea ce fac și care nu trăiesc doar pentru prezent. Mi-am dorit să văd Chișinăul și pentru că bunicul și tatăl meu au fost pe-aici. În război sau, mai târziu, în excursie în „țări străine”!

Dragoș Zămosteanu la festivalul „Cronograf”

Oricum, la Chișinău am simțit ceea ce în geopolitică se numește probabil „zonă tampon”. Asta este. Mi-am făcut pașaport. Altfel nu puteam să văd nimic!

- Vorbește-ne despre filmul pe care l-ai prezentat la „Cronograf”, cum l-ai făcut, de ce ai ales această temă și în general de unde îți culegi subiectele?

- Filmul pe care l-am prezentat în acest an, *Viața între două filme*, este cu și despre Irina-Margareta Nistor. Critic de film, dar și un om cu totul special care, pentru cei de vârsta mea și nu numai (vezi, de exemplu, filmul Ilincăi Călugăreanu *Chuck Norris vs communism)*, vine dintr-o istorie comună: comunismul. Grație ieșencei Laura Guțanu, care m-a ajutat cu subiecte – Laura lucrează la Biblioteca Centrală Universitară din Iași –, am cunoscut-o pe doamna Ella Urmă. În 2013 am fost la „Cronograf” cu un film despre această mare doamnă. Irina Nistor l-a văzut, i-a plăcut și a acceptat să filmeze pentru documentarul pe care l-am prezentat anul acesta. Am vrut să fac acest film pentru că vorbește indirect despre o pasiune transformată în mod de a fi și direct despre magia... filmului. Eram un pic sătul de filmele apocaliptice, protocroniste sau activiste și cu conflictul foarte clar definit. Vreau să mai visez și frumos!

Irina-Margareta Nistor

Subiectele mi le aleg și din discuții, din lecturi... Mai sunt și mici ore astrale... În general, și asta-mi este și grila interpretativă, încerc să nu uit și încerc să-i fac și pe alții să reflecteze la istorie, la sensul artei, al vieții, la respect...

- Cum ai început să faci film documentar și cum ai plasa acest gen în raport cu alte „specii” de cinema? Mottoul „Cronografului” este: „Ecranul unde realitatea devine artă”. De fapt ce este documentarul: artă sau mai degrabă publicistică vizuală?

- Îmi place tare mult să fac film și mă implic total în fiecare etapă pe care acesta o presupune. Am lucrat la o televiziune locală din Iași ca realizator de emisiuni politice, dar succes am avut atunci când am realizat un reportaj despre defrișările din parcul național Ceahlău. Pasiunea pentru film era însă mult mai veche! Mă fascina ideea că filmând pot păstra o fărâmă de prezent. Documentar propriu-zis am început să fac plecând de la o stare de revoltă: potentații zilei începuseră să dărâme casele de patrimoniu ale Iașiului. Așa am început lucrul la *Salutări din Iași*, încurajat de doamna Olga Rusu, o altă femeie excepțională! Deși filmul are multe minusuri tehnice, e de altfel primul film realizat integral de mine, subliniază destul de bine ideea că identitatea noastră e dată de istoria noastră, arhitectura făcând evident parte din această istorie. Ideea că restaurarea monumentelor de patrimoniu este prea costisitoare și că mai bine realizăm construcții noi mă sperie, mă tem că generația următoare va avea creierul din ce în ce mai spălat. Sigur, ficțiunea atrage mai mult. Și bani, și spectatori! Dar dacă reușești să faci ceea ce numesc eu *documentar existențialist*, adică să-i implici pe privitori în problematica ta și să devină cumva și a lor, atunci ai câștigat! Nu e vorba despre manipulare aici. E un soi de pedagogie. Documentarul este, în opinia mea, cinema. Cu actori autentici, cu viață și moarte, cu probleme și sentimente trăite plenar și real. Nu e o joacă. E o luptă între gladiatori! Din acest motiv, cred că mottoul „Cronografului”, „Ecranul unde realitatea devine artă”, este perfect ales. Un film documentar bine făcut are o frumusețe aparte. Mă gândesc la *The Act of Killing*, filmul lui Joshua Oppenheimer, sau la *L'image manquante* al lui Rithy Panh, documentare care sunt niște bijuterii!

- Vei merge cu filmul tău și la alte festivaluri, ce proiecte de filme mai ai?

- *Viața între două filme* a participat anul trecut și la Festivalul Filmului Românesc din Montreal. Și am să-l trimit probabil și la alte festivaluri. Proiecte am, bani și suport logistic nu prea. Aici e marea provocare! Ai proiecte foarte ok, dar e greu să convingi un potențial sponsor să investească în film documentar, chiar și sume absolut modice. Ai nevoie de transport, de cazare... Lumea, cu precădere cea de azi, s-a cantonat foarte temeinic doar în „aici și acum”. Cred totuși că entuziaștii sunt cei care schimbă cu adevărat lumea!

Lucrez, de fapt încerc să termin un documentar care se intitulează *Să trăiască partizanii până vin americanii*. Un documentar despre familia lui Nicolae Pop din Lăpușul Românesc, Maramureș. Ei au salvat evrei de la deportare în 1944, iar după venirea comuniștilor au luat și ei calea munților, formând un grup solid de rezistență anticomunistă. După patru ani, grupul a fost trădat, iar membrii lui fie au fost uciși, fie au făcut ani de temniță grea. Accentul filmului cade pe Aristina Pop, fata pădurarului Nicolae Pop, cea care mai era numită Fata Munților sau Marioara Partizanca și care la 18 ani a ales să lupte împotriva comuniștilor.

Mai sunt și alte proiecte, desigur. Doar timp, sănătate și inspirație să am!

- Ți le dorim din plin! Mulțumesc, Dragoș.

Interviu de **Vitalie CIOBANU**
Chișinău, mai 2015

Cinefilii cu suvenire de la „Cronograf”

Liviu Damian: poetul dintr-o generație de prunci cărunți (I)

Leo Butnaru

24.VII.1986. Luni, pe la ora 9.00, la studioul „Moldova-film”, Anatol Codru mi-a dat trista veste: s-a stins taica Liviu. Zicea că ieri, la 12.00. Pe urmă aflu – la 17.45.

Când am venit la Uniunea Scriitorilor, în cabinetul secretarului – lume angajată în organizarea funeraliilor: Vodă, Vieru, Hadârcă, Ciubașenco, Prohin, Botezatu etc. La ora 16.00 i-au depus corpul neînsuflețit în hol. Lume de pe lume. Mare sfâșiere de inimă. Am atâtea amintiri cu Damian, dar încă nu e timpul (și în lipsa acestuia, adică) să le așternem pe hârtie. A doua zi, două autobuze au plecat la Leadoveni-Strâmba: acolo i-a fost poetului voia să fie înmormântat. Eu rămân să fac pagina comemorativă Liviu Damian. Au scris M. I. Ciubotaru, Vangheli, Zegrea, Tărâțeanu, Stici, I. Vieru, Hadârcă. Ne rămân texte și pentru numărul viitor de revistă: Romanciuc, M. Gh. Ciubotaru, Gheorghiță, Uncuță...

Svetlana, dactilografa redacției, intră în birou lăcrimând: „Mai sunt materiale despre Liviu Damian? Eu nu mai pot dactilografia... La fiecare alineat, mă tot iau lacrimile, nu văd literele...”.

Colegii care au fost la înmormântare îmi povesteau de cei doi cocori care prinseră a se roti, ca din senin, peste groapa deschisă în așteptarea coborârii trupului poetului, peste lumea prezentă la funeralii, peste cimitirul satului, dar și peste satul viu...

Însă alte secvențe de jurnal cu Damian le voi face publice când le va veni timpul. *(L. B. – Jurnal)*

***

Multe momente memorabile le găsim în însuși scrisul lui *Taica Liviu*, cum era numit de colegi; Taica – o esențializare a felului de a se manifesta, de a se potrivi cu lumea, pentru că Liviu Damian (13 martie 1935 – 20 iulie 1986) rămâne a fi unul dintre scriitorii *sui generis* egografi, chiar dacă elementele concrete ale destinului său, în urma sintezelor artistice și din respect față de legitățile artei, ajung la generalizări care îi vizează sau, dacă le punem sub semnul implacabil al temporalului, îi vizau pe cei mulți. De o vibrație estetică exemplară, deschisă sensibilității cititorului-ascultătorului (pentru că ele au și o pulsație retorică „voită, dorită” de autorul ce ține să capteze aderența publicului căruia i se adresează) prin mesaje și sonorități clare, nu o dată – răspicate, cu note dramatice apropiindu-se de grav, de tragic existențial, acestea înfruntate sau doar suportate cu bărbăție și luciditate de om, de autor. – Astea le scriam în cuvântul însoțitor al plachetei „Melcul și steaua”, pe care i-am îngrijit-o în colecția „Poezii de duminică” și apărută în 1996, la Editura Uniunii Scriitorilor (din Moldova). Era o colecție „de urgență”, concepută, în 1991, ca modalitate de a le oferi profesorilor, studenților, liceenilor mostre din creația celor mai importanți poeți români, până aveau să vină, peste un timp, edițiile „pline”. Cele 35-40 de poeme ce alcătuiau cărțuliile respective apăreau în fantasticul (astăzi!) tiraj de 10 mii de exemplare, care – din nou incredibil, astăzi! – se epuizau în timp-record. În „Poezii de duminică” i-am publicat pe Lucian Blaga, George Bacovia, George Topârceanu, B. Fundoianu, Ion Vinea, Nichifor Crainic, Alexandru Macedonski, Ion Pillat, Vasile Voiculescu, Octavian Goga, Aron Cotruș, Ion Minulescu, Nichita Stănescu, Nicolae Labiș, pe alți clasici, dar și pe colegii noștri din Interriverania Aureliu Busuioc, Nicolai Costenco, Nicolae Esinencu, Arcadie Suceveanu, alții, Liviu Damian și Dumitru Matcovschi fiind, din păcate, cei care încheiau „plutonul” – curând editura avea să-și sisteze activitatea (nu fără „contribuția” activă, ultimativă, presantă a conducerii USM, a președintelui ei!), colecția în care apăruseră peste 250 de mii de exemplare de florilegii de poezie – dispărând și ea. „Dispărea”, să zic, și o întreagă pinacotecă remarcabilă, deoarece în prezentarea grafică a seriei artistul-fotograf Nicolae Răileanu propunea sugestivele pânze (...polisemantice) ale lui Andrei Sârbu. În fine, e de menționat că „Poezii de duminică” (unul dintre nașii ei fiind colegul Ioan Mânăscurtă, directorul editurii) a reprezentat fructificarea în anumită continuitate a unui efort coerent, susținut în regim de urgență, întru necesitatea *de-slavonizării* bibliotecilor publice și a celor personale din Estul Moldovei.

***

Când l-am cunoscut sau, mai bine zis, când l-am văzut pe Liviu Damian pentru prima oară?... Sigur, începând cu toamna anului 1967, când venisem student la Universitate. Să fi fost la vreun cenaclu literar? Pentru că pe atunci, în Chișinău, activau mai multe: „Eminescu” la Universitatea de Stat, „Luceafărul” la ziarul „Tinerimea Moldovei”, „Miorița” la Biblioteca Națională... La acea vreme de, încă, relativ dezgheț aflat pe ultima-i postată – partidul avea să-i pună capăt cât de curând –, dezghețul zis „hrușciovist”, chiar și după ce, în 1966, Nikita Hrușciov fusese înlăturat de la putere, însă și pe când se mai afla la pupitru, ducele comunist se cam înfierbântase rău în luptele războiului rece dintre Est și Vest; la acea vreme mai activau cenacluri literare și la Medicină, și la Politehnică, însă, peste un an-doi, ele aveau să dispară în urma intensificării agresiunii ideologice de deznaționalizare, când, la aceste instituții de învățământ, erau eliminate din programe, rând pe rând, materiile predate în limba română. La Medicină fuseseră scoase din uz și jertfite prin autodafe manualele scrise în limba pământului, bietul student venit de la țară și care nu prea cunoștea limba ocupantului pomenindu-se aruncat, brusc, în oceanul slavon, zis rusificare, deznaționalizare.

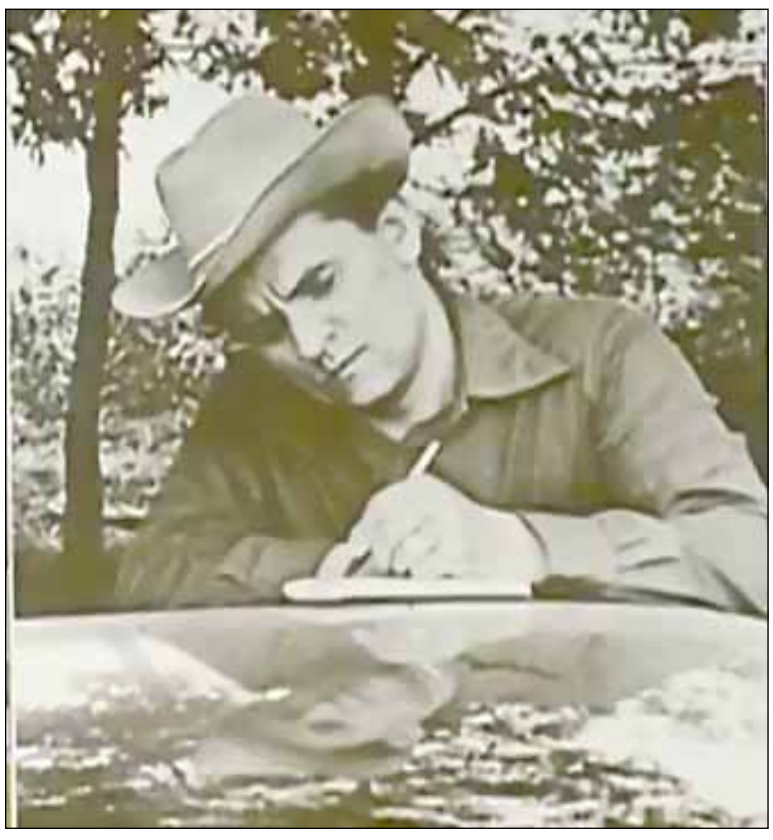

Mai apăruse un cenaclu literar și la Casa Orășenească a Tineretului, ce se afla undeva pe locul actualei clădiri a Ministerului Justiției, însă, se părea, el era cu voie de la partid, ba mai mult – de la K.G.B., pentru a se afla ce și cum se mai întâmplă printre tineri. Poate din acest motiv nici n-a dus-o sau – „n-a fost” dus prea mult, curând dispărând. Pentru că în acele vremuri post-dezgheț începuse a se strânge șurubul ideologic. Pe la noi, locatarii căminelor studențești, deja prinseră a se arăta fățiș și aroganți fel de fel de „reprezentanți” ai renumitelor organe represive kaghebiste, unii dintre ei repezindu-se spre tranzistoare – la modă pe atunci – și cercetând la ce post se află indicatorul de scală: Iași, București?... Se mai interesau ce fel de cărți procurăm noi, la ce ziare și reviste suntem abonați – până prin 1968, poate că și ’69 încă, pe dulapurile din camerele noastre se mai întâlneau colecții ale „României literare”, „Luceafărului”, „Contemporanului” de la București, dar care, după năvala ochilor răi, au dispărut ca luate de vânt. Le-am tot tăbârcit noi spre satele și casele de țară de unde purceseserăm la învățătură... Apoi mi-am dat seama că pe unii dintre inopinații cercetași prin camerele de cămin îi văzusem și pe la ședințele de cenacluri... Astăzi, unele nume de juni aspiranți la stele printre rândurile scrise le regăsesc pe un afiș „de epocă”, elaborat *comme il faut*, după toate tipicurile tipografice, cu Arborele Eminescu al lui Aurel David dominând emblematic peste necunoscutele prenume și nume de cenacliști-neofiți...

Așadar, presupun că tocmai la vreo ședință de cenaclu l-aș fi văzut și pe Liviu Damian pentru întâia oară, pentru că unii poeți porniți pe calea consacrării erau bineveniți printre colegii-neofiți. Sau, probabil, la vreo discuție de la Secția Poezie a Uniunii Scriitorilor, aflată atunci în actualul sediu al Muzeului Național de Arte, în preajma „Casei Presei” – la acele dezbateri de lansare sau „afundare” a manuscriselor debutanților eram admiși și noi, necunoscuții sau foarte vag cunoscuții după primele încercări literare pe care reușiserăm să le publicăm în ziarul „Tinerimea Moldovei” sau în săptămânalul „Cultura”. Poate că și în revista „Moldova”. Apoi Liviu Damian remarcase un coleg de al nostru de grupă, pe Mihai Ștefan Poiată, însoțindu-i cu cuvinte de încurajare un grupaj de versuri publicat în „Tinerimea Moldovei”. Am impresia că Liviu Damian chiar era mândru de această promovare și conta pe viitorul de poet al lui Mihai, însă acesta, nu mult după debut, se lăsă de poezie, dedându-se contrabasului, lipit de coapsa de lemn a acestuia și, la drept vorbind, le stătea bine ambilor – înalți, bine făcuți, tineri și, bineînțeles, fascinați de muzică. Ștefan Poiată apărea pe scena Casei de Cultură a Universității. Dar, abandonând poezia, peste o vreme Mihai trecu la proză. Alți cenacliști, însă, pur și simplu și-au denunțat relațiile „publice” cu muzele Parnasului, retrăgându-se în clandestinitatea propriilor taine. Pentru că, în perioada – ba chiar epoca! sfârșitului anilor ’60 - începutului anilor ’70, multă lume tânără și ceva mai avansată în ale culturii scria versuri. Unii tineri sau „eterni debutanți” publicaseră texte demne de atenție, însă, mai apoi, nu s-a mai auzit de ei ca alpiniști ai Olimpului. Unii dintre ei ar fi putut ajunge poeți buni, dar... La acea vreme, scriau, unii reușind să și publice versuri, Petru Comarovschi, Liviu Belâi, Iuliu Gheorghiciuc, Aurel Revenco, Nicon Pâslaru, Valeriu Turea, Lora Pleșco, Valeriu Banaru, Valentin Filipschi, Gheorghe Dolghi, Constantin Tănase, Valentin Bumbac, Constantin Procopie (de la istorie), Gheorghe Rău, Ion Gavriliuc, Alexei Călcâi și Ion Răzlog de la Medicină, Domnica Stegărescu din Suhuluceni, Telenești, Gheorghe Poștaru, Ana Radu și alții, alții de care nu s-a mai auzit ca poeți... Da, au fost destul de numeroși cenacliștii acelor vremuri care, dincolo de primele lor încercări literare, pe care aveau să le abandoneze definitiv (putea fi la mijloc ceea ce Ghennadi Ayghi numea „autoepuizare de *unică folosință*”), vădeau mai curând dragoste de, pur și simplu, poezie, proză, decât har de a le crea. Atât în privința celor care vor persevera, cât și a celor care vor abandona cele legate de scris ca literatură, creație („personală”), am impresia (am doar impresia, pentru că, firește, nu mai am șansa de a cunoaște starea de fapt din interiorul... vârstei juvenției) că lucrurile s-au cam schimbat și, astăzi, cel care își prezintă încercările literare la vreun ziar nu mai e terorizat de spaimă, cel puțin de emoția ce dă oarece frisoane când acele încercări sunt prezentate la un examen de supremă importanță. Plus minunea poștei electronice, care îți expediază oriunde textele, iar tu însuți, indiferent ce ar crede exegeții, ți le poți plasa pe un blog personal, iar de ești binișor asigurat cu ceva finanțe – pe un site întreg, luxos, fastuos, simandicos, provocator etc. Bineînțeles, aceasta nu înseamnă că ai și ajuns scriitor, dar, pentru unii, e un mijloc de a-și satisface orgoliul. Chiar și de grafomani. Dacă de altceva nu sunt în stare... Plus (ca mare minus?...) că astăzi nu mai funcționează, ca pe timpuri, instanța așa-numitor *consultanți literari*, pe la ziare, reviste, pe la Uniunea Scriitorilor. Chiar și la edituri, e greu să se găsească un redactor (serios) care nu doar citește, ci ajută pe un debutant sau altul să dea formă primei sale cărți; să pună în evidență un fost manuscris ca îndreptățit să se numească chiar așa: carte.

Dar dincolo de cei care au abandonat scrisul din diverse motive, bineînțeles că alții, după debutul lor confuz și neremarcat la nivel valoric, și-au încropit o carieră mărginașă de stihuitori, cea de poeți nestându-le în puteri. S-ar putea spune că și acestea au fost, adică, debuturi fără ur-

→

mări, încheiate, dacă nu cu abandonuri, cum se întâmplă, spuneam, – cu nematurizare... perpetuă „încheiate”. În listele membrilor Uniunilor Scriitorilor de la Chișinău și București se întâlnesc destule nume de „creatori” eșuați, niciodată ajunși scriitori sadea.

***

Dezgheţul hruşciovist i-a permis lui Liviu Damian să se afirme relativ liber, fără a i se invoca stigmatul fiului de condamnat politic (tatăl său, fost director de şcoală în Strâmba, fusese deportat pe 10 ani în Siberia). Fără acea provizorie deschidere spre adevăr şi, deci, spre omul de valoare, ar fi fost de neconceput ca tânărul scriitor să ajungă membru de partid (1964), redactor-şef adjunct al revistei „Nistru”, redactor-şef la Comitetul de Stat pentru Edituri – acesta chiar că era un post de vârf! Apoi secretar al Comitetului de Conducere al Uniunii Scriitorilor. E drept că, din vreme în vreme, Liviu Damian mai şi cocheta (încruntat) cu ideologia timpului, dând întinsul poem „Mai întâi” despre Lenin, apoi un text în versuri despre eroismul pe pământurile desţelenite ale Kazahstanului („Un spic în inimă”), dar, în principiu, rămânea autorul demn de respect, net superior cântăreţilor în strună comunistă, precum ar fi fost Arhip Cibotaru sau Gheorghe Ciocoi, Irina Stavskaia sau Agnesa Roşca etc. În firea dihotomică a lui Damian balanţa adevărului artistic înclina mai mult spre valoarea românească, în particular, şi cea universală, în general. În consensul ultimei afirmaţii mă gândesc la traducerile sale din poezia lui Yiannis Ritsos („Măreţele ferestre”), cea a lui Pablo Neruda („O sută de sonete de dragoste”), în care apar incontestabile virtuţile instrumentării artistice superioare, fiind remarcabil distinctul şi distinsul limbaj al traducătorului. Eu pun aceste lucrări în linia celor orientate, conştient, spre modernizarea discursului poetic în Moldova de Est, Liviu Damian reuşind să convingă cititorul, nu atât suspicios sau capricios, cât dezorientat de modelele păşuniste omniprezente pe aici în acei ani, – să-l convingă că versul liber posedă o muzicalitate proprie mai specială, derulată pe un ritm interior îndreptăţit de mişcarea sensibilităţii. M-am referit de mai multe ori la aceste cărţi, am şi scris despre ele (dar şi despre „Partea noastră de zbor”, volumul său de poeme apărut în 1975) în presa timpului, apoi în volumul de eseuri „Umbra ca martor” (1991), menţionând că Liviu Damian era conştient că atât poezia sa, în partea-i mai elevată, cât şi traducerile la care recurgea din proprie iniţiativă, nesolicitat de vreo editură, erau acţiuni de sensibilizare a gustului şi inteligenţei eventualului cititor, pe care şi-l dorea cu adevărat iniţiat, select.

Pe când împărţeam acelaşi birou în redacţia ziarului „Tinerimea Moldovei”, mi-a fost dat nu o singură dată să văd adevăratele efuziuni de bucurie ale lui Liviu Damian când întâlnea textele vreunui poet redutabil, de care se ataşa... imediat! A fost cazul cu câteva poeme excelente ale mexicanului Marco Antonio Montes de Oca, pe care mi le-a citit în traducerea sa şi care au şi fost publicate în ziarul la care eram responsabil de sectorul artă-literatură. O, cu cât entuziasm le vorbea el despre ce înseamnă metafora lui Montes de Oca lui Pavel Cristov, redactorul-şef, dar şi pictorului Andrei Ţurcanu, pentru ca acesta să găsească ilustraţii adecvate spiritului poemelor traduse. Ba chiar a adus la redacţie un album cu imagini emblematice din cultura Maya, ceva cu piramidele Teotihuacan, altele, din care au şi fost alese câteva.

În genere, Liviu Damian se arăta un bun cunoscător în ale gazetăriei, îi plăcea să elaboreze aspectul paginilor sale de poeme sau de publicistică împreună cu secretarul de redacţie, cu pictorul. Cu voia domniilor voastre, şi cu subsemnatul. Damian nu se mulţumea cu faptul ca textele să-i fie pur şi simplu publicate, plasate în pagină, ci ţinea să-i fie puse şi în valoare, ca şi cum scoase „în relief”, oferite în mod special cititorului, să-i trezească acestuia interesul chiar de la primul contact vizual cu ele.

Traducerile erau o expresie *sui generis* a ceea ce s-a numit *scriscetitul*. Iar Liviu Damian citea mult, având mereu apetit pentru cărţi bune care, aproape ca în adagiul lui Marx, pare-se, *îi deveneau sclavi*. Adică cititorul nu ezita să facă fel de fel de notiţe pe pagini, iar rândurile volumelor de eseuri, spre exemplu, păreau a fi colorate într-un adevărat curcubeu: unele cu roşu, altele cu albastru, mai celelalte cu verde şi tot aşa într-un larg registru tematic. Odată, la „Tinerimea Moldovei”, văzând o carte „pictată” în acest mod, chiar l-am întrebat dacă, atunci când revine la... curcubeul bibliografic, ştie de ce a marcat unele rânduri cu o culoare, pe altele – cu altele etc. A zâmbit uşor histrionic, uşor mefistofelic (chiar aşa părea, de cele mai multe ori, enigmaticul surâs al lui Damian), spunându-mi ferm-convins: „Taica ştie. Ştie ce şi cum”. [Ce contrastant suna acest „Taică” autohton cu obsesiva adresare „Starik”, de care nu s-a despărţit niciodată Pavel Boţu... „Starik” şi „starik”, nimic mai mult... Adresarea de generic a lui Bogdan Istru era „Tinere!”, cea a lui Gheorghe Vodă – „Leule!” (indiferent dacă te chema Ion sau Aurel etc.)] Ei bine, eu nici până astăzi nu sunt sigur că poţi să-ţi aminteşti de ce, pe aceeaşi pagină de carte, unele fraze, alte fraze, mai celelalte fraze sunt subliniate în diverse culori. Poate că Liviu Damian avea o metodă a sa, proprie şi... netransmisibilă, iar culorile ţineau care de importanţa ideii, care de metaforă, care de sentiment, care... mai de care – presupun eu, iar dacă Liviu Damian nu ar fi plecat atât de devreme, bineînţeles că nu aş fi rezistat ispitei de a reveni la curiosul şi exoticul mod de evidenţiere, accentuare, *ad memoriam, pro domo sua* etcetera.

1. Liviu Damian şi Leo Butnaru, Mihăileni-Râşcani, iulie 1976
2. Liviu Damian, sfârşitul anilor ’50

Pe lângă faptul că avea o bibliotecă personală consistentă, Liviu Damian împrumuta cărţi de la mai mulţi colegi, astfel că, la plecarea sa spre lumea stelelor, unii dintre aceştia se gândeau dacă ar putea să-şi recupereze cumva volumele împrumutate. De ce nu?... Eu unul m-am pomenit într-o situaţie similară după trecerea la cele veşnice a lui Victor Teleucă. Din vreme în vreme, colegul venea în ospeţie la fiica şi ginerele cu care suntem vecini de bloc pe strada Sadoveanu. Ieşea la plimbare cu nepoţelul, uneori îmi telefona, printre altele întrebându-mă ce cărţi am mai procurat, pentru ca, atunci când îl interesa ceva, să străbată curtea dinspre prima spre a patra scară, venind în ospeţie, împrumutând un volum sau altul. După despărţirea de el, spuneam, jurnalul lui Fernando Pessoa mi l-a returnat deja ginerele poetului, care l-a găsit în biblioteca de pe bulevardul Renaşterii, fost al Tineretului. În alte situaţii însă, vreo carte sau alta rămâne ne-returnată din motivul că sau găseşti că e... neserios să-i rogi pe îndureraţii apropiaţi ai colegului dispărut să o caute unde s-ar gândi ei că poate fi, sau că, pur şi simplu, dacă întrebi, respectivul volum să nu mai poată fi găsit. Mie personal mi s-a întâmplat (prima variantă: nu am mai rugat) cu „Pendulul lui Foucault” al lui Eco, rămas în casa unui coleg plecat la 60 de ani spre tărâmurile umbrelor, dar mai înainte – cu două volume de filozofie chineză antică, acestea, în rusește, rămânând în biblioteca unui drag coleg de la Iași: ne gândeam să le traducem și să le publicăm la fosta Editură Princeps. Și are dreptate cel care ar zice: Ce înseamnă o carte pe lângă o viaţă de om, de scriitor răpus prematur?!... Nu s-ar putea spune că ar însemna chiar nimic, o carte bună, dar totuşi, puţin în comparaţie cu viaţa omului...

La rândul său, Liviu Damian avea grijă să-şi trimită unele cărţi ale sale confraţilor din dreapta Prutului, unii dintre aceştia, corecţi, ataşanţi, semnalându-i că au primit coletele, mulţumindu-i, găsind cuvinte potrivite de apreciere, precum o făcea Ioan Alexandru, în 1985: „Iubite frate Liviu Damian! Cu iubire ţi-am citit din operele alese cu soţia mea, bucurându-ne de strofele ziditoare de suflet şi grai pe mai departe în duhul clasicilor noştri şi ai lumii”. Cu opt ani mai înainte, în 1977, Marin Sorescu îi mulţumea pentru „Mândrie şi răbdare”. Iar în decembrie 1983, la isprăvirea pământească a lui Nichita Stănescu, Liviu Damian scria în „România literară”: „Ce să fac, Nichita, cu acel ultim autograf de la tine, pe care nu-l mai pot reciti, că-i scris sub aripa fulgerului negru, autograf pe care îl voi păstra ca pe o garanţie că, dacă ne-om întâlni, ne-om recunoaşte?”

(Va urma) ▣

Revista Sud-Est cultural, nr.2/2015

Două grupaje de texte, semnate de nume importante, valoroase ale peisajului nostru literar, acoperă în mare parte sumarul acestui nou număr de revistă. Mai întâi, grupajul de la Colocviile revistei „Sud-Est cultural” – *„Cultura în democraţie: opţiuni şi contradicţii”*, cu contribuţii de Vitalie Ciobanu – „Cum se face o revistă de cultură în Basarabia?”; Mircea V. Ciobanu – „O literatură antitotalitară”; Maria Șleahtițchi – „Tendinţele romanului sud-est european”; Irina Nechit – „Libertatea ca temă de spectacol şi libertatea propriu-zisă”; Mariana Jitari – „Educaţie prin cultură şi consumerism cultural”; Lucia Ţurcanu – „Strategii editoriale”. Critic literar şi editor exigent, Lucia Ţurcanu scrie, în finalul articolului său, despre absenţa editorilor moldoveni la târgurile internaţionale de carte: „Cele mai mari restanţe însă, piaţa de carte din Republica Moldova le are la capitolul participări la târgurile internaţionale de carte, în special la Târgul de la Frankfurt. Este pusă în joc deja imaginea ţării, de aceea această acţiune de promovare a literaturii autohtone în afara graniţelor nu poate fi lăsată doar pe seama editorilor, care, atât cât îşi pot permite, îşi fac treaba onest şi consecvent. Republica Moldova nu are un stand naţional la Frankfurt. Şi dacă reuşim să găsim bani (mă refer la Ministerul Culturii, dar şi la cel de Externe) pentru tot felul de festivaluri, concerte, spoturi promoţionale etc., nu a venit cumva timpul să investim şi în cultura scrisă?”.

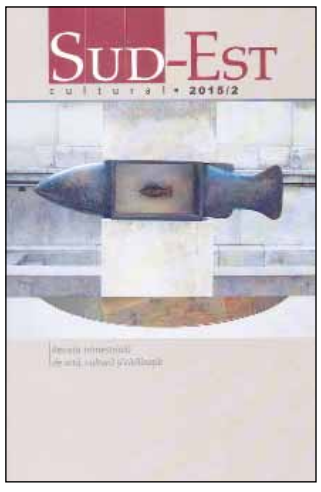

La ancheta revistei, două întrebări pe care le „sublimăm” astfel: 1. „Mai e posibilă astăzi o politică culturală a excelenţei şi cum ar trebui să arate ea?” şi 2. „Ce înţelegeţi prin modernizarea culturi, literaturii, artelor noastre?”, răspund Eugen Lungu, Vladimir Beşleagă, Leo Butnaru, Nicolae Negru, Constantin Cheianu, Gheorghe Erizanu, Liliana Armaşu, Maria Pilchin. Din răspunsul scurt, fără iluzii, al lui Nicolae Negru la prima întrebare a anchetei: „Orice politică culturală care angajează statul este dependentă de cheltuielile publice. Din acest punct de vedere, a vorbi azi despre o politică culturală a excelenţei în RM e ca şi cum ai vorbi despre alimentaţia sănătoasă într-o familie cu venituri mult sub nivelul de subzistenţă. Cu circa 8 Euro cheltuiţi pe cap de locuitor, cu nici o zecime de procent din PIB cheltuieli pentru cultură din bugetul public în RM, discuţia respectivă ar fi un exerciţiu de retorică în sine, rupt complet de realitate”. În tabelul *Cheltuielilor Publice în domeniul Culturii în unele ţări europene, 2000-2010/12,* pe care Nicolae Negru îl publică în continuarea răspunsului său, Republica Moldova e la coada listei, cu nişte cifre de-a dreptul ridicole în comparaţie cu alte ţări din Europa.

De citit în acest număr editorialul Valentinei Tăzlăuanu – „Cultură şi democraţie”, versurile superbe ale lui Grigore Chiper, eseul lui Leo Butnaru – „Două vizite ale lui Marinetti în Rusia”, „bref”- ul lui Marcel Gherman.

Lectură plăcută!

Ruxanda DRUŢĂ

Cronica începutului de tranziţie

Nu sunt un fan al omului de televiziune Cristian Teodorescu. În clipa în care am constatat că autorul cărţii *Medgidia, oraşul de apoi* e chiar personajul public de care vă vorbesc, am trăit o benignă stupoare. Sictir valah

de
Alexandru Tabac

(*lasă, dom'le, că ştiu io ce vorbesc*!), tonalităţi nazale, idiosincrazii dâmboviţene, privire piezişă *à la* Oprescu. Sau, cine ştie?, poate m-am lăsat traversat de nişte false percepţii. În literatură însă autorul reuşeşte performanţa de a se despărţi elegant de imaginea sa de pe sticlă, textele vorbesc prin ele însele, orgoliul mundan al scriitorului e atenuat până la limite invizibile. Rezultă astfel texte memorabile ca *Tainele Inimei* şi *Medgidia, oraşul de apoi*.

În ultima sa carte, **Şoseaua Virtuţii. Cartea Cîinelui**, asistăm la o schimbare parţială de registru tematic şi stilistic, spun parţială, întrucât stilul lui Cristian Teodorescu îşi are propriile mărci (umor negru, situaţii rizibile, crochiuri de neuitat) şi, oricât de diferit ar încerca să scrie autorul, de la o carte la alta, ruptura nu ar putea fi niciodată definitivă. De data aceasta acţiunea romanului e plasată imediat după revoluţie, cu trimiteri fireşti şi logice la perioada de dinainte, care într-un fel, cinic şi dureros, o modelează şi o anticipează pe cea care urmează. Haosul tranziţiei, deconspirarea impusturii şi, concomitent, apariţia unei noi categorii de impostori, corupţia fără margini pigmentează ţesutul unei societăţi şi aşa bolnave.

Cîinele, căci sub acest apelativ ni se va face cunoscut protagonistul cărţii, reflectă prin traseul său existenţial postdecembrist degringolada şi parvenirea unei întregi clase sociale. Pare o lume lipsită de repere. Din chimist alimentar, angajat la un institut care se ocupa cu inventarea unor substitute alimentare, îşi urmează „chemarea" şi devine „Gastronom", fondează o revistă, găseşte investitori (e mai degrabă găsit de aceştia), îşi lansează propria emisiune tv cu profil gastronomic, cunoaşte mai toată protipendada Bucureştiului din anii '90, culminând cu implicarea sa directă în organizarea unui dineu la Cotroceni. Ascensiunea pare aproape neverosimilă, de la un trai sordid în blocul din Militari, o maşină Lada prăpădită, un orizont fără mari aşteptări, personajul trece, călăuzit de acţionarii săi şi de statuia bătrânului Gherea, la un statut financiar care i-ar face neîncrezători chiar şi pe cei mai de ispravă afacerişti. Ajuns directorul revistei *Supergastronomul*, Cîinele cunoaşte o altă realitate, ajutat de hipersensibilul său simţ olfactiv, decelează mirosuri şi intenţii, face conexiuni şi anticipează în bună măsură paşii celor care între timp îi devin adversari.

Şi pentru a da naraţiunii o notă de *mistery*, are loc asasinatul Doamnei Surugiu (povăţuitoarea bunelor maniere şi nu numai...), şi se consumă alte câteva morţi suspecte, în mreaja cărora e prins cumva şi protagonistul romanului. Totuşi aceste episoade nu reuşesc să întreţină permanent suspansul lecturii şi să-l transforme într-o miză pentru cititor. Ies la iveală o lume a securiştilor pentru care revoluţia nu era decât „chestia din '89", tot soiul de intrigi conspirative, aranjamente (combinaţii) dubioase, turnătorii mincinoase. Pe măsură ce situaţia financiară şi poziţia socială ale Cîinelui se îmbunătăţesc, situaţia familială se deteriorează, relaţia cu Mari (soţia) şchiopătează (ştie că e înşelată), nici relaţia cu propriii copii nu e mai brează. Ni se înfăţişează o lume frivolă (chiar dacă unele personaje mor). O partidă de sex poate dezamorsa o situaţie conflictuală, aşa cum se întâmplă în finalul cărţii (avocata şi parlamentara Nana îşi recunoaşte tentativa de debarcare din funcţie a Gastronomului în urma unui astfel de asalt amoros). O pătură socială

avidă din care moralitatea este evacuată în totalitate. Nu mai ştii cine pe cine înşală. Şi dacă n-ar fi un colecţionar de mirosuri, şi dacă n-ar amuşina gândurile celorlalte personaje, totul ar fi mult mai complicat pentru cel căruia i se spune *Cîinele*.

Întâlnirile Cîinelui cu statuia lui Gherea, „socialistul om de afaceri", sunt memorabile şi transcendentale, ori de câte ori ajunge în impas, bătrânul critic îl inspiră. Însă şi aici mi-a încolţit în minte o întrebare – o fi impasul personajului de a merge mai departe sau impasul scriitorului de a face ceva cu propriul personaj?

Cristian Teodorescu e un maestru al detaliului, al fragmentului, al ocheadei psihologice, al incursiunii dincolo de aparenţe şi, deşi scrie o carte de 320 de pagini, ne demonstrează că e un foarte bun scriitor de proză scurtă. Edificiul romanului e mai puţin solid în comparaţie cu celelalte cărţi ale autorului, uneori naraţiunea e dezlânată, prea multe repetiţii situaţionale (parcatul maşinii, urcatul în hotel, mâncatul la restaurant, discuţii având acelaşi conţinut), cu toate că, trebuie să recunoaştem: în privinţa artei culinare cel care pune vorbele în gura personajelor e un fin şi delicat cunoscător. Detaliile fiziologice, cam multe, picanteriile sexuale, aproape *kinky*, vin în avalanşă, încât surplusul se transformă în insignifiant. Cam toată lumea iese destul de şifonată în cartea lui Cristian Teodorescu, şi bărbaţii şi femeile, sinceritatea discursului auctorial lasă urme adânci şi oarecum ruşinoase pe trupul social al castei privilegiate. Ajung în literatură observaţii din culisele unor relaţii extraconjugale, detalii de sub duş, ceea ce de obicei nu se vede şi rămâne nepovestit.

Scriitorul îşi lasă personajele să vorbească, să fie independente, să-şi dea replici vii, să greşească, să înghită clişee şi expresii tăbăcite, să reia nestingherit idei gata mestecate. Odată urcate în caruselul existenţial, pare că nimeni nu mai poate coborî de acolo fără a se compromite sau fără a oferi ceva la schimb. Un sfert de veac e o vârstă de la care poţi privi cu înţelepciune la ceea ce ţi s-a întâmplat. Aproape fără să-ţi fi dat seama. Despre romanul luat aici în discuţie se va spune, probabil: cartea unui bun scriitor.

Cristian Teodorescu, **Şoseaua Virtuţii. Cartea Cîinelui**, Editura Cartea Românească, 2015, 328 pag.

▣

Interpretări

Un atelier de citit şi scris

„Există fraze scurte şi fraze lungi, fraze formale şi fraze colocviale, fraze care satisfac aşteptările şi fraze care n-o fac, fraze care merg în linie dreaptă şi fraze care iau prin surprindere, fraze ce acumulează subordonate la dreapta şi fraze ce acumulează subordonate la stânga, fraze care consolează şi fraze care tulbură, fraze liniştite şi fraze care explodează ca nişte grenade de mână, fraze care te invită înăuntru şi fraze care te exclud, fraze care te mângâie şi fraze care

de
Alex Cosmescu

te atacă, fraze care îşi ascund arta şi fraze care le cer cititorilor să se ridice în picioare şi să aplaude. Resursele limbii sunt finite, dar efectele ce pot fi obţinute prin utilizarea lor nu, şi meşteşugul scrisului constă în a găsi acele resurse (formale) care să producă efectul pe care îl doreşti". Aşa scrie teoreticianul literar Stanley Fish în **How To Write a Sentence: And How To Read One** (*Cum să scrii o frază şi cum să citeşti una*), publicată în 2011.

Cartea porneşte de la o serie de presupoziţii foarte simple. În primul rând, că atunci când ştii cum să scrii o frază bună, poţi scrie orice: poezie, eseu, roman. Apoi, că învăţând să vezi ce face ca o frază pe care o citeşti să fie bună, înveţi să devii, în acelaşi timp, şi un scriitor, şi un cititor mai bun – pentru că înţelegi cum e produs un enunţ cu impact, un enunţ care reuşeşte să transmită ceva, o frază care poate fi apreciată la fel ca o performanţă a unui muzician sau a unui dansator.

Şi scopul ei declarat e să transmită încântarea pe care o simte un lector atent când citeşte o frază care-i taie respiraţia – şi o serie de mecanisme de scriere ce derivă din contemplarea „cu înţelegere" a unor asemenea fraze. Pentru că, spune Fish, în buna tradiţie atât a retoricii antice, cât şi a cursurilor contemporane de *creative writing,* scrisul se învaţă nu pornind de la reguli, ci de la exemple. O spune în cunoştinţă de cauză: „metoda" lui de lectură, prezentată schematic încă în 1970, sub denumirea de „stilistică afectivă", constă în a te întreba – mai curând decât „ce înseamnă" un cuvânt, o sintagmă, un alineat, un poem, un roman pe care îl citeşti – „ce face" el. Iar analiza unui text, urmând această metodă, înseamnă un raport cu privire la reacţiile afective şi cognitive ale cititorului la limbajul desfăşurat în timp al textului citit. Lucrul pe care l-a remarcat – probabil cu surprindere – a fost că studenţii „antrenaţi" în acest gen de lectură deveneau extrem de sensibili cu privire la utilizarea limbajului, şi „incapabili să scrie proză necontrolată" (aşa cum scriu majoritatea studenţilor, în majoritatea timpului, pe ultima sută de metri).

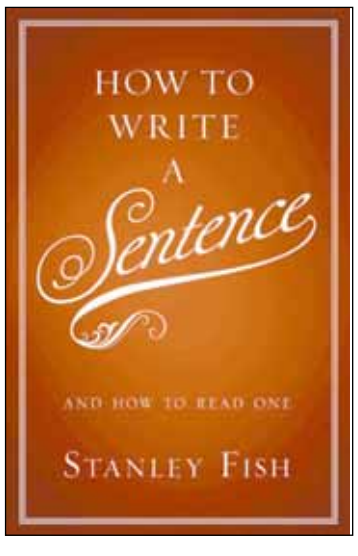

How To Write A Sentence... se prezintă, astfel, ca un atelier de lectură şi scriere, în care Fish citează şi analizează câteva zeci de fraze favorite ale lui, scrise de autori dintre cei mai variaţi, de la John Donne şi Milton la Gertrude Stein şi J.D. Salinger.

În prima treime a cărţii, în care îşi expune premisele teoretice, Fish defineşte fraza (sau enunţul, nu avem în română un echivalent pentru englezescul *sentence*) nu în termeni de „gând complet", „predicaţie" ş.a.m.d., ci ca „o organizare a unor lucruri din lume" şi „o structură de relaţii logice". Şi nu-l interesează o simplă clasificare de dragul clasificării a acestor structuri, ci capacitatea de a le utiliza pentru a transmite în mod eficient un conţinut. În acest sens, spune Fish, „există o singură greşeală cu privire la care merită să-ţi faci griji, greşeala de a fi ilogic, şi o singură regulă de urmat: asigură-te că fiecare element al frazelor tale e legat de celelalte elemente într-un mod clar şi lipsit de ambiguitate (decât dacă spre ambiguitate tinzi)".

Înveţi să faci asta nu tocind reguli, ci exersând cititul şi scrisul *reflexiv*. Făcând un pas înapoi şi întrebându-te, cu privire la fiecare element al frazelor pe care le citeşti şi le scrii, „cum se încadrează asta în structura logică a enunţului?" sau „ce funcţie are sintagma asta aici?".

În felul în care o prezintă Fish, e o practică similară cu gamele pe care le cântă un muzician începător: ceea ce contează, la această etapă, e să asimilezi structuri, pentru ca, atunci când va veni timpul să exprimi un conţinut, să ştii *cum* trebuie spus ceea ce vrei să spui pentru a avea efectul pe care îl urmăreşti. Una dintre aceste „game" e un exerciţiu de amplificare: a porni de la un enunţ din trei cuvinte – care exprimă rolurile semantice de agent, proces şi pacient –, apoi a tot adăuga determinative până ajungi la o frază-monstru de 100 de cuvinte.

Ideea e ca fiecare element să fie adăugat

→

Geografia lumilor imaginare în literatura „fantasy” (I)

de
Marcel Gherman

Curentul *fantasy* a devenit un fenomen de proporţii ce nu ar mai putea fi ignorat nici de cei mai pretenţioşi critici literari. Cunoscutul scriitor George R.R. Martin, autorul seriei de romane *Cântec de gheaţă şi foc,* afirma recent că proza *fantasy* este „...coloana vertebrală a literaturii engleze contemporane”. Într-adevăr, numărul de apariţii editoriale ce ţin de acest curent, lansate anual în Statele Unite şi în Marea Britanie, este cu adevărat impresionant şi, în mod ciudat, îl depăşeşte pe cel al romanelor ştiinţifico-fantastice. Deşi trăim într-o lume hipertehnologizată, publicul larg pare a fi fascinat mai curând de poveşti cu dragoni, cavaleri şi magie, ce invadează ciberspaţiul, prin grafica luxuriantă creată de „vrăjitorii” secolului XXI cu ajutorul computerelor. Să fie oare aceasta o formă de respingere a realităţii, o dovadă a faptului că lumea s-a plictisit de „miracolul ştiinţei” şi doreşte să se refugieze în trecut?

Fritz Leiber, un autor de *fantasy* din „vechea gardă”, remarca încă de pe la începutul anilor ’90 că, spre deosebire de perioada anilor ’50-’60, dominată de romanele SF ale lui Isaac Asimov şi Arthur Clarke, tinerii par interesaţi mai mult de vrăjitorie decât de ştiinţă. Iar scriitorul de SF şi astronomul Carl Sagan, care iniţiase proiectul de căutare a inteligenţei extraterestre SETI, se plângea în ultima sa apariţie televizată din 1995 că superstiţiile New Age tind să marginalizeze adevărul ştiinţific. În acelaşi sens, Stanislaw Lem se arăta nemulţumit că tinerii şi copiii din „Generaţia X” cred în magia din *Harry Potter* mai mult decât în legile fizicii. De fapt, prin noile sale descoperiri, prin teoria stringurilor, ipoteza multiversului şi perspectiva existenţei a o sută de miliarde de planete în galaxia noastră, dacă e să dăm crezare astronomilor, ştiinţa a redat universului aura miraculosului, la care omenirea era atât de sensibilă în zorii istoriei sale.

Curentul *fantasy* oferă suficiente provocări pentru teoreticienii literaturii. În numărul 26-2014 al revistei *Echinox*, Corin Braga evocă mai multe definiţii ale genului. De exemplu, scriitorul C.S. Lewis, autor al *Cronicilor Narniei* şi prieten apropiat al lui J.R.R. Tolkien, considera că „termenul literar *fantasy* se referă la orice naraţiune care se apleacă spre imposibil şi supranatural”. Iar C.N. Manlove oferă definiţia „standard” a genului *fantasy*: „o ficţiune ce evocă miraculosul şi conţine un element substanţial şi ireductibil de lumi, fiinţe şi obiecte supranaturale sau imposibile, cu care cititorul sau personajele intră într-o relaţie cel puţin familiară”. Sau, în viziunea lui Roger Caillois şi a lui Tzvetan Todorov, proza fantastică se naşte atunci când planul natural şi cel supranatural devin incongruente.

Literatura *fantasy* se distanţează de modelul basmului cult, care este conceput de obicei sub forma unor proze scurte, scrise într-un limbaj simplificat, adaptat la capacităţile unui cititor de vârstă fragedă. În schimb, proza *fantasy* dezvoltă construcţii literare de mare amploare. De cele mai multe ori, creaţiile *fantasy* au toate calităţile unor romane şi chiar ale unor veritabile *saga*.

Deşi reproduc motive din mituri şi legende arhaice, în aceste „poveşti artificiale” se distinge şi o serie de elemente moderne. Eroii unor astfel de ficţiuni au trăsături de caracter cu care cititorii de azi se identifică imediat, amintind de rebelii şi nonconformiştii ieşiţi parcă direct din benzile desenate sau din revistele *pulp*. Totuşi cât de mult seamănă eroul Conan sau protagonistul din *Wiedzmin* cu un adolescent adult, având mentalitatea unui tânăr din secolul XXI! Scriitorii de *fantasy* introduc uneori într-un decor medieval atribute ale altor perioade istorice şi chiar artefacte tehnologice, fără a se simţi obligaţi să explice sau să justifice aceste licenţe şi convenţii literare.

Curentul *fantasy* s-a manifestat ca un fenomen specific culturii anglofone. Datorită traducerilor din limba engleză, romanele *fantasy* se bucură de succes pe plan mondial şi i-au încurajat pe reprezentanţii altor culturi să emuleze acest curent în limbile lor native. Exemple concludente oferă germanul Michael Ende, cu a sa *Poveste fără sfârşit*, şi polonezul Andrzej Sapkowski, cu seria *Wiedzmin (Vrăjitorul)*, asupra căreia voi reveni.

În literatura română genul *fantasy* a fost practicat cu succes de scriitori precum Vladimir Colin şi Rodica Bretin, iar tânărul autor Oliviu Crâznic abordează genul prozei gothice şi dark fantasy. În Republica Moldova se remarcă în acest sens Natalia Osoianu, o tânără scriitoare de *fantasy* de limbă rusă, care şi-a editat câteva romane în Rusia, la prestigioasa editură Eksmo.

Probabil cel mai interesant aspect în procesul de elaborare a ficţiunilor *fantasy* este construcţia lumilor imaginare, pe care practicanţii genului le cartografiază cu minuţiozitate, din perspectiva unor „zei creatori” şi a unor exploratori temerari pe longitudinea şi latitudinea filelor de hârtie. Asupra acestui ultim subiect mă voi concentra în mod special în eseul de faţă.

Cei ce plăsmuiesc tărâmuri închipuite, arhitecţii şi grădinarii lor deopotrivă, sunt adesea nevoiţi să-şi îmblânzească fantasmele prin puterea raţiunii, fără de care orice edificiu vizionar se prăbuşeşte, înghiţit de haos. Pentru un artist al imaginarului, un spirit riguros este întotdeauna o mare virtute, şi mă refer aici nu doar la exemplul strălucitului matematician Lewis Carroll, ci şi la un alt cărturar, Edwin Abbott, cu al său roman *Flatland* (*Tărâmul Plat,* 1884), o captivantă fantezie geometrică despre o lume bidimensională.

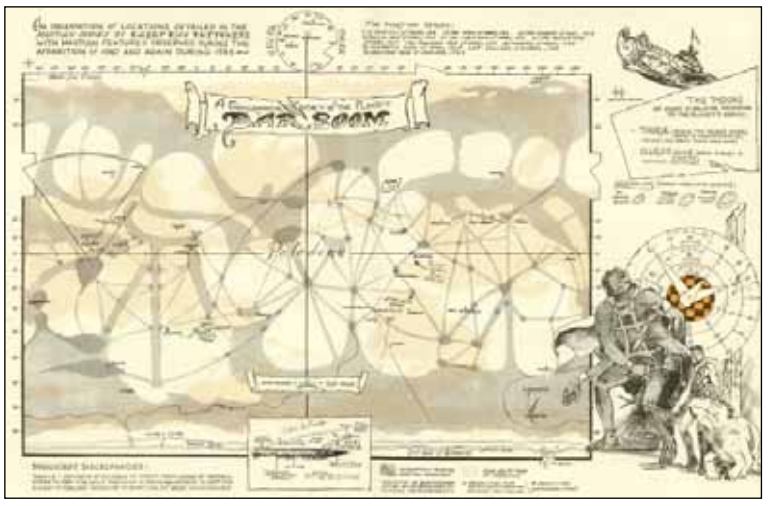

Harta planetei Barsoom din seria de romane cu John Carter

Dacă ar fi să reconstituim originile genului *fantasy,* unul dintre primii săi reprezentanţi a fost scriitorul englez William Morris (1834-1896). Romanul său *The Wood Beyond the World* (*Pădurea de dincolo de lume*, 1894) denotă influenţe din genul gothic şi din cel al romanului cavaleresc, şi are toate atributele prozei *fantasy* contemporane. Autorul a aplicat un procedeu prin care, odată cu desfăşurarea acţiunii, geografia lumii reale trece gradat într-o topologie simbolică fantastică, procedeu ce avea să-l inspire pe J.R.R. Tolkien atunci când a imaginat lumea din *Stăpânul inelelor*.

Intriga cărţii porneşte de la un personaj care, după o tragedie în familie, se lansează într-o călătorie, pe urmele unei viziuni, şi ajunge într-un tărâm imaginar, în Pădurea de Dincolo de Lume, unde devine martorul unor evenimente de un simbolism greu de descifrat. Apoi el reuşeşte să evadeze din acest ţinut împreună cu iubita sa, trecând prin Pământul Oamenilor-Urşi, unde fata face un miracol. În final cei doi ajung într-un regat necunoscut, în care protagonistul înfăptuieşte o veche profeţie şi devine rege, iar restul vieţii şi-l petrece în linişte şi pace, alături de regina sa. Niciodată însă cei doi nu se vor mai întoarce în Pădurea de Dincolo de Lume.

Uneori autorii de naraţiuni *fantasy* îşi plasează acţiunea în spaţii surprinzătoare. De exemplu, seria despre eroul John Carter, elaborată de scriitorul Edgar Rice Burroughs (1875-1950), care a fost şi creatorul personajului *Tarzan*, se desfăşoară pe planeta Marte. Aceasta a reprezentat prima *saga* ce ţine de curentul *heroic fantasy,* fiind iniţiată prin romanul *A Princess of Mars* (1912) şi dezvoltată în alte zece volume de mare succes, ce au marcat literatura, cinematografia şi arta science-fiction, de la *Superman* până la *Dune*, *Războiul Stelelor* şi *Avatar*. John Carter este un soldat din timpul Războiului Civil American, înrolat în armata sudistă, care, într-un moment critic, când viaţa sa se află în pericol, se teleportează spontan pe Marte. Spre marea sa surprindere, el descoperă că pe Planeta Roşie există viaţă şi chiar civilizaţie, cu numeroase oraşe populate de diverse rase umanoide şi cu o faună bizară, din care cel mai pitoresc specimen este marea maimuţă albă. Pe Marte, cunoscut în limba nativilor ca Barsoom, locuiesc oameni roşii, marţieni verzi dotaţi cu patru braţe şi chiar... oameni-canguri!

Profitând de noile sale puteri supraomeneşti, personajul de pe Terra ajunge un războinic neîntrecut şi primeşte pentru faptele sale titlul de cavaler Jeddak. Exact ca într-un joc Nintendo, el călătoreşte pe întinderile planetei în lung şi în lat, înfruntând prin tăria sabiei hoarde de duşmani. John Carter vizitează oraşul Helium, patria încântătoarei prinţese Deja Thoris, care devine marea dragoste a vieţii lui. Se deplasează spre metropola Ptath şi spre sinistrul oraş Zodanga, locul de obârşie al inamicilor dintotdeauna ai regatului Helium. Descoperă oraşele secrete ale vechii rase de oameni albi, ascunse sub cupolele de la Polul Nord al planetei, şi pătrunde cu un submarin în Omean, tărâmul subacvatic al celor care se numesc Primii Născuţi şi care s-au autoproclamat zei.

Însă planeta Marte este ameninţată de o mare catastrofă ecologică, preschimbându-se cu repeziciune în deşert. Într-un moment decisiv, John Carter reactivează enigmatica Fabrică de Atmosferă, asemănătoare cu reactorul din filmul *Total Recall,* un complex tehnologic construit de o rasă străveche, şi salvează astfel în ultima clipă planeta muribundă.

Acţiunea palpitantă a seriei despre Conan Barbarul, scrisă în anii ’30 ai secolului XX de Robert E. Howard (1906-1936), se consumă într-un trecut imemorial al planetei Pământ. De-a lungul unor eoni, continente necunoscute s-au ridicat din spuma oceanelor, pentru ca apoi să dispară pe vecie, fără a lăsa o urmă. Prin acele ţinuturi uitate s-au perindat nenumărate neamuri şi seminţii misterioase. Eroul Conan este un războinic dotat cu o putere fizică extraordinară, care aminteşte de Hercule şi de Ghilgameş. El a trăit în aşa-numita Eră Hyboriană, care a urmat după scufundarea Atlantidei, iar patria lui a fost regatul imaginar Cimmeria, situat în ţinuturile de la miazănoapte. În această lume stranie, eroul Conan trece prin aventuri incredibile, în căutarea gloriei, întâlneşte fecioare preafrumoase, înfrânge monştri îngrozitori şi vrăjitori malefici care doresc să distrugă întregul pământ, pentru ca în final să ajungă rege, sprijinindu-se doar pe puterea propriei spade şi pe credinţa în Kromm, zeul fierului.

În romanul *Hour of the Dragon (Ora dragonului),* Conan îşi pierde tronul regatului Aquilonia, din cauza unei conspiraţii conduse de magul negru Xaltotun, reînviat peste milenii după căderea Imperiului Acheron. Pentru a-şi redobândi coroana, Conan scapă din temniţele regatului Nemedia şi primeşte în mijlocul pustietăţii îndrumarea vizionară a unei bătrâne cu puteri şamanice. Ajunge până în îndepărtata coastă a ţinutului Zingara, unde practicase cândva pirateria, descinde în bezna unei necropole bântuite de vampiri şi obţine piatra magică Inima lui Ahriman, cu ajutorul căreia îl nimiceşte pentru totdeauna pe magul Xaltotun.

(Va urma)

■

→

controlat, ştiind *ce* face şi *de ce*. E imposibil „să spunem lucrurile aşa cum sunt”: nu putem vorbi despre ceva decât dintr-o anumită perspectivă şi asumându-ne o voce, un stil, excluzând şi accentuând, ordonând realitatea astfel încât să producem, în celălalt, efectul pe care îl aşteptăm.

Partea „practică” a cărţii lui Fish e o investigare a trei stiluri, dintre care două strict formale: stilul bazat pe coordonare (*parataxis*) şi cel bazat pe subordonare (*hypotaxis*), care exprimă două viziuni diferite asupra lumii – una o priveşte ca amalgam / totalitate nelegată de lucruri, alta ca întreg ordonat. Câte un capitol e dedicat „primelor propoziţii” şi „ultimelor propoziţii” din texte mai extinse, examinând felul în care se creează un orizont de aşteptări şi cel în care un autor care ne-a devenit familiar decide să se despartă de noi, cititorii. **How To Write A Sentence**... demolează multe dintre clişeele, miturile şi practicile cu care ne-au deprins atât instituţiile de învăţământ, cât şi unii autori şi reuşeşte să-şi transforme cititorii în amatori avizaţi de fraze bine scrise, care pot să-şi justifice încântarea în raport cu o sintagmă şi, cu exerciţiu, să producă o succesiune de fraze cât de cât pasabile, ceea ce, dată fiind situaţia deplorabilă din discursul public, e deja mult.

■

Răzvan Voncu: „Oricât ar fi de greu, libertatea e mai bună decât sclavia” (I)

Maria Pilchin: Stimate domnule Răzvan Voncu, care sunt primele dumneavoastră amintiri „basarabene”? Primul contact, ca să zic așa?

Răzvan Voncu: Contrar părerii generale (și convingerii propagandei sovietice), înainte de 1989, Basarabia nu a fost, pentru români, o planetă îndepărtată, interzisă de către autoritățile de la București. Se putea semna Tratatul de la Helsinki, prin care se renunța la revendicările teritoriale, se puteau interzice cărți și autori, se putea evita cu mare atenție menționarea provinciei în discursul oficial, dar... nu se putea șterge memoria colectivă.

Astfel că despre Basarabia am aflat, ca foarte mulți români, relativ simplu. Bunicul meu matern, Petre Niculiță din Constanța, făcuse războiul încă din ’41 și avea amintiri foarte puternice despre eliberarea Basarabiei. Cum era un povestitor talentat, relatările sale despre Basarabia, despre Cotul Donului, despre retragerea din Crimeea pe mare (și alte asemenea istorisiri apocaliptice, reluate, din când în când, pentru prieteni sau rude) mi-au populat imaginarul copilăriei. Sunt convins că nu doar pe al meu.

Apoi, pe tot teritoriul României „diminuate” în 1944 locuiau refugiați din Basarabia. În 1981, tatăl meu (inginer proiectant de automobile) ne-a mutat de la Câmpulung Muscel la Craiova, unde se construise, împreună cu firma franceză Citroën, cea mai modernă uzină de automobile din Europa de Est. Am aflat repede că noii noștri vecini craioveni, soț și soție, locuind cu un etaj mai jos, proveneau din familii refugiate în 1941 din Basarabia. El, muzicianul Valeriu Gorun, a fost primul meu profesor de chitară și un prieten apropiat, împreună cu care făceam incursiuni nocturne pe teritoriul marii muzici. Adică ascultam la pick-up discuri de muzică simfonică sau de operă, rock sau jazz, pe care le comentam muzical și intelectual. Și cu băieții lor, Octavian și Gabriel, ambii muzicieni, am fost bun prieten în anii în care am locuit la Craiova.

Dar memoria orală sau prezența fizică a românilor basarabeni nu a fost singura formă de contact a unui adolescent din anii ’80 cu problema Basarabiei. Ceaușescu era prudent, după invazia Ungariei și a Cehoslovaciei, semnase (cum spuneam), în 1975, Tratatul de la Helsinki, prin care era stabilită inviolabilitatea frontierelor, dar nu era un prost. În toate manualele de istorie contemporană din timpul său puteai întâlni mențiunile Marii Uniri din 1918, hărțile României Mari, ca și relatările evenimentelor care, după ultimatumul sovietic din 1940, au dus la ocuparea Basarabiei. Nici hărțile geografice ale României propriuzise nu făceau un secret din faptul că localitățile din stânga Prutului se numeau Bălți, Soroca sau Dondușeni, care numai denumiri rusești nu erau. Aveam, de pildă, pe un perete din camera mea o asemenea hartă, de dimensiuni mari, ca și o hartă geografică a Europei, pe care se vedea scris clar „Cernăuți”, „Chișinău”, „Cetatea Albă”, „Republica Socialistă Sovietică Moldovenească”. Mă surprinde și astăzi naivitatea și încăpățânarea propagandei sovietice (sau rusești, mai nou) de a menține în denumirea „republicii” vocabula „moldovenească”, simultan cu afirmarea unei neverosimile deosebiri între aceasta și orice este românesc, inclusiv... Moldova de dincoace de Prut. Înainte de 1989, era suficient pentru oricine să privească o asemenea hartă, ca să își amintească de 1812 sau de 1940. E suficient să vezi că o localitate se numește Dubăsari, ca să știi că ea e românească.

Îmi amintesc chiar un moment amuzant, în care tocmai propaganda sovietică a alimentat cu informații la obiect curiozitatea românilor cu privire la problema Basarabiei. Puțină lume la Chișinău știe, probabil, că, în perioada comunistă, sovieticii editau în România o publicație de propagandă, intitulată *Uniunea Sovietică*. O publicație foarte frumoasă, tipărită în condiții de lux, care apărea lunar și putea fi cumpărată de la chioșc. Ei încercau, desigur, să rivalizeze cu publicația pe care o editau Statele Unite la București, *Sinteza*, care era o revistă de prestigiu și de înalt nivel intelectual, în care se regăsea tot ce aveau mai bun SUA și România. *Uniunea Sovietică* era, orice s-ar spune azi, o publicație interesantă, și asta nu numai pentru că furniza poziția oficială sovietică privind politica internațională, poziție pe care, dată fiind atitudinea antisovietică a regimului Ceaușescu, nu prea aveai de unde să o afli. Erau, însă, în această revistă și reportaje foarte frumoase, cu fotografii color de calitate, despre ținuturile siberiene îndepărtate, despre Asia Centrală, despre Caucaz, despre orașele Rusiei istorice... De asemenea, eu jucam baschet în școală, iar URSS era – datorită lituanienilor, în primul rând – o forță mondială în acest sport: în revistă găseam destule materiale despre baschet, hochei, handbal, volei (sporturi la care sovieticii excelau), dar și despre fotbal, atletism, sporturi de iarnă. Foarte interesante erau – în pofida conținutului lor propagandistic subiacent – și articolele de știință, despre aviație și astronautică.

Ei bine, pe la jumătatea anilor ’80, după preluarea puterii de către Gorbaciov, revista *Uniunea Sovietică* a dedicat un număr întreg prezentării generale a URSS: organizare administrativă, politică, religioasă, economie, cultură etc. Cred că sarcina bieților redactori ai ediției în limba română a fost extrem de ingrată: nu puteau face să dispară, firește, una dintre republicile componente ale URSS, și anume Republica Sovietică Socialistă Moldovenească... Cum să vorbești despre RSSM, așadar, fără să vorbești, de fapt, de RSSM? Era o misiune imposibilă. Așa că și avidul cititor român a putut parcurge în revista *Uniunea Sovietică*, în limba română, o prezentare destul de extinsă a Basarabiei de atunci, imagini din Chișinău, descrieri ale folclorului (identic cu cel din Moldova de dincoace de Prut), ale gastronomiei (identice și ea)... Îmi aduc aminte foarte bine – colecția revistei, din păcate, n-am păstrat-o – o fotografie din Chișinău, din piața Academiei de Științe a Moldovei, pe care am regăsit-o pe viu, aproape identică, în 1998, când am venit prima dată în capitala Republicii Moldova. Până și troleibuzele erau la fel! Îmi aduc la fel de bine aminte, prin urmare, și febrilitatea cu care am „înghițit” informația pe care organul de propagandă sovietică în România mi-o livra, fie și „filtrată” și denaturată de cenzură, despre provincia înstrăinată, transformată în „republică sovietică”.

Mai era, desigur, și prozatorul meu preferat, Marin Preda, în al cărui roman *Delirul* am putut citi – cu o emoție conspirativă indicibilă și, în orice caz, irepetabilă azi – epopeea eliberării Basarabiei și Bucovinei, în 1941. Pasionații de istorie, între care mă număram, aveau, de asemenea, la dispoziție și alte cărți, de specialitate, prin intermediul cărora puteau documenta temeinic subiectul. Propaganda ceaușistă se străduia să menajeze susceptibilitățile sovieticilor, de aceea tonul relatărilor era neutru, evitându-se excesele naționaliste, însă relatarea, în aceste cărți de istorie, a evenimentelor care au dus, mai întâi, la Unirea Basarabiei și Bucovinei cu Vechiul Regat, apoi la răpirea lor în 1941 și 1944, era corectă și suficient de detaliată pentru ca un om instruit să poată înțelege printre rânduri.

Finalul anilor ’80 a adus o prezență tot mai mare a spațiului dintre Prut și Nistru în discursul public, chiar semioficial, din România. Începând cu primele mișcări ale renașterii naționale, din 1987, de la Uniunea Scriitorilor și din alte locuri, eram informați (prin postul de radio *Europa Liberă*, dar și pe alte canale) despre ce se întâmplă în Basarabia. Cum televiziunea noastră nu mai emitea decât două ore pe zi, dintre care o oră și trei sferturi erau dedicate cuplului Ceaușescu, locuitorii din zona de est a țării se uitau la televiziunea sovietică și, de la om la om, de la prietenii din Iași la cei din București și de la cei din Galați la cei din Constanța, aflam cu toții că Basarabia, pe care mulți o credeau adormită, începe să se trezească.

Unii artiști și scriitori vorbeau deschis despre asta, în România ceaușistă. Tudor Gheorghe, de pildă, în spectacolele sale, cânta cântece pe versuri de Grigore Vieru sau Liviu Damian și nu uita niciodată să menționeze de unde sunt și ce fac autorii poeziilor respective... Sosirile la București și aparițiile în librării (rare, dar cu atât mai semnificative) ale câte unui scriitor din Basarabia, ca Grigore Vieru sau Serafim Saka, ca să mă limitez la două exemple, erau adevărate evenimente. Parazitate, desigur, de tot soiul de „profesioniști” ai problematicii „românilor de pretutindeni” – unii sunt activi și azi, din păcate... –, totuși, autentice momente de redeșteptare și de regăsire românească.

Au urmat, desigur, momentele 1989 și 1991, cu euforia și cumplitul lor optimism inconștient. Eram deja student la Facultatea de Litere a Universității din București, când am luat contact cu primii studenți veniți din Basarabia în România. Era, cred, în toamna lui 1991. Am fost teribil de dezamăgit să-i aud, în cămin, vorbind între ei rusește și să-i văd comportându-se... tot cam așa. Primele promoții de studenți basarabeni, de altfel, au fost foarte slabe. Nu e un reproș: școala sovietică, în ciuda mândriei exagerate pe care o afișase decenii de-a rândul, era – cel puțin atunci

→

Basarabia, 28 iunie 1940. Doliu la București

Deportați basarabeni în Siberia

– mult mai slabă decât cea românească. Şi nu numai la limba şi literatura română. În special la limbi străine şi la materiile de cultură generală, absolvenţii de „şcoli medii” din Basarabia care ajungeau la noi erau considerabil mai puţin pregătiţi decât liceenii noştri.

Între timp, cam începând cu anul 2000, situaţia s-a schimbat mult în bine. Calitatea studenţilor din Basarabia, cel puţin în Bucureşti, este comparabilă cu cea a studenţilor noştri. În primii ani de după 1990, îi puteai identifica imediat pe basarabeni, dacă nu după prenumele rusesc, atunci după accent sau după nivelul scăzut al cunoştinţelor la examen. Astăzi, dacă studentul nu-ţi spune singur că e din Basarabia, e imposibil să-l distingi în masa studenţilor noştri. E un mare motiv de bucurie, pentru mine, ca profesor de literatură română. Şi este, poate, cel mai mare merit al guvernării pro-europene de la Chişinău: acela de a fi făcut reforma învăţământului.

Apoi i-am cunoscut, ca tânăr critic literar, pe Mihai Cimpoi şi pe Grigore Vieru. Mi-au plăcut, atunci, fiecare în parte şi fiecare în felul său. Când i-am cunoscut, pe rând, şi pe ceilalţi scriitori importanţi ai Basarabiei, de la Leo Butnaru la Vitalie Ciobanu şi de la Arcadie Suceveanu la Călina Trifan, m-am liniştit. G. Călinescu avusese dreptate: literatura română e una şi indivizibilă...

M. P.: Ştim că sunteţi un cititor atent, aplicat, al literaturii care se scrie în stânga Prutului. Cum aţi ajuns la autorii basarabeni? Înţeleg să vă fi născut la Iaşi, la Botoşani, la Galaţi, ar fi existat un determinism geografic. Sunt sigură că veţi întoarce această întrebare pe toate feţele, zicând că scriem, nefiind determinaţi de mica geografie care ne cuprinde.

R. V.: Nu ştiu dacă sunt chiar aşa de atent şi de aplicat, mai ales că am scris mai puţin, pe această temă, decât profesioniştii domeniului. Vă mulţumesc, în tot cazul, pentru apreciere şi nu pot decât să sper că voi fi demn de ea, măcar de acum încolo.

Cum am ajuns la autorii din Basarabia?... Oricât pare de greu de crezut, astăzi, dar, în anii ’80, a avea în bibliotecă o carte de Grigore Vieru şi a vorbi despre literatura română din Basarabia era o formă de opoziţie faţă de regimul comunist din România, care, oricât de naţionalist se dădea (şi era) Nicolae Ceauşescu, acceptase, vrând-nevrând, ocuparea şi ruperea Basarabiei din trupul ţării. O formă de rezistenţă morală şi spirituală pe care orice tânăr filolog se simţea dator să o afişeze. Deoarece s-a scris, în pofida tuturor vicisitudinilor istorice, literatură română, mai bună sau mai rea, în stânga Prutului, şi între 1944-1991, şi cu atât mai mult se scrie azi.

N-am să descos întrebarea pe toate feţele, dar am să vă reproşez, colegial, că mă transformaţi, pe mine şi pe confraţii care scriu mai sistematic decât mine despre scriitorii basarabeni, în nişte excepţii. Când, de fapt, *orice* critic român care se consideră serios ar trebui să scrie despre *toţi* scriitorii români de valoare, oriunde s-ar afla ei. Şi de oriunde ar veni criticul respectiv. Dacă încă nu se întâmplă asta – cu toate că majoritatea criticilor români de azi au scris despre scriitorii basarabeni, la un moment dat –, se va întâmpla cu siguranţă în anii care vin, pe măsură ce reintegrarea culturală se va finaliza.

Dacă este să-mi recunosc o particularitate, însă, în raport cu criticii care scriu sistematic despre literatura română din Basarabia, aceea constă în suveranitatea criteriului estetic. Nu mă preocupă să popularizez scriitorii din Basarabia, ci, exact aşa cum procedez şi cu literatura de azi din dreapta Prutului, să identific ceea ce este valoros. De aceea, nu cred că profesioniştii „românilor de pretutindeni”, de care vorbeam anterior, mi-ar da un certificat de „patriotism” literar (care, în paranteză fie spus, nici nu mă interesează)... Sper, în contrapartidă, ca timpul să-mi dea dreptate şi să valideze „harta” valorică pe care am mizat şi mizez.

Nu închei răspunsul înainte de a atrage atenţia asupra unui aspect al întrebării dumneavoastră. *Se ajunge greu* la autorii basarabeni de azi. Marile edituri din România nu sunt interesate decât de acei autori români contemporani care pot fi transformaţi în succese de vânzări, iar editurile mici, cele care mai publică scriitori de azi (din dreapta şi din stânga Prutului), au o difuzare nesemnificativă. De altfel, criticul bucureştean ajunge greu nu numai la cărţile apărute la Chişinău sau Bălţi, ci şi la cele din Constanţa, Timişoara, Oradea sau Bacău, ba chiar şi la cele apărute la Iaşi şi la Cluj-Napoca. În ce mă priveşte, statutul de titular de rubrică în trei mari reviste literare – *România literară*, *Luceafărul*, *Viaţa românească* – mă ajută să mă informez mai uşor, căci autorii îmi trimit, adesea, cărţile lor. Dar criticul care nu are rubrică la o revistă cu mare vizibilitate are dificultăţi în a afla care sunt noutăţile. Este (încă) una dintre bizareriile vieţii literare româneşti.

M. P.: Am citit volumul Dvs. „O istorie literară a vinului în România”. O carte admirabilă şi polemică în acelaşi timp. Vă referiţi între altele şi la spaţiul meu interriveran. Cum credeţi, vinul, viţa-de-vie, cultura vinicolă, în general, au avut vreun rol aparte aici în ce priveşte păstrarea spiritului românesc ca *spiritus loci* în opoziţie cu regimul sovietic?

R. V.: Viţa-de-vie şi vinul au avut un rol-cheie în configurarea şi păstrarea identităţii naţionale a tuturor românilor, din toate provinciile pe care aceştia le-au locuit şi în toate epocile istorice.

În privinţa Basarabiei, cred că specialiştii vini-viticoli locali, a căror reputaţie a depăşit de mult frontierele Republicii Moldova, pot depune mărturie despre presiunile care s-au făcut, decenii de-a rândul, fie pentru a-i determina să abandoneze tradiţia vinificării româneşti/ europene, în favoarea „şcolii sovietice” (aşa au apărut, de pildă, soiurile georgiene, ca *Saperavi*, pe solul moldav), fie pentru a-i forţa să ajute la transplantarea culturii vinului în zone geografice unde aceasta nu se dezvoltase (Transnistria, sudul Ucrainei)...

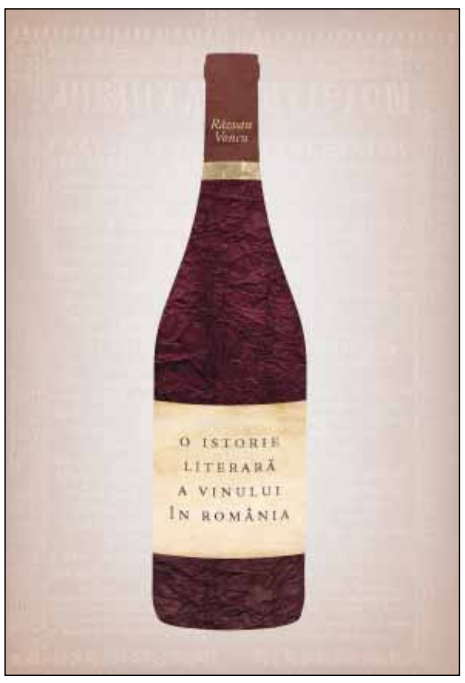

În aceeaşi ordine de idei, pătrunderea spirtoaselor de tradiţie rusă, de la *samagon* la vodcă, stimulată de comerţul unional sovietic şi de colonizarea, în Basarabia, a unor populaţii de pe tot cuprinsul URSS, a dat o lovitură grea nu numai sănătăţii fizice şi morale a basarabenilor, ci şi eno-gastronomiei locale. Renaşterea culturii vinului în Basarabia, regăsirea rădăcinilor acesteia (care sunt, ca şi în România, în cultura latină şi în spaţiul mediteraneean) sunt părţi componente ale renaşterii culturale şi naţionale. Ele au întârziat – şi încă mai întârzie, de fapt – din cauza sărăciei şi a dependenţei, până nu demult, de piaţa ex-sovietică: o piaţă lipsită, în realitate, de *cultura* vinului, pentru care acesta nu este un produs spiritual, ci o *băutură*. Deschiderea pieţei româneşti şi europene pentru vinurile din Basarabia va avea un efect puternic şi de lungă durată asupra regăsirii spirituale a basarabenilor înşişi. Care vor deveni tot mai conştienţi că vin de la Roma, nu de la Tula sau Tambov, şi că reprezintă un popor civilizat, de veche cultură...

Dintotdeauna, în Europa, oamenii s-au împărţit, spun antropologii, în *cei care beau vin* şi *cei care beau băuturi fermentate sau distilate din cereale*. Noi facem parte din prima categorie, iar priveliştea viilor care cresc frumos în Basarabia, şi din care nu curge vodcă, a fost la fel de elocventă ca evidenţa că, fie şi mutilat de „lingviştii” de la Tiraspol, idiomul vorbit aici e romanic, nu slav.

M. P.: Cum se vede Basarabia de la Bucureşti? E o geografie sălbatică, exotică, eterogenă, cu desăvârşire necunoscută pentru unii, sau totuşi un spaţiu asumat? Dar vă rog să evităm declaraţiile protocolare, să sărim peste retorica „podurilor de flori”.

R. V.: Dacă-mi propuneţi să sărim peste retorica „podurilor de flori” (şi sunt perfect de acord), atunci să sărim şi peste celelalte retorici posibile în această chestiune: cea a Basarabiei „înapoiate”, „necivilizate” sau, Doamne fereşte!, „ruseşti”, respectiv cea a României „ingrate”, „cu nasul pe sus” ori „fascistă”. Nu-mi plac stereotipurile şi încă şi mai puţin îmi place că, în loc să facem ce trebuie pentru a ne regăsi unitatea culturală, de un sfert de secol nu producem decât stereotipuri, unii despre alţii.

Aşadar, primul fapt îmbucurător este că Basarabia *se vede* de la Bucureşti. După ani de îngheţ al relaţiilor bilaterale, după ani de suspiciune abil întreţinută (un bolşevic reşapat de la Chişinău voia să ridice un zid pe Prut, fără să observe, sărmanul, că toate cetăţile Moldovei sunt pe malul *drept* al Nistrului, cu faţa spre stepa dinspre care veneau toate invaziile.. şi de unde vine şi politicianul respectiv). Doi factori au contribuit la asta: succesul european al României, care s-a schimbat enorm în ultimii 8 ani, şi deschiderea europeană a Basarabiei. Până la urmă, „îngheţul” voronian, deşi ne-a mâncat ani din viaţă, ne-a obligat să renunţăm la „podurile de flori” – adică la o imagine sentimentală, contemplativă şi fundamental greşită despre ce suntem – şi să ne percepem unii pe alţii mai „rece”, mai lucid. Ne-am văzut, în fine, *valorile* şi pe această bază solidă a reînceput construcţia unei relaţii bilaterale, a unei integrări culturale şi a unui sprijin necondiţionat în plan european. Am început să vedem *avantajele* reintegrării: o perspectivă nu prea înălţătoare spiritual, de acord, dar mult mai solidă decât „podurile de flori”...

Basarabia nu este, evident, exotică. Suferă doar, în primul rând, de o sărăcie extremă şi inexplicabilă, sărăcie de care nici România nu a scăpat decât de vreun deceniu şi-un pic. Apoi, este un spaţiu care lasă impresia de înghesuială, deşi foarte mulţi basarabeni au plecat peste hotare, la muncă. Înghesuiala provine din multitudinea de interese care se ciocnesc aici şi din tentativa unei părţi din societatea basarabeană, cea rusofonă, de a da impresia că este mai mare şi mai importantă decât este în realitate, prin agitaţie şi prin transplantarea, la Chişinău, a unui stil de viaţă de gubernie rusă. Pe spaţiul a nu mai mult de patrucinci judeţe din România, se înghesuie nu mai puţin de trei state (unul real şi două fantomă)!

Apoi, Basarabia este o lume a contrastelor, adesea, violente. Nu doar pentru că alfabetul latin se ciocneşte, în aceeaşi vitrină de magazin, de cel chirilic. Ci şi pentru că în Basarabia poţi întâlni intelectuali, români sau ruşi deopotrivă, extrem de rafinaţi, perfect europeni, şi autentice rebuturi umane ale nereuşitului experiment sovietic. În parcul de lângă Sala cu Orgă, de pildă, poţi lua zilnic mostre sociologice ale unor „oameni de prisos”, pe care regimul sovietic i-a transplantat aici şi, după ce aceştia au distrus Basarabia, i-a abandonat fără niciun rost, fără rădăcini, fără posibilitatea raţională a unui trai omenesc. Nu au niciun rost aici, nu au unde pleca. Nu au rădăcini nicăieri. Îi poţi vedea, repet, cum citesc ziare socialiste ruseşti (pline de un antiromânism visceral), cum comunică brutal, animalic, unii cu alţii, încercând să vândă puţinilor turişti relicve prăfuite ale epocii sovietice. Iar tu treci pe lângă ei, discutând cu scriitorul Arcadie Suceveanu subtile chestiuni de poetică a postmodernismului... O asemenea imagine contrastivă, în plin centru al unei capitale, numai aici, în spaţiul fost sovietic, cred că o mai poţi întâlni.

Ca şi în România, şi în Basarabia, cultura este, deocamdată, mai bună decât statul. Librăriile din Chişinău sunt spaţii europene, în care orice vizitator de la Bucureşti se simte acasă, în ciuda rafturilor cu carte rusească (nejustificat de multe, date fiind ponderea demografică şi nivelul de cultură al minorităţii rusofone). Pe acest teritoriu al cărţii, de altfel, nu există ostilitate între români şi ruşi, pentru că şi unii, şi alţii aparţin marii culturi europene.

Sunt convins, în acelaşi timp, că există mulţi români – cât de mulţi, nu ştiu, pentru că nu sunt sociolog – pentru care Basarabia nu există, după cum există nu puţini basarabeni, din păcate, convinşi că sunt „moldoveni” care vorbesc „moldoveneşte”... Asta e, însă, tragedia generală a epocii noastre: incultura, ignoranţa, ridicate la rangul de „stil de viaţă”. Mă tem că tinerii români care nu ştiu nimic despre Basarabia nu mai ştiu nimic nici despre România, de fapt, după cum nu reţin din Europa decât faptul că salariile sunt mai mari şi „iarba” se găseşte, la Amsterdam, în cafenea... Nu trebuie, însă, să comitem eroarea de a generaliza. Şi, mai ales, de a transforma opinia ignoranţilor în *opinie calificată*.

Trebuie spus şi că necunoaşterea reciprocă are şi alte cauze. Una ar fi relativa dificultate cu care se călătoreşte încă între România şi Basarabia. Din judeţele limitrofe (Iaşi, Galaţi) e ceva mai simplu, deşi necivilizat, datorită serviciilor de maxi-taxi. Dar din Bucureşti sau din Cluj-Napoca e mai complicat şi, în tot cazul, destul de scump. Poate că nu ar strica să le reamintim guvernanţilor noştri că biletul de avion de la Bucureşti la Chişinău e mai scump decât de la Bucureşti la Paris, ceea ce e o aberaţie. Ar trebui să le spunem că, în această penurie de proiecte de anvergură, o legătură feroviară decentă între Bucureşti şi Chişinău nu e tocmai un zbor pe Lună, se poate face... O şosea directă n-ar fi nici ea chiar aşa greu de făcut, în secolul în care englezii construiesc tuneluri sub Tamisa, iar între Marea Britanie şi Franţa se circulă pe sub Marea Mânecii.

Sunt prea optimist, nu-i aşa?

(Va urma)

■

Bienala şi Muzeul

(note despre ambiţii globale şi muzeificare)

Bienala Internaţională de Pictură Chişinău (BIP Chişinău) a ajuns la cea de a IV-a ediţie succesivă (începând cu 2009). Este o desfăşurare de forţe care încearcă să plaseze capitala Republicii Moldova pe harta picturală a lumii. Premiile, diversitatea stilurilor acceptate, mulţimea ţărilor participante, surprizele

de
Vladimir Bulat

nu s-au lăsat aşteptate de la o ediţie la alta, iar asta a făcut ca BIP Chişinău să suscite interesul, să provoace discuţii, să devină o platformă de analiză asupra fenomenului pictural contemporan. Dar toate acestea au un caracter esenţialmente local, periferic. Şi este simptomatic că anume un artist indigen este *curatorul* acestei bienale de proporţii, în aceeaşi persoană – directorul Muzeului Naţional de Artă din Chişinău: Tudor Zbârnea.

Pe de altă parte, rămâne o enigmă de ce nu participă la această Bienală nume importante ale fenomenului pictural contemporan. Acele nume care au *upgradat* percepţia picturii ca pictură în ultimele două decenii. Nu dau nume, pentru că nu doresc să „gripez" discuţia. Semnalez doar printr-o observaţie mai abruptă această stare de fapt. Care este una reală. Să ne înţelegem: nimeni dintre cei premiaţi, consemnaţi cu diplome sau nominalizaţi, nu sunt artişti care să-şi fi marcat epoca. Sau să fi participat la *Bienale* de artă contemporană de prim rang (Veneţia, Berlin, Moscova, Istanbul), la *Documenta de la Kassel*, la proiecte muzeale de proporţii etc. Totuşi, dacă-mi aduc bine aminte, în 2011 Marele Premiu i-a fost acordat unei foarte june pictoriţe din Moldova, Diana Tudose, premiu care trebuia să funcţioneze ca o rampă de lansare pe piaţa mare a picturii. Şi când spun piaţă, nu mă refer câtuşi de puţin la aspectul comercial, la reţeul de marketizare a picturii sau la casele de licitaţie. Deloc. Era pur şi simplu lansat un pariu atunci. O Bienală tânără, locală, propulsa un artist tânăr, foarte talentat, interesant, care ar fi trebuit să declare lumii că în Moldova se face pictură de calitate, sincronă cu problematica şi dezbaterile din lumea largă. Dar asta se putea face doar într-un context adecvat, competitiv, deschizător de drumuri. Într-o expoziţie importantă, regizată de un curator de prim rang, cum ar fi Okwui Enwezor[1], de pildă. Acum pot să spun că nu a fost să fie!

Celelalte două ediţii au premiat doi artişti din Asia de Est: Toshio Yoshizumi, Japonia (2013) şi Otgonbayar Ershuu, Mongolia (2015). E un alt simptom: aducerea în prim-plan a exotismului, o preocupare adiacentă a avangardei denumite cândva „istorice".

În concluzie, BIP Chişinău nu şi-a găsit încă, din punctul meu de vedere, o ţintă foarte clară. În lipsa unui demers curatorial solid, a unui discurs teoretic clar definit, lucrările pentru care optează apoi Juriul nu-şi vor face decât şi eventual loc pe rastelurile Muzeului Naţional de Artă al Moldovei, asta în cazul în care autorităţile moldovene vor găsi resursele necesare pentru a le achiziţiona. Oare nu e o miză prea mică, să faci o Bienală internaţională doar pentru a avea de unde să alegi, în cele din urmă, nişte piese picturale care cine ştie dacă îşi vor găsi vreodată locul într-o viitoare expoziţie permanentă a Muzeului?

Există însă şi efecte extrem de benefice ale proiectului despre care facem vorbire. În acest an Muzeul Naţional de Artă al Moldovei a găzduit expoziţiile personale a trei dintre artiştii care au figurat în BIP Chişinău: Toshio Yoshizumi, Lena Khvichia (Lituania) şi Ewa Miazek (Polonia). Cel dintâi, după cum menţionam, a fost marele câştigător al ediţiei din 2013 a BIP Chişinău. Din punctul meu de vedere, anume prin aceste trei expoziţii personale se *salvează* şi BIP Chişinău 2015, devenind, explicit, un proiect cu adevărat notoriu. Un mare eveniment al anului.

Trebuie să recunosc că cea mai interesantă dintre cele trei expoziţii *solo* mi s-a arătat a fi cea semnată de poloneza Ewa Miazek. *Farmecul arheologic al banalului cotidian*, astfel aş defini demersul ei, aşa cum se desprindea din ansamblul format din câteva cicluri, expuse în sala mare a Muzeului Naţional de Artă al Moldovei: *Pompei*, *Centru comercial*, *Locuri sigure*, *Oraşul* etc.

Artista decupează cu pricepere unghiuri aleatorii din metabolismul oraşului şi investeşte imaginea cu un statut irepetabil, demn de admirat, ca o proiecţie spre ieri şi azi, deopotrivă. Pictura ei nu are nimic spectaculos, nu conservă imagini de reţinut, semnificative în sens istoric, compoziţional sau tematic, dar devine importantă tocmai pentru că desfide toate aceste elemente. Chiar şi ciclul *Pompei* nu ne arată decât filtrat oraşul renăscut din lava vulcanului Vezuviu. Este mai presus de orice o meditaţie asupra umorilor oraşului în general, fără a se preciza ce este bun sau ce este rău**.** Putem intui şi, deopotrivă, aşeza laolaltă şi Sodoma, şi Gomora, şi Pompei, şi Amsterdam, ca o simbioză cumulativă a *locului pierzaniei*. În spatele aparenţelor artista formulează teme grave, permanente, invazive.

* * *

Şi pentru că există o vreme să aruncăm cu pietre, vine şi vremea când trebuie să le strângem. O vreme să aduni pietre ne propune sculptoriţa Miriam Gamburd, fiica clasicului picturii moldoveneşti Moisei Gamburd (1903-1954), care expune în Muzeul Naţional de Artă al Moldovei

Miriam Gamburd şi autoportretul

pentru prima oară, după 38 de ani, de când a părăsit oraşul natal, stabilindu-se în Israel. Selecţia foarte discretă, reunită sub titlul *Vreme să strângi pietrele*, în versiunea Septuagintei a cărţii Ecleziastului, prezintă un decupaj al creaţiei artistei din ultimii 15 ani şi cu referinţe clare anterioare. Ei bine, marea şi profunda temă a acestei expoziţii este imaginea omului şi relaţia acestuia cu puterea, dar şi cu semenii. De fapt, tema puterii este o constantă în opera artistei Miriam Gamburd. În acest proiect, care durează de mai bine de zece ani, artista a încercat să reflecte vizual *luptele* şi *tensiunile* dintre forţele Cerului şi ale pământului; elemente ale puterii şi confruntării, aşa cum se desprind ele din lectura unor cărţi sacre ale religiei iudaice: Tanah, Talmud, Midraş etc. Cărţile pomenite interzic în chip clar şi explicit orice reprezentare, mai ales – sculptată, cioplită: „nu-ţi face chip cioplit". Artista a răscolit timp îndelungat prin *imaginarul complex* al cărţilor sacre şi a ajuns la concluzia că dintre nodurile hermeneutice ţâşneşte dorinţa de a depăşi şi de a părăsi „vârfurile înzăpezite ale moralei şi moralităţii" (Miriam Gamburd).

Întreaga problematică a fost analizată, disecată şi decriptată vizual şi literar într-un somptuos volum, intitulat *The Pulse of the Evil Impulse*, editat de Miriam Gamburd la Tel Aviv, în 2010, într-o elegantă ediţie de lux, trilingvă: ebraică, engleză şi rusă. O parte din acest material (în special desenele) apare în faţa publicului de la Chişinău spre a se demonstra o dată în plus că discursul artistic este un act profund intelectual, inovator şi nu de puţine ori – provocator, coroziv.

La intrarea în expoziţie rulează un material video (*Cherubs in Life-Size*), lucrat în tradiţia desenului animat, a cărui temă este *deconstruirea* miturilor şi *relativizarea* modelelor culturale – două „tehnici" ale post-modernismului. Artista propune înlocuirea unor monumente iconice din diverse părţi ale lumii (Bamyan, Paris, Moscova, Padova, Tel Aviv, Rio de Janeiro)[2] cu figuri de heruvimi, aflate într-o eliberare sexuală desăvârşită. Cum chestiunea erotismului la îngeri şi heruvimi constituie o problematică străveche şi spinoasă, tot astfel şi felul în care apar şi dispar monumentele – peste tot în lume – este o dezbatere care va rămâne pentru totdeauna deschisă. Şi aici, indubitabil, este vorba despre raporturi de putere, de tehnici de manipulare şi persuasiune, de pretexte şi conjuncturi.

Artist contemporan în sensul cel mai exact al termenului, Miriam Gamburd este mai întâi de toate un *intelectual*, care confirmă că pentru a înţelege tribulaţiile timpului în care trăieşti şi creezi te vei ciocni/te vei confrunta cu o irepresibilă nevoie de a studia şi de a cunoaşte trecutul, cărţile sfinte, istoria, miturile, literatura. Nu poţi funcţiona ca artist în zilele noastre decât dacă aceste componente formative sunt subsumate şi poate chiar subordonate actului de creaţie, care este un act de cunoaştere prin excelenţă.

Iunie 2015

[1] A fost primul curator de origine non-europeană al *Documenta de la Kassel*, ediţia a 11-a, în anul 2002. A pariat foarte mult pe prezenţa picturii în acel prestigios context. Şi, într-adevăr, după acel an pictura a redevenit un obiect de studiu şi interes pentru curatorii contemporani şi o prezenţă vie în marile proiecte internaţionale. Acum Okwui Enwezor conduce prestigioasa instituţie muzeală *Haus der Kunst* din München.

[2] Pentru a se identifica monumentele de care este vorba în acest material video, se impune, desigur, un efort de rememorare şi un anumit confort intelectual. Oraşele de care pomeneşte artista deţin monumente iconice, cu un important aflux turistic, iar imaginea lor îţi răsare în minte imediat ce pronunţi numele localităţii. De pildă, când pronunţi Padova, statuia *condotierului* Gattamelata, semnată de marele Donattelo, este cea care-ţi apare ca referinţă.

▣

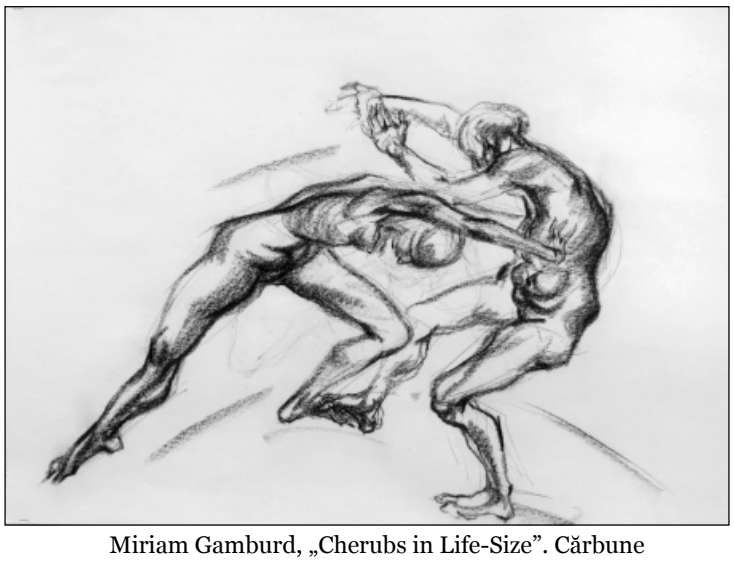

Miriam Gamburd, „Cherubs in Life-Size". Cărbune

Miriam Gamburd, „Studii de capete". Cărbune, 1998

Mihaela Perciun

Comunista expirată

(fragment de roman)

În toate raioanele republicii, ba şi în toată ţara, se instaurase o foarte frumoasă tradiţie, una de pe urma căreia aveau de câştigat toţi. Aproape toţi. Totuşi, cel mai mult urma să profite preşedintele de colhoz, care încă din vară apela la comitetul raional, iar aceia la ministerul învăţământului, unde se aprobase o directivă distribuită prin toate secţiile raionale: toţi elevii claselor mari erau chemaţi să-şi demonstreze dragostea de patrie. Cum altfel dacă nu prin participarea activă la strânsul roadei de pe lanurile şi viile colhozului? Fiecare în colhozul lui! Recoltarea propriu-zisă era un proces bine organizat şi ţinut în vizorul şi sub controlul riguros al preşedintelui, persoană extrem de cointeresată în strângerea la timp a strugurilor, roşiilor, tutunului sau a sfeclei de zahăr. Toată responsabilitatea, cu presiunea ei enormă, cădeau pe umerii lui, care trebuia să raporteze zilnic superiorilor despre buna desfăşurare a lucrărilor, iar în final să declare îndeplinirea planului cu toate cele o sută cincizeci de procente. Se putea şi mai mult. De la caz la caz.

Dimineaţa devreme, la porţile şcolilor, turau nerăbdătoare motoarele camioanelor cu caroseria descoperită, în care fuseseră fixate provizoriu mai multe scânduri transversale. Un fel de banchete sclipuite la repezeală. Elevii mai slabi şi mai neputincioşi urcau mai întâi pe roată, de unde şoferul sau alţi elevi, mai robuşti, îi ajutau, adică îi trăgeau peste bordul maşinii de-şi zdreleau genunchii. Nici să pună o scară... Şi câte scări îţi trebuie pentru toate camioanele raionului!? Şi dacă cineva ar luneca şi ar cădea? Traşi de mâini, erau în mai mare siguranţă. Văzându-se în caroserie, se ghemuiau strâns unul în altul pe acele scânduri ca să nu-i ia vântul pe sus. În mare viteză, animaţi de acordurile cântecelor pionereşti, ce răsunau sacadat din cauza hopurilor şi gropilor drumului de ţară, elevii erau transportaţi şi descărcaţi pe câmpia sau dealul cu pricina. În funcţie de indicaţiile preşedintelui. S-a întâmplat să culeagă şi tutun, mai rar, dar s-a întâmplat. Un pedagog ingenios le-a explicat că tutunul e bun, şi nu doar pentru ţigările pe care unii dintre ei deja le-au încercat... N-a arătat cu degetul, s-a subînţeles cine dintre elevi a fost văzut. Apoi a adăugat:

- Mai bine ai fuma o balegă de cal, decât tutun lipicios şi puturos... şi a râs, iar elevii s-au uitat la el şi n-au schiţat niciun zâmbet.

Fusese cândva o elevă sârguincioasă la şcoala-internat şi, cu întreaga ei putere de adolescentă, Reghina Ivanovna s-a implicat activ la recoltare, i s-a explicat din clasa întâi cu câtă trudă cresc colhoznicii, an de an, roadele câmpului. Nu se mai numeau ţărani! Muncea cu tragere de inimă pe ogoarele patriei până dădea bruma din noiembrie. Doar atunci copiii erau rechemaţi la şcoală, cu câteva zile înainte de 7 noiembrie... chiar dacă mai rămâneau nerecoltate hectarele de sfecla de zahăr. Cine să se pregătească de paradă în locul lor? Cine să defileze alături de veterani pe strada principală? Cine să fluture drapelele roşii şi portretele scumpilor conducători, promotori ai comunismului? Ei! Elevii claselor superioare!

Nici prin cap să-i treacă s-o scutească pe fiică-sa de aceste munci. A insistat să meargă la cules de struguri! O muncă agricolă foarte nobilă, dacă e s-o comparăm cu recoltarea manuală a sfeclei de zahar sau a frunzelor de tutun! I-a pus în mână o căldăruşă pe potrivă, să-i fie comod să culeagă, să nu se opintească cărând-o spre vană.

Ajunsă pe colină, unde îşi imaginase să găsească o plantaţie de vie exact ca în manuale, fata se zăpăci. Unde-s rândurile lungi de spaliere, cu viţa legată pe trei nivele? Via nu se vedea nicăieri, doar un lan de mohor cu spice mătăsoase şi pufoase, pălămidă ţepoasă mai 'naltă decât mohorul şi, pe ici-colo, câte un susai înflorit. Asta la prima vedere. Brigadierul le-a arătat tufele de poamă-căpşună, care se răspândeau în toate direcţiile printre buruieni. Le-a mai atras atenţia că-i foarte coaptă şi că trebuie strânsă cu grijă, bobiţă cu bobiţă, că-i păcat de munca colhoznicilor, iar colhozul mai are în plan să iasă primul la întrecerea socialistă pe raion, aşa că toţi trebuie să participe la această competiţie!

- Asta-i vie? Asta-i pălămidă! exclamă fata cu sinceră indignare.

- A plouat mult vara, au rodit şi cele bune, şi cele rele! glumi inspirat brigadierul.

Pentru o mai mare eficienţă, au repartizat câte un pioner la fiecare rând de vie şi i-au îndemnat la treabă. La prima atingere bobiţele s-au împrăştiat ca mercurul. Să le tot numeri. Vreo oră s-a mocoşit fata sub acea tufă. Când ridică şi ea capul din bălării, nu-şi văzu colegii – avansaseră cu mult faţă de ea. Mai să plângă de necaz. Şi atunci veni lângă ea diriginta, s-o încurajeze, s-o ajute. Învăţătoarea se aplecă, găsi sub o pălămidă câteva bobiţe, le aruncă în căldăruşa fetei şi se retrase să-i urmărească şi pe ceilalţi. Un coleg mai clăpăug, grăbit să-şi treacă în catastif căldarea plină, trecu fulgerător prin tufele de pe rândul fetei, care l-a înjurat urât, încât diriginta s-a albit la faţă. A declarat că nu mai culege o boabă şi nici nu le mai adună pe cele risipite. Într-un twist accelerat, începu să le strivească, afundându-le în ţărâna reavănă. Se putea o soluţie mai inspirată!? Tropăind aşa, n-a observat cum pe costişa din apropiere frână brusc o maşină. Preşedintele de colhoz, tovarăşul Durnea, coborî cu ochii ţintă la fata care îşi făcea de cap. Fire impulsivă, el n-a putut să-i admire „dansul" la fel de calm cum o făceau ceilalţi adulţi, pedagogii. Nu-şi credea ochilor că o puştoaică îşi bate joc de munca de-o vară a colhoznicilor. Se repezi şi când mi-o apucă – îi făcu chica morişcă! Câteva şuviţe din părul fetei îi rămaseră în pumn, printre degetele butucănoase şi negre, colorate de tescovină! Surprinsă de intervenţia furioasă a preşedintelui, fata s-a pus pe urlat! Nu atât de durere cât de sperietură.

- E-hee! Tu-i muma ei de...

- Ce faceţi, tovarăşe Durnea?! au sărit învăţătoarele şi diriginta. Prea târziu.

- Să-i arăt eu cum...

- Asta-i fiica prim-secretarei...

- Da' să fie şi a lui... şi... îşi înghiţi restul cuvintelor. Abia atunci a realizat pe cine păruise.

- Da' de ce nu mi-aţi spus!? Se răsti la diriginta care, cu destul tact, a încercat să-i explice că nu-i frumos să înjure de faţă cu nişte copii şi că ar fi bine... că ar trebui să-şi ceară scuze...

- Cum să-mi cer scuze, n-o auzi cum urlă?

Fata a continuat să ţipe cu aceeaşi intensitate, vrând parcă să exaspereze pe toată lumea. Preşedintele a urcat, timorat, în maşină şi a plecat. La „cantoră". Să-i telefoneze Reghinei Ivanovna, să-i explice cum ştie el, cu impresiile lui, ce şi cum s-a întâmplat dintr-o simplă confuzie. Trebuie să-şi ceară scuze întâi de toate de la prim-secretară, de la mama care era, şi nu de la o puştoaică alintată.

Ghinion pentru toată ziua! Prim-secretara nu era în birou, nu i-a răspuns la telefon, şi Durnea s-a stresat şi mai mult. - Precis că mi-o ia înainte cu plângerile ei mincinoase. Oare ce-mi va face Reghina Ivanovna pentru noua *cuafiură* a fiică-si? Eram în relaţii bune, aşteptam... să mă avanseze. Acum la ce să mai sper? Şi dacă aş scăpa doar cu probozeala... Numai nu pe linie de partid! Orice, oricum – numai nu pe linie de partid! Numai nu pe linie de partid! Ca pe o *mantra* a tot repetat preşedintele această frază, implorând divinitatea.

Ce pedeapsă mai aspră poate primi cel care s-a făcut vinovat de o greşeală atât de gravă? Cum să păruieşti o elevă? Nici el n-a înţeles cum s-a întâmplat. - Pe o simplă elevă se poate, dar nu pe fiica prim-secretarei, dobitocule, pricepi diferenţa?! - Oare mă mai lasă preşedinte? - Să-i săruţi mâinile dacă te face simplu brigadier! Şi să-i fii recunoscător toată viaţa pentru indulgenţa ei.

Câteva zile a umblat frământându-se, iar când Reghina Ivanovna l-a convocat, era sigur că-l eliberează din serviciu din propria lui iniţiativă. Îl părăsise curajul şi toată forţa de convingere i se risipise, irecuperabil. I se zbătea ochiul stâng, avea un tic nervos pe care nicicum nu reuşea să-l reprime. Dacă ar fi ţinut o rămurică, s-ar fi văzut că şi mâinile îi tremurau ca varga când a intrat în anticameră. Mark Zaharovici, al doilea secretar, parcă îl aştepta. S-a apropiat, i-a strâns mâna rece şi transpirată, apoi l-a invitat la el în birou şi i-a turnat un coniac. Cu mare atenţie să nu-l verse, căci îi tremura rău mâna, Durnea l-a dat peste cap. Imediat s-a simţit mai bine, i-a dispărut şi tremuriciul. Au mai schimbat câteva cuvinte, şi, când să iasă... trebuia să se întâmple anume aşa: a dat nas în nas cu Reghina Ivanovna! Birourile erau uşă în uşă. Unde să se ascundă, în ce gaură de şoarece!? Binevoitoare, ea îi strânse mâna, îl întrebă de sănătate, despre ce mai face soţie-sa... Avea metodele ei de lucru cu oamenii, se interesa minuţios de toţi. Îl ţinea minte pe fiecare. L-a privit lung, dar n-a scos niciun cuvânt despre incident. Preşedintele ţâţâia. Îşi imaginase cum prim-secretara îi sare în cap, certându-l pentru neghiobia lui. Şi nimic? Nu prea înţelegea de ce nu-i cere explicaţii. De ce nu-l ia în răspăr de să-i piară pofta de viaţă pentru toată ziua? Nu se poate să nu fi aflat şi nici nu crede că nu-i pasă de fiică-sa. L-a iertat fără să-i audă scuzele? El ce să facă? Să tacă în continuare? Să uite, să nu-şi mai amintească de nefericita întâmplare? Cum să uite? Cum să uite dacă îl frige... şi nici nu i-a explicat măcar! Ar începe vorba, dar se teme. Oare de ce l-a convocat? Era gată s-o urmeze, dar a întârziat o secundă întreagă şi ea reuşi să-i închidă uşa. În nas. Ferm.

Să intre? Să mai aştepte? De i-ar propune şi ea o cinzeacă, s-ar linişti poate, căci iarăşi se simte anapoda. Se uită la basca pe care o frământa în mână. Arăta ca o cârpă. Nu-şi putea controla emoţiile. Cum s-o mai pună în cap? Măcar arunc-o la gunoi! Şi când te gândeşti că toate astea-s din cauza câtorva bobiţe de poamă... să fi fost măcar o căldare plină cu struguri, mai înţelegeam, da' aşa?! Cum de-am sărit în capul fetei? Dintr-o prostie să-mi stric frumuseţe de relaţie clădită cu atâta migală în lungile nopţi de iarnă? Dac-aş fi ştiut...

De ce nu mă invită? Să intru iar la Zaharîci? Să-i cer încă un coniac? Mare pomană şi-a făcut cu primul... m-a încălzit la linguriţă. Părea să fi scăpat de frica cea mare... dar nu, uite-o că iar se întoarce, se zbenguie prin stomac. Gata! Cum s-ar zice, cu o moarte sunt dator! Dacă am făcut-o, n-o mai pot da înapoi! Şi tocmai atunci o auzi pe Reghina Ivanovna prin interfon spunându-i secretarei să-l invite pe tovarăşul Durnea, căci ea îl aşteaptă. Sări în sus şi se grăbi să deschidă uşa şefei.

În timp ce pentru a doua oară în acea dimineaţă îşi strângeau mâna bărbăteşte, secretara le-a servit cafelele. Nu obişnuia, dar din politeţe Durnea şi-a sorbit-o din două înghiţituri, fierbinte cum era, să scape de frământările ce nu se domoleau în stomacul lui. Intrase în acel birou de atâtea ori, îi era atât de familiar. Acum de ce se simte stingher? S-a aşezat la locul lui, la măsuţa ataşată perpendicular biroului enorm de prim-secretară. Acest ansamblu de mobilier era utilizat în toate birourile şefilor. Vizavi trebuia să se aşeze şi ea, dar nu se grăbea, se plimba în spaţiul dintre geam şi fotoliile de lângă perete. Durnea nu le mai văzuse, nu erau aici lunea trecută, la volanta de *cinci minute* a preşedinţilor de colhoz, care a durat mai bine de trei ore. Putea să nu le observe?... Putea, pentru că primise prea multe instrucţiuni. Acum avea posibilitatea să le examineze fără grabă. Deci şi-a schimbat mobilierul?

Toţi ştiu cu câtă atenţie, zi de zi, Reghina Ivanovna citeşte ziarele. Începând cu *Pravda, Izvestia, Trud* şi terminând cu cele republicane. Răsfoieşte deosebit de minuţios *Moldova Socialistă* şi *Sovetskaia Moldavia*, care ar fi trebuit să fie identice. Niciodată nu erau.

Cum oare ţine ziarul de nu-i obosesc mâinile? N-are pe ce să le sprijine. Fotoliile sunt fără braţe... Dar dacă îi plac? Că-s frumoase, nimic de zis! constată el, cercetându-le mai atent. Unde le-o fi comandat... capitonate cu ţesătură fină, de calitate? Şi în biroul meu s-ar potrivi, doar că mi-ar trebui trei. Alăturate, ar face cât un pat. Hâtră-i Reghina Ivanovna! Într-un timp au circulat diferite zvonuri şi clevetiri urâte despre ea. N-am crezut niciun cuvânt! Eu n-aş putea!... Da' mai-mai aveam să-i cad în capcană. Mai demult... Mă chemase cu treabă şi eu simţeam cum parcă mă încuraja cu privirea... Cu privirea! Nu altfel!? E om şi ea. O înţeleg... Da' cine oare ar vrea s-o mai...? cântărea el, ca bărbatul, din punctul lui subiectiv de vedere. Acum, că văzuse fotoliile noi, dubiile au început să i se împrăştie. Nu mai scorneşte lumea degeaba... până nu vede... Şi despre mine au născocit minciuni... multe minciuni, da' eu mă bucuram! O fi având şi perne, şi cearceafuri?... Nou şi dulapul de lângă fotolii! Brusc, se trezi la realitate. Reghina Ivanovna îl urmărea cu mare atenţie, încercând să-i citească gândurile. El se fâstâci.

- Iată de ce v-am invitat! Prim-secretara îşi începu discursul cu o voce caldă, cu o intonaţie maternă, dându-i parcă răgazul să revină cu picioarele pe pământ.

- Ştiu cât de mult aţi muncit, cum v-aţi jertfit pentru binele Patriei şi al partidului, pentru acel colhoz pe care l-aţi ridicat şi îl conduceţi cu succes. Ştiu că o să vă fie greu, dar partidul şi eu personal considerăm că experienţa, capaci-

→

tatea şi voinţa dumneavoastră sunt foarte binevenite pe un alt tărâm de activitate.

Asta-i bună, se bucură el. Mă avansează! Trebuia mai de mult s-o trag de chică pe fiică-sa... m-ar fi avansat de zece ori până acum!

- Doar pentru că vă cunosc şi vă apreciez calităţile de conducător, eu, dar şi membrii biroului raional, am ajuns la concluzia să sunteţi cea mai bună candidatură pentru a vă încredinţa un alt colhoz, Karl Marx. Şi vreau să ştiu când aţi putea să luaţi, cum se zice, în primire hăţurile conducerii?

Mai bine mi-ar fi propus să *dau în primire*, se întristă preşedintele. Decepţia nu i se citea pe faţă, fusese mixată de incertitudine: l-a iertat pentru acea întâmplare nefericită?

- Sunt sigură ca în scurt timp veţi face ordine acolo, iar colhozul va ajunge printre primele în raion, precum a ajuns şi *Zarea Communizma*.

Fermitatea din vocea prim-secretarei l-a readus la realitate.

- Mă trimiteţi în alt colhoz? se miră el. La asta nu se aşteptase.

- Da' unde ai fi vrut?

- Nu-nu, nicăieri... şi respiră uşurat. Se pare că a trecut! Apoi adăugă:

- Dacă trebuie – totdeauna gata! Deşi aş fi rămas unde sunt, m-am obişnuit cu lumea. La început nu ne înţelegeam deloc, acum s-au dat după mine, dezghioacă puţin şi în rusă... am învăţat şi eu vreo câteva vorbe de-ale lor.

- Partidul are încredere, îşi pune mari speranţe în capacităţile tale! Şi dacă vei face faţă şi acestei sarcini, eu personal voi cere să fii avansat, şi vei sluji partidului... în *raikom* sau în sovietul raional... vedem noi unde... Ţin minte – n-am uitat! Eu niciodată nu-mi uit promisiunile, chiar dacă se întâmplă pe unele să nu le pot îndeplini imediat... dar niciodată nu-i târziu. Ţin minte şi rugămintea soţiei dumitale, am uitat cum îi spune... ţin minte totul! Când pot să raportez că aţi preluat cârmuirea colhozului?

- Să încheiem însămânţarea grâului de toamnă şi...

- Trebuie s-o începeţi urgent şi în colhozul Karl Marx, tovarăşe Durnea! Trebuie să preluaţi conducerea cât mai repede posibil, aţi înţeles?

- S-a făcut!

- Puteţi să mergeţi în recunoaştere pe teren, o zi vă ajunge?

- Ajunge! O zi! Dacă ziceţi o zi – o zi ajunge! Vru să mai adauge „ba-i prea mult", dar ţinu pauza într-o tonalitate serioasă şi gravă, care-l salvă.

Privind-o direct în ochi, nu văzu altceva decât două găuri negre. I s-au afundat? Parcă nu era atât de urâtă! Durnea nu pricepea asemenea subtilităţi, nu-şi imaginase că acela era efectul machiajului prea intens pe care şefa şi-l aplica în ultima vreme.

Reghina Ivanovna căzuse pe gânduri, nu-l mai auzea. Regreta că se prezentase mult înainte de ora mesei, altfel l-ar fi invitat să bea împreună un coniac sau şi altceva. Ce ar fi dacă l-aş aduce mai aproape de mine? Oare să-l avansez? Ori să-l trimit totuşi în cel mai sărac colhoz, căci prea s-a lăbărţat? Să-l... ce să fac cu el? Îmi plăcuse... îmi plăcuse cândva... Cât de mult mi-l doream... pe timpuri dormeam în casa lui... Îl auzeam sforăind... eram gata să... să-l *avansez* pe loc... Bine că nu m-am grăbit. Cu timpul mi-a trecut... mi s-au mai schimbat gusturile. Acum văd cât de necioplit este... Oare aşa a fost dintotdeauna? Dami plăcea... şi mereu mă întreb dacă în vâltoarea acelor evenimente n-am avut nimic cu el... Să fi rezistat tentaţiei? Incredibil...

- Mai ai treabă prin centru? Prin magazine, poate?

- Treabă? Nu prea...

- Te mai primblă, mai vezi cum am refăcut parcul şi te rog să revii exact la unu, da? Pauza de masă e de la unu la două. Vreau să mai discutăm, să nu ne deranjeze nimeni.

- Da' cine să ne încurce?... că... n-am ce...

- Acum nu pot... În pauză, tovarăşe Durnea! În pauză discutăm! Rosti cu apăsare toate cuvintele, încât tovarăşul Durnea, ca un soldat proaspăt încorporat, îşi alinie braţele de-a lungul corpului, luând poziţie de drepţi. Una destul de strâmbă!

- Am înţeles!

A înţeles. Cum să nu înţeleagă o aluzie atât de directă? Poate vrea să discute o temă serioasă? Iar lui să i se pară naiba ştie ce! Mai circulă şi azi bârfe despre ea? Cine-o ştie?... Că nu i-am ţinut lumânarea!

Ha?! Da' de ce lumânarea? Lumânarea se ţine la mort. Oare în clipa de pe urmă, dacă-i ţii lumânarea - îţi mărturiseşte totul? Ba bine că nu! N-are timp de asta, el vrea să moară! S-ar potrivi mai bine o altă vorbă populară: n-am ţinut-o de picioare! Da, desigur, asta s-ar potrivi mai bine! Dacă n-am ţinut-o – n-am ţinut-o! Şi dacă s-ar fi întâmplat... sau dacă se întâmplă s-o ţin?... Căci spre asta se cotileşte polobocul... A? În rest – femeie tare de treabă. N-am ce spune despre ea decât numai de bine.

Exact la ora fixată bătu la uşa anticamerei. Aproape cu aceleaşi trăiri, poate mai intense decât cele de dimineaţă. Coniacul demult îşi pierduse efectul. Locul secretarei era gol, trase de uşa celui de-al doilea secretar. Încuiată. Păcat, o cinzeacă i-ar prinde foarte bine acum. Uşa prim-secretarei se deschise: îl aştepta rezemată de tocul uşii. Ce să facă? Doar să intre. Nu mai are cale. Nu mai poate da îndărăt.

- Vă aşteptam, se adresă ea foarte oficial, încât el amuţi. Credea că vor fi *per tu*, cum i-a vorbit când a fost la el acasă, în sat.

- Da, am venit, precum mi-aţi spus...

- Foarte bine. Dar de ce vă emoţionaţi? Dimineaţă eraţi mult mai relaxat... ce vă incomodează? Sau cine?

- Nu-nu! Nimeni.

- A? Aţi cântărit posibilităţile?

- Nu mai am de ales.

- Sunteţi gata să vă transferaţi?

- Dacă trebuie...

- Aţi discutat cu soţia? Ea ce zice?

- Nu, n-am apucat, n-am ajuns acasă... încerca el să susţină discuţia, dar n-avea astfel de abilităţi şi răspundea prompt şi concis la întrebări, sperând să-şi ia un respiro până la următoarea. Nici ea nu prea avea cu ce să întreţină conversaţia. Doar să afle dacă-i gata să se mute şi unde i-ar fi mai bine? Şi se mai frământa cu o idee mai veche: poate să-l trimită la sindicate? Îşi doreşte un locşor călduţ şi liniştit... Privind la mâinile lui neîngrijite, constată că nu i-ar plăcea să le simtă mângâierea şi aşa îi pecetlui soarta.

Mistuit şi el cum era, se întoarse spre fotolii:

- Frumoase... Acum le-aţi procurat!?

- Tapiseria-i frumoasă... nu ştiu cât de practice sunt, dar îmi plac! De curând mi le-au adus...

- Să le testăm?

- Adică? sări ca friptă Reghina Ivanovna.

- Îmi daţi voie? Vreau să văd cum mă simt, poate-mi comand şi eu... în biroul meu din... cel nou.

- Poftim, cu plăcere! Această discuţie la persoana a doua crea un disconfort sesizat de ambii, dar nici unul, nici altul nu înţelegea ce vrea celălalt. Durnea se aşeză într-un fotoliu şi imediat simţi lipsa braţelor.

- Fotoliul trebuie să aibă şi braţe... altfel...

- Da, aşa le-am spus şi eu.

- Da?... se miră el, trădându-şi emoţia, o emoţie de copil amăgit, pentru că aştepta să audă altceva.

- Acuşi se termină ora mesei şi încă n-am auzit explicaţiile dumitale referitoare la acel incident. Tăcu, lăsând pauza să-şi facă efectul, iar Durnea se grăbi s-o întrerupă.

- Îmi cer scuze, îmi cer scuze de o mie de ori! Sincer vă mărturisesc că n-am vrut. N-am ştiut! N-am ştiut că-i fiica dumneavoastră, dragă Reghina Ivanovna. Ce să fac ca să mă iertaţi?

- Contează oare al cui este copilul? Nu contează! Şi nu aveţi dreptul să-l trataţi într-un mod atât de barbar. Dacă aţi fi tras-o de ureche – aş fi tăcut. Chiar de ambele – n-aş fi zis nimic, dar să-i smulgeţi părul din cap! Şi nu aşa, ci din frunte! Dacă rămânea cheală?... Vă puteţi imagina cât de gravă ar fi fost situaţia?

- Jur că n-am ştiut!

Starea de fericire şi freamătul aşteptării l-au părăsit repede. Schimbarea de dispoziţie îi transfigură expresia feţei.

- Vă cred, vă înţeleg, şi să nu mai aud că ridicaţi mâna la copii! Ei sunt viitorul nostru!

- Desigur! Niciodată mai mult! Vă promit!

- Îmi pare rău că a trebuit să ating această temă destul de neplăcută... Un coniac? se adresă ea de parcă nu s-ar fi întâmplat nimic.

- Nu-nu, mulţumesc. Altă dată cu plăcere, acum... pot să plec?

- N-am să vă reţin!

Ieşi ca din puşcă. Supărat că degeaba a tocat trei ore prin parcul raional. A sperat s-o îmbuneze... şi trebuia să se întâmple anume acum? Ce ghinion!... Tocmai când era gata să-l avanseze... îi ieşi în cale puştoaica de fiică-sa... şi hai de la început cu aşteptatul!

- Şi lumea o mai bârfeşte!? Nici pe departe nu-i adevărat! Încerca să se convingă pe sine tovarăşul Durnea. De te-ai potrivi lor, ai crede-o curvă! Da' nu-i, nu s-a dat la mine! Niciodată n-a făcut-o! Am discutat liniştit... fără vreo aluzie. Nici n-a strigat... Măi, că-i rea lumea asta, atâtea i-a scornit! Să mai aud pe cineva c-o bârfeşte! Ştiu ce-o să-i fac!... Cred că m-a iertat!... Că nu de plăcere am tras-o de chică... am confundat-o... să fi fost îmbrăcată mai frumos – aş fi holbat ochii, aş fi deosebit-o de ceilalţi... da' aşa?...

Reghina Ivanovna se ridică din fotoliu şi merse spre geam, rezemându-se moale de pervaz. Să-l urmărească când va ieşi: ca un învingător sau ca un perdant? A aşteptat degeaba, el părăsise clădirea în fugă, ea nici nu l-a observat. ■

Cu mic cu mare la „Cronograf"

Noi apariţii la Editura Cartier

Dorin Tudoran, ***Băsesc, deci exist!*** Inteligheţie şi putere în România, 2004-2014. Colecţia Cartier rotonda, 2015

Întrebarea este: cum de găseşte cineva resursele de onoare pentru a se raporta critic la un popor, dar nu găseşte niciun dram de curaj să se raporteze critic la un om, fie el şi Traian Băsescu, în al cărui proiect politic crede şi ale cărui merite nu pot fi negate?

Răspunsul ar putea fi că un popor e aproape o *abstracţiune* în raport cu un om politic în viaţă, foarte puternic, cu un temperament viforos şi un comportament deseori imprevizibil. Numai că un intelectual lipsit de spirit critic în chip foarte selectiv devine întotdeauna vulnerabil moral.

Nu există doar *lumpenproletariate*. Există şi *lumpenelite*.

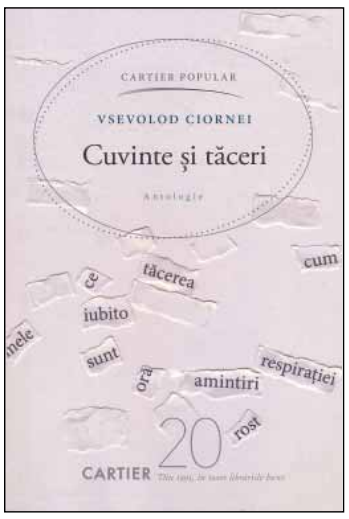

Vsevolod Ciornei, **Cuvinte şi tăceri.** Antologie de versuri. Colecţia Cartier Popular, 2015

„...specialitatea lui Vsevolod Ciornei sunt bufonadele melancolice, cultivarea absurdului, grimasele în spatele cărora se ascunde un acut sentiment al singurătăţii, [iar] pantomima burlescă este valorificată din perspectiva unui intertextualism demistificator şi polemic." *(Octavian Soviany)*

Tomáš Zmeškal şi alfabetul dragostei

De regulă mă feresc de vorbe mari şi verdicte tranşante, dar de data asta o spun de la bun început: **Scrisoare de dragoste în scriere cuneiformă** este unul dintre cele mai „încheiate la toţi nasturii” romane con-

de

Răzvan Mihai Năstase

temporane care au fost traduse recent (şi excelent!) în limba română, apărând în colecţia Byblos la Curtea Veche Publishing.

Autorul are o biografie cel puţin interesantă. După mamă este ceh, iar tatăl său e originar din Congo. A studiat în Marea Britanie, la o instituţie de mare tradiţie şi prestigiu, King's College, după care a predat o vreme la Universitatea Carolină din Praga, renunţând însă ulterior la o carieră universitară pentru a alege ceea ce se cheamă, de regulă, *downshifting*. În cazul de faţă, scriitorul ceh a optat pentru a preda literatură într-un liceu relativ modest. Toate datele biografice şi întretăierea de modele culturale la care a fost expus i-au dat prilejul lui Tomáš Zmeškal să aibă acces nemijlocit la modalităţi de expresie şi sensibilităţi extrem de diferite. Liniile directoare ale vieţii s-au regăsit întru câtva transpuse şi-n ficţiune. Avem, pe de o parte, un soi de nostalgie caldă, dublată de anxietăţi bine temperate (moştenirea unei Europe Răsăritene, aflată timp de jumătate de secol dincolo de Cortina de Fier). Al doilea filon e cel al unui imaginar fantastic, un soi de realism magic primordial, care, cu siguranţă, se explică prin genele africane. A treia direcţie e cea a formării de factură anglo-saxonă, care imprimă scriiturii sale o anumită rigoare formală, dă consistenţă unei structuri epice care altminteri ar fi putut părea prea laxă şi aduce un strop de eleganţă şi rafinament.

Scrisoare de dragoste în scriere cuneiformă, romanul său de debut apărut în 2008 şi aclamat unanim de critică şi public, este la nivel formal o saga de familie. Avem în faţa ochilor cronica unei jumătăţi de veac, în care Cehoslovacia a trecut de la ororile celui de-al Doilea Război Mondial la cele ale unui regim totalitar şi mai apoi la nesiguranţa şi dezordinea zilelor de tranziţie care au urmat căderii comunismului. Compromisurile pe care o ţară-ntreagă a fost nevoită să le suporte se reflectă la scară mai mică în durerile pe care fiecare cetăţean în parte s-a văzut nevoit să le accepte pentru a supravieţui. În această cheie putem înţelege sacrificiul protagonistei, care, pentru a-şi salva soţul de la închisoare, este silită să accepte avansurile sexuale ale unui trepăduş din

sistem (care mai e şi sadic pe deasupra), sau rolul de nebun pe care un cofetar de geniu şi-l asumă, ajungând să vorbească mai arhaic decât în cronicile medievale tocmai pentru a nu fi luat în seamă de autorităţi. De altfel, cofetarul este unul dintre personajele episodice extrem de savuroase, care aduce o pată de culoare atât prin comicul de limbaj, cât şi prin reacţiile pe care le stârneşte în jur. „Ce-i drept, hoţul habar n-avea despre ce vorbea cofetarul, de ce voia să-l îmbrăţişeze şi nu pricepea deloc de ce omul îşi numea bucătăria atelier şi cochilie. «Vin acum», răspunsese hoţul, aruncând în jur priviri rapide, bine exersate şi agere. La început nu pricepuse ce i se arăta înaintea ochilor. După care îi venise ideea că tot ceea ce vedea nu putea fi real. Prin toată bucătăria zăceau răspândite fragmente de trup omenesc. Mâini, picioare, sâni şi multe altele... Simţea că se înăbuşă şi deschisese gura în căutarea aerului. În clipa aceea, cofetarul, aşezat în continuare pe scaun, se întorsese încet către el, ţinând în mână un cap de femeie. «Asta era nevastă-mea, frate», spusese cofetarul. «Ea nu mai e aici şi de aceea trebuie să mi-o recreez, ca să-mi rămână din ea măcar amintirea... Pricepi?» întrebase cofetarul. Dar în clipa aceea, hoţul pricepuse în ce se băgase. Mai mult, cofetarul se ridicase de pe scaun şi începuse să se apropie de el cu capul de femeie în mână. Dumnezeule!, răsuna în capul hoţului. Dumnezeule... Dumnezeule!

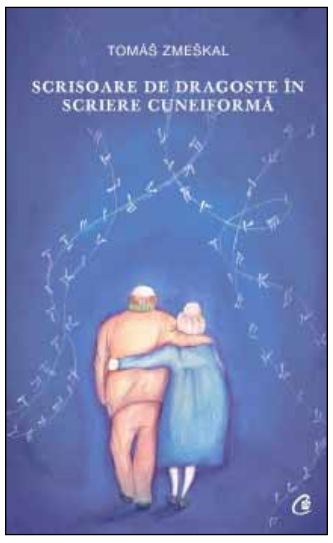

Nu! Însă, în acelaşi timp, începuseră parcă să-i crească din călcâie, din tendoanele lui Ahile, din degete ramuri, rădăcini care-l ţintuiau de pământ. Nu se putea mişca, nu-şi putea lua ochi de la această morgă nenorocită cu aspect de bucătărie. De-abia când cofetarul ajunsese lângă el, reuşise hoţul să-şi recapete glasul şi să urle: «Stai unde eşti! Pe toţi dracii, nu te apropia de mine!» «Dar de ce, frate dragă?» îl întrebase cofetarul.“ (p. 52)

Ori de câte ori naraţiunea pare să treneze, Tomáš Zmeškal îşi surprinde cititorii prin rupturi totale de ritm. Cronologia e fragmentată cu pasaje de realism magic, cum e de pildă istoria unui personaj episodic feminin care ajunge să ghicească viitorul atunci când i se administrează electroşocuri, de serviciile ei ajungând să se intereseze mai toţi liderii europeni. Alteori romanul înglobează un soi de micronuvele SF, care amintesc vag de *Abatorul 5* sau de *Leagănul pisicii* ale lui Kurt Vonnegut, ori poate de un film cum este *Brazil*, al lui Terry Gilliam. Fantasticul este însă domolit de pasaje descriptive inspirate, cu metafore care îndeamnă la visare şi surprind prin asocieri neaşteptate. Iată de pildă cum descrie deşertul o... clonă eşuată a lui Hitler (sic!): „Deşertul este părăsit şi însingurat, iar vântul mediază cunoaşterea deşertului de către lumea din jur. Cadourile sale sunt mici, microscopice particule de materie pe care le poartă cu sine. Iar particulele de materie pe care le poartă cu sine erodează solul şi stâncile. Particulele de materie pe care vântul le poartă cu el sunt atât de mici, încât şi cea mai mică adiere le menţine în aer, ca pe nori sau pe dirijabile. Atracţia terestră nu are efect asupra lor. Aceste particule de materie rămân în aer un timp indefinit. Sunt suspendate acolo precum sufletele în Purgatoriu, înainte de a atinge Paradisul sau de a cădea în Infern. Nu au greutate şi nu le limitează niciun fel de constrângeri, călătoresc lejer, urmăresc hoţeşte traiectoria curenţilor de aer, se strecoară prin vârtejurile pe care le străbat cu greu, coboară în rapel de la unul la altul, se caţără de pe acesta din urmă pe un al treilea.” (p. 89)

Dincolo de toate, romanul de faţă este şi o foarte emoţionantă declaraţie de dragoste. Fără dulcegării inutile, fără tertipuri la îndemâna oricui, Tomáš Zmeškal construieşte cu migală o poveste despre suferinţă, iubire, sincronizări fericite sau, dimpotrivă, ratate complet. Avem de-a face cu o istorie personală cu care te poţi identifica şi care va rămâne cu siguranţă scrijelită în amintirea oricărui cititor într-un alfabet seducător şi straniu, precum este, probabil, scrierea cuneiformă a hitiţilor – alfabetul dragostei.

Tomáš Zmeškal, ***Scrisoare de dragoste în scriere cuneiformă***. Traducere din limba cehă şi note de Mircea Dan Duţă, Curtea Veche Publishing, Bucureşti, 2015, 416 p.

■

...Katharina Hacker

(Urmare din pag. 24)

foarte mult de când s-a născut Philippa. Cred că în parte a fost aşa pentru că m-a speriat gândul că m-aş putea trezi, poate nu în situaţia tipică de casnică, dar sigur de mamă care nu mai poate face nimic altceva decât să aibă grijă de copil şi să umple maşina de spălat. Acum mă gândesc că poate am lucrat chiar prea mult. De atunci am publicat patru cărţi. Prima a fost de poezie şi au urmat trei romane.

- Aş vrea să-mi povestiţi ceva şi despre cărţile care vă interesează. Aţi studiat filozofia, mai citiţi filozofie, urmăriţi anumite teme?

- Citesc filozofie, nu foarte mult însă. Încerc să urmăresc cărţile colegilor mei – şi sunt curioasă şi interesată de ce gândesc şi ce scriu. Citesc din când în când literatură străină. Mi-a plăcut *Nostalgia* lui Cărtărescu, mi s-a părut o carte senzaţională. Trebuie să recunosc că, neavând timp, prefer cărţi foarte dense, intense şi complexe. Pur şi simplu, nu am timp pentru cărţi care sunt agreabile şi atât. Nu că nu-mi plac sau că le disprețuiesc, dar nu mai am timp să le citesc.

- Aţi putea vorbi puţin despre literatura de astăzi din Germania? Sau măcar despre ce preferaţi dumneavoastră din ce se scrie aici.

- Când am vizitat România, în 1998 şi în 2001, şi am mai citit câte ceva, am avut senzaţia că literatura germană e un pic mai convenţională şi mai puţin experimentală decât literatura română. Poate că lucrurile stau aşa în literatura română şi din cauza entuziasmului schimbărilor care s-au petrecut în România după 1989. Literatura germană are multe cărţi bune, multe cărţi interesante, dar personal tind să fiu atrasă de formule noi. Nu înseamnă neapărat că-mi plac experimentele. Dar cred că forma convenţională a romanului e ceva depăşit. Simt că modul în care eu îmi trăiesc viaţa nu se potriveşte cu forma unui roman convenţional. Prea multe limbi, prea multe lumi paralele, şi vieţi, şi interese paralele. Interesul nu este focalizat pe un singur lucru, ci, în majoritatea cazurilor, pe mai multe, în acelaşi timp.

■

Un nou roman de Umberto Eco la Editura Polirom

Umberto Eco, ***Numărul zero***, roman. Traducere din limba italiană şi note de Ştefania Mincu. Editura Polirom, 2015

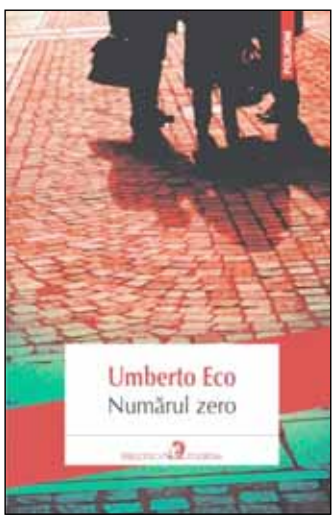

În anii '90, un om de afaceri dubios strânge un grup de ziarişti pentru a pregăti un număr de probă – numărul zero – al unui cotidian dedicat nu atât informării publicului, cât şantajului şi discreditărilor. Unul dintre redactori, cu vizibile tendinţe paranoice, se învârte printr-un Milano halucinant (în imaginaţia lui) şi reconstituie istoria celor cincizeci de ani trecuţi de la încheierea celui de-al Doilea Război Mondial pornind de la un plan urzit în jurul cadavrului terciuit al unui fals Mussolini. O atmosferă de conspiraţie învăluie totul, sunt invocate Operaţiunea Gladio, loja masonică Propaganda Due, asasinatul papei Ioan Paul I, lovitura de stat a lui Junio Valerio Borghese, CIA etc. Apoi, pe cea mai strâmtă şi mai rău famată străduţă din Milano, e descoperit un cadavru, iar între cei doi protagonişti – un scriitor-fantomă falit şi o jurnalistă nevoită să lucreze în presa mondenă pentru a-şi ajuta familia – se naşte o firavă poveste de dragoste.

*„**Numărul zero**:* Umberto Eco în aceeaşi vervă furioasă din *Cimitirul din Praga,* aceeaşi demonstraţie de inventivitate juvenilă, ludică, dacă putem spune aşa – aceleaşi descărcări de adrenalină intelectuală, greu de conceput la un autor de 83 de ani. Dar, de data asta, Eco nu ne mai oferă un bestiar al nebunilor ticăloşi, conspiraţionişti, ai secolului al XIX-lea, ci un inventar al mizeriei jurnalistice contemporane. Lectura îţi provoacă o senzaţie contradictorie, de uluire şi în acelaşi timp de *déjà-vu,* fiindcă diagnosticele formulate de italian se aplică la fix şi presei româneşti – fie ea din aripa Gâdea sau din aripa Turcescu.” (*Iulian Comănescu*)

Proza noii generaţii - Katharina Hacker

Născută în 1967, în Frankfurt, Katharina Hacker a studiat filozofia, istoria şi iudaistica la universităţile din Freiburg şi Ierusalim. A lucrat mai mulţi ani în Israel, iar din 1996 s-a stabilit la Berlin ca scriitor liber-profesionist.

A debutat în 1997 cu „Tel Aviv. Eine Stadterzählung”, după care au urmat volumul de povestiri „Morpheus oder Der Schnabelschuh” (1998) şi romanele „Der Bademeister” (2000) şi „Eine Art Liebe” (2003). În 2006 primeşte Deutscher Buchpreis (Premiul Naţional al Cărţii din Germania – 25 de mii de euro) pentru romanul „Die Habenichtse”. Ulterior a mai publicat un volum de versuri în proză, „Überlandleitung” (2007), precum şi romanele „Alix, Anton und die anderen” (2009) şi „Die Erdbeeren von Antons Mutter” (2010). Ultima apariţie este volumul de proză „Eine Dorfgeschichte” (2011). Romanul „Die Habenichtse” a apărut în traducere românească în anul 2011, la Editura RAO, cu titlul „Suflete pustii”. Autorul traducerii, excelente, este Roland Mathias Schenn.

***

Romanul ***Die Habenichtse*** **(Suflete pustii)** a fost publicat în Germania în 2006 la prestigioasa editură Suhrkamp şi a fost distins cu Deutscher Buchpreis (Premiul Naţional al Cărţii), echivalentul Premiului Booker în Marea Britanie sau Premiului Goncourt în Franţa. O distincţie meritată, aşa cum a remarcat imediat presa, pentru că romanul Katharinei Hacker e o naraţiune complexă, care descrie măiestrit destine individuale, emblematice, într-un cadru social şi politic mai larg. Autoarea excelează în a crea şi amplifica tensiuni care se succed de la prima pagină a romanului, când sunt prezentaţi Dave şi sora sa mai mică, Sara, care tocmai s-au mutat, împreună cu tatăl lor, extrem de supărat, într-o casă din Lady Margaret Road, Londra. Nu ni se oferă prea multe detalii despre cei doi fraţi, aceştia dispar din câmpul naraţiuni pentru un timp, pentru că autoarea se mută cu povestea la Berlin, la un party, ţinut în ziua atacurilor teroriste de la World Trade Center de la New York. Tinerii privesc uluiţi la televizor reluările continue ale prăbuşirii „gemenilor” din Manhattan. Isabelle şi Jakob sunt doi dintre aceşti tineri, care parcă au uitat că s-au reunit să petreacă. Jakob tocmai s-a întors de la New York, iar unul dintre colegii săi a murit în atacul terorist din metropola americană. Tinerii sunt impresionaţi de cuvântarea lui George Bush, mai ales afirmaţia sa că după aceste atacuri teroriste totul va fi altfel...

Isabelle şi Jakob s-au întâlnit întâia oară cu zece ani în urmă, la Freiburg, unde au petrecut împreună o după-amiază. Această nouă întâlnire îi face să se privească mai atent şi să pornească o nouă relaţie. Se îndrăgostesc unul de altul şi se căsătoresc. Destinul le surâde: lui Jakob i se oferă şansa să ocupe un post la un cabinet de avocatură la Londra, o instituţie care se ocupă în special cu retrocedările proprietăţilor deţinute de evrei. Isabelle îl urmează în capitala Regatului Unit, dar îşi păstrează locul de muncă de la Berlin, la o firmă specializată în grafică.

La Londra cei doi au tot ce şi-ar putea dori un cuplu tânăr, armonios pentru o

privire străină, dar, în mod inexplicabil, relaţia lor se deteriorează. Jakob îl admiră pe şeful său, Mr. Bentham, trăieşte sentimente pe care nu le-a cunoscut înainte. La rândul ei, Isabelle este atrasă de dealerul şi criminalul mărunt Jim. Relaţia şi familia se ruinează...

Cum s-a ajuns aici? Cum s-a insinuat, cum s-a acumulat acest Rău?... Poate şi din cauza că n-au reacţionat, nu le-a păsat că în casa de alături un tată abuziv îşi maltratează copiii (Dave şi Sara, anunţaţi în primele pagini ale cărţii). Au ştiut acest lucru, auzeau tortura de dincolo de perete, dar n-au intervenit.

O puternică dramă socială construită din secvenţe disparate, uneori naturaliste. O proză melancolică, care nu oferă soluţii. Hacker îşi descrie propria generaţie. Despre multe dintre personajele cărţii se poate spune că sunt oameni fără calităţi, fără ambiţii şi lipsiţi de iniţiativă. Ideea principală a romanului este că nu trebuie să-ţi construieşti fericirea, nefericind pe alţii.

Romanul este şi o descriere a Londrei, oraşul care îi transformă pe Isabelle şi Jakob, văzut dintr-o perspectivă mai puţin frecventată: suburbii nefericite, underground, faună la limita legalităţii. Şi agitaţia din urbe, tensiunea ce a pus stăpânire pe oameni cu câteva săptămâni înaintea războiului din Irak, împotriva lui Saddam Hussein, în care Marea Britanie a fost unul dintre actorii principali, alături de SUA. Aşa cum Isabelle ţinea legătura cu prietenii din Germania prin e-mail, este prezentată şi reacţia nemţilor – alta decât cea americană şi engleză – la războiul ce stătea să înceapă. E un portret social şi politic al Europei, văzut de o generaţie care ezită, nu se implică.

Suflete pustii este un roman interesant, care merită citit. El oferă o altfel de proză, proza unei noi generaţii în literatura germană.

***

Într-un amplu interviu realizat de Alina Purcaru pentru revista *Observator Cultural* (iunie 2013, nr. 676), Katharina Hacker a vorbit despre scrisul său şi a oferit detalii interesante despre romanul care i-a adus gloria literară în Germania. Vă oferim câteva fragmente din acest interviu.

*- În acelaşi roman („*Suflete pustii”*) oferiţi o adevărată hartă a Londrei, inclusiv a vieţii din underground, a zonelor din East End, populate cu mici traficanţi de droguri şi cu fel de fel de interlopi. Cum aţi reuşit să redaţi atât de realist această lume marginală şi cât de bine o cunoaşteţi din experienţa directă?*

- Am trăit acolo. Soţul meu a primit o bursă şi am locuit acolo o vreme, sora mea a studiat în Londra, în anii ’80, şi am vizitat-o, nu foarte des, dar din când în când. Se spune că e un loc care face parte dintr-un context personal. Cât timp soţul meu a avut acea bursă, am scris un roman, dar am petrecut şi foarte mult timp plimbându-mă prin oraş. Îmi place foarte mult să merg pe jos. În acest mod am reuşit să descriu metru cu metru ceea ce observam direct. Poate părea bizar, dar pentru mine e mult mai uşor să descriu viaţa oamenilor de la marginea societăţii decât pe cea a unor indivizi care fac parte din mediul care mi-e cel mai familiar. Nu ştiu de ce se întâmplă asta, dar mi-a fost cu mult mai uşor să descriu acest traficant mărunt de droguri decât s-o descriu pe Isabelle, care ar fi putut să pară un fel de alter ego al meu. Mereu e aşa.

- Dar şi cele două personaje, Jakob şi Isabelle, par să se încadreze într-un profil psihologic asemănător: par că au un gol interior, că nu aparţin niciunui loc, că trăiesc un sentiment al pierderii.

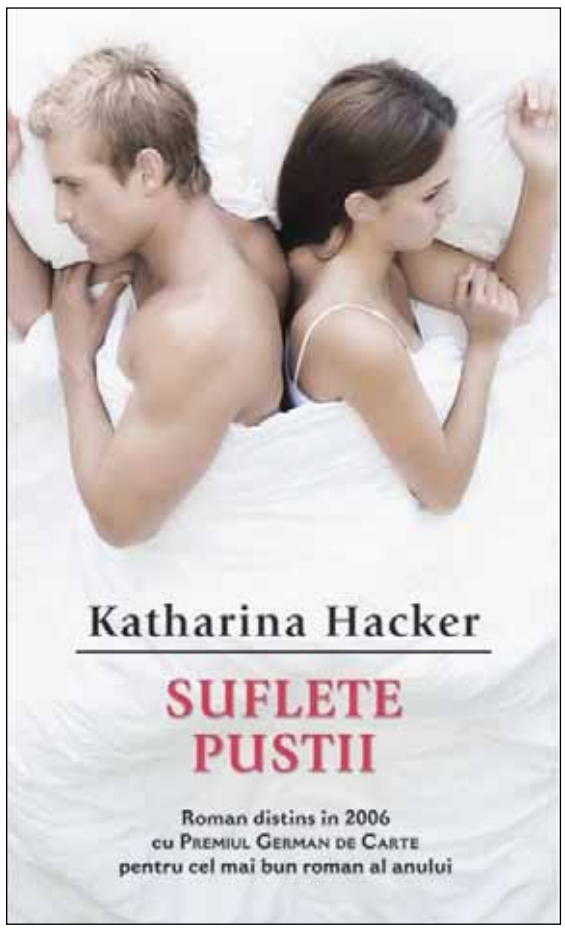

- Interesant, pentru mine cei doi sunt destul de normali! Am impresia, în continuare, că pentru noi, cei care trăim în Germania, e ceva tipic: nu ne pierdem capul cu totul în nimic, nici în poveşti de dragoste, nici în obsesii. Uneori poate în droguri sau în alcool. Nu aş spune că e vorba de scepticism, de o falie sau de distanţă, ci de un soi de precauţie. Sau, poate, de fapt, distanţa e, până la urmă, cel mai potrivit cuvânt pentru a descrie asta. Poate pentru că, în Germania, să fii implicat a însemnat ceva foarte concret în anii ’30. Poate fiindcă pentru mulţi dintre părinţii şi bunicii noştri implicarea a echivalat cu entuziasmul cu care au îmbrăţişat nazismul. Cred că din cauza asta generaţia mea a ajuns la concluzia că nu e rău deloc să te gândeşti de două ori.

- Am văzut o imagine cu dumneavoastră, ţinând în braţe cartea cu care aţi câştigat Premiul Naţional al Cărţii şi bebeluşul. Cum aţi reuşit să scrieţi după ce aţi născut?

- Am fost atât de încăpăţânată şi atât de panicată de ideea că n-o să mai pot să scriu (pentru că n-o să mai vreau, pentru că n-o să mai am timp, pentru că o să fiu prea confuză etc.), încât am hotărât să iau cu mine laptopul la spital şi să scriu începând de a doua zi. Am scris

Pagină realizată de **Vasile GÂRNEŢ**

(Continuare în pag. 23)

Abonamente pentru străinătate

România: 1 an: 56 lei; 6 luni - 28 lei; 3 luni - 14 lei
Europa Occidentală: 1 an - 70 USD sau 56 EUR;
6 luni - 35 USD sau 28 EUR; 3 luni - 18 USD sau 14 EUR
America, Australia, Asia: 1 an - 90 USD;
6 luni - 45 USD; 3 luni - 23 USD
Europa Centrală: 1 an - 55 USD sau 46 EUR;
6 luni - 28 USD sau 23 EUR; 3 luni - 15 USD sau 11 EUR

Cititorii din străinătate se pot abona la revista "Contrafort" astfel:
- la redacţie, achitând în valută sau echivalentul în lei moldoveneşti al abonamentului;
- prin virament la:

FUNDAŢIA CULTURALĂ CONTRAFORT

Cod fiscal 1013620008005
Conturi de decontare:
MDL - 2224710SV64518647100 Lei Moldova;
EUR - 2224710SV64519017100,
cont IBAN – MD64MO2224ASV64519017100
USD – 2224710SV64518807100,
cont IBAN – MD26MO2224ASV64518807100
RON - 2224710SV64519447100,
cont IBAN – MD91MO2224ASV64519447100

la B.C. „MOBIASBANCA - Groupe Société Générale” S.A.,
Cod BIC: MOBBMD22

Adresa: Bd. Ştefan cel Mare şi Sfânt 81a, MD-2012, or. Chişinău, Moldova. Tel. + 373 22 25 64 56;
Fax + 373 22 54 19 74

Redacţia revistei "Contrafort" trebuie înştiinţată asupra plăţii efectuate, trimiţându-se la ***adresa pentru corespondenţă*** *a redacţiei o fotocopie după dispoziţia de plată bancară, cu indicarea numelui şi a adresei poştale complete a abonatului.*

Moldpresa®
Tu alegi, noi difuzăm!